

**ÜNİVERSİTELERDE ENGELLİLERE YÖNELİK
ERİŞİLEBİLİRLİK HUSUSUNDA
MEVCUT DURUM ANALİZİ
2015-2016**

*Eğitimde Görme Engelliler Derneği-Engelli Üniversite
Öğrencileri İnisiyatifi Projesi*

**ÜNİVERSİTELERDE ENGELLİLERE YÖNELİK
ERİŞİLEBİLİRLİK HUSUSUNDA
MEVCUT DURUM ANALİZİ
2015-2016**

*“Eğitimde Görme Engelliler Derneği
Engelli Üniversite Öğrencileri İnisiyatifi Projesi”*

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Emre TAŞGIN

Eğitimde Görme Engelliler Derneği Başkanı

Meltem Gizem ŞATIR

Engelli Üniversite Öğrencileri İnisiyatifi Proje Koordinatörü

KATKIDA BULUNANLAR

Engelli Üniversite Öğrencileri İnisiyatifi Proje Katılımcıları

ÜNİVERSİTELERDE ENGELLİLERE YÖNELİK ERİŞİLEBİLİRLİK HUSUSUNDA MEVCUT DURUM ANALİZİ 2015-2016

*“Eğitimde Görme Engelliler Derneği
Engelli Üniversite Öğrencileri İnisiyatifi Projesi”*

- Eser Adı** : Üniversitelerde Engellilere Yönelik Erişilebilirlik Hususunda
Mevcut Durum Analizi 2015-2016
- Eser Sahibi** : Eğitimde Görme Engelliler Derneği
- Basım Tarihi** : 1. Baskı, Ankara, Eylül 2016
- Bilgi** : iletisim@egitimdegormeengelliler.org
www.engelsizuniversite.org
www.egitimdegormeengelliler.org
- Adres** : Sanlı İş Merkezi, Atatürk Bulvarı,
No 105/605, Kat 6
Kızılay Çankaya/ANKARA
- Telefon&Belgegecer** : 0312-418-14-12

Bu kitabın yayın hakkı Eğitimde Görme Engelliler Derneği'ne aittir ve para ile satılmaz.

Bu yayın, Eğitimde Görme Engelliler Derneği ve Engelsiz ODTÜ Topluluğu ortaklığıyla yürütülen “Engelli Üniversite Öğrencileri İnisiyatifi Projesi” kapsamında hazırlanmış olup; yayının içeriği, proje sahibi Eğitimde Görme Engelliler Derneği'ne ve proje ortağı Engelsiz ODTÜ Topluluğu'na atıfta bulunmadan kısmen ya da tamamen kullanılamaz.

Bu doküman Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı kapsamında hazırlanmıştır. Bu belgenin içeriğinden sadece Eğitimde Görme Engelliler Derneği sorumludur ve bu içerik herhangi bir şekilde Sabancı Vakfı'nın görüş ve tutumunu yansıtmaz.

İçindekiler

Tablolar Dizini	ix
Sunuş	1
Özet	4
1. Yükseköğretim Kademesinde Öğrenim Gören Engelli Öğrencilerin Dağılımına İlişkin Verilerin Değerlendirilmesi	8
1.1. Mevcut durum	8
1.2. Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi ve Lisans Yerleştirme Sınavı'na başvuru istatistikleri	8
1.3. Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Engelli Öğrenci-lere Ait Veriler	12
1.3.1. Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenim gören Öğrencilerin Yıllara ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı	12
1.3.2. Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Engelli Öğrencilerin Yıllara ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	13
1.3.3. Engelli üniversite öğrencilerinin örgün öğretim, açık öğretim ve uzaktan eğitimdeki dağılımları.....	14
1.3.4. Engelli Üniversite Öğrencilerinin örgün öğretim, açık öğretim ve uzaktan eğitim fakültelerindeki Engel Türlerine Göre Dağılımları	14
1.3.5. Engelli üniversite öğrencilerinin öğrenim kademelerinde engel türlerine göre dağılımı	16
1.4. Veriler Işığında Çözüm Önerileri	19
2. Örgün Öğretim Kurumlarında Eğitimlerini Sürdüren Engelli Öğrencilerin Akademik Kaynaklara Erişimi	21
2.1. Giriş	21
2.2. Bilgi edinme başvuruları kapsamında alınan verilere göre engelli öğrencilerin ders kaynaklarına ulaşma yöntemleri	21
2.3. Elde edilen veriler ışığında çözüm önerileri.....	25
3. Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde öğrenim gören engelli öğrencilere yönelik sağlanan erişilebilirlik hizmetlerinin değerlendirilmesi	27
3.1. Giriş	27
3.2. Açık öğretim ve uzaktan eğitim merkezlerinde kullanılan ders materyallerinin engelli öğrencilere yönelik erişilebilirliği	28
3.3. Açık öğretim ve uzaktan eğitim vize ve final sınavlarında engelli öğrenciler için yapılan düzenlemeler.....	29
3.4. Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerine ait internet siteleriyle interaktif öğrenme ortamlarının erişilebilirliği.....	31
3.5. Elde edilen veriler ışığında çözüm önerileri.....	31
4. Engelli Üniversite Öğrencilerinin Yabancı Dil Öğreniminde Karşılaştığı Güçlükler	33
4.1. Giriş	33
4.2. IELTS (International English Language Testing System)	33
4.3. Ülkemizde bulunan üniversitelerdeki İngilizce hazırlık eğitiminin engelli öğrenciler için erişilebilirlik durumu: Boğaziçi Üniversitesi ve Koç Üniversitesi örneği	34
4.3.1. Ders materyallerinin erişilebilirliği	35
4.3.2. Öğretim elemanlarının tutumu	35
4.3.3. Hazırlık sınıfında öğrenim gören engelli öğrencilerin hakları	35
4.3.4. Sınavların erişilebilirliği	36

4.3.5. Sınırlılıklar	36
4.4. Anketler ve Analizleri.....	36
4.4.1. Engelli Bireylerin Yabancı Dil Öğrenim Sürecinde karşılaştığı sorunların saptanmasına yönelik anket çalışması.....	36
4.4.2. Üniversitelerin İngilizce hazırlık bölümlerinde eğitim veren öğretmenlerin engelli algıları ve engellilerle ilgili eğitim tecrübeleri hakkında anket çalışması	38
4.4.3. İngilizce öğretmen adaylarının engelli algısı hakkında anket çalışması	39
4.5. Elde edilen veriler ışığında çözüm önerileri.....	40
5. Engellilik Alanında Faaliyet Yürüten Öğrenci Topluluklarının “Engelsiz Üniversite” Çalışmalarına Etkisi	41
5.1. Giriş.....	41
5.2. Bilgi Edinme Başvuruları.....	41
5.3. Anket Çalışması.....	45
5.3.1. Toplulukların Adları	45
5.3.2. Topluluk Başkanının Öğrenim Gördüğü Üniversite	45
5.3.3. Topluluk Başkanının Öğrenim Gördüğü Fakülte/bölüm.....	46
5.3.4. Topluluk Başkanlarının Cinsiyetleri	47
5.3.5. Topluluk Başkanlarının Başkanlık Yapma Süreleri	47
5.3.6. Topluluk Başkanlarının Topluluğa Başkanlık Etme Sebepleri	48
5.3.7. Topluluğun Yönetiminde Bulunan Engelli Öğrenciler	48
5.3.8. Topluluk Yönetiminde Bulunan Engelli Öğrencilerin Engel Durumları	49
5.3.9. Topluluklara Üniversitelerinde Bulunan Engelli Öğrencilerin Katılım Durumu	49
5.3.10. Topluluk Başkanlarının Erişilebilirlik Kavramı Hakkındaki Görüşleri.....	50
5.3.11. Yapılan Faaliyetlerde Nelerin Dikkate Alındığı.....	50
5.3.12. Etkinlik Duyurularının Yapılmasında Engel Gruplarına Göre Erişilebilirliğin Dikkate Alınması	51
5.3.13. Yapılan Faaliyetlerin Duyurulmasında Kullanılan Yollar	51
5.3.14. Faaliyetlerin Planlanmasında Sivil Toplum Kuruluşları ya da Yerel Yönetimlerle İlişki Kurma Durumları	52
5.3.15. Hangi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yerel Yönetimlerle İşbirliği İçinde Bulunduğu.....	52
5.3.16. Toplulukların Yılda Kaç Faaliyet Yürüttükleri	52
5.3.17. Toplulukların Yıl İçindeki Faaliyet Türleri	53
5.3.18. Toplulukların Üniversitelerindeki Engelli Öğrenci Birimi Hakkındaki Bilgileri.....	53
5.3.19. Toplulukların Engelli Öğrenci Birimleri ile Ortak Faaliyetlerde Bulunmaları	54
5.3.20. Toplulukların Üniversitelerinde Bulunan Engelli Öğrencilerin Sorunları Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumları	54
5.3.21. Toplulukların Engelli Öğrencilerin Sorunlarının Çözümünde İzledikleri Yollar.....	55
5.3.22. Toplulukların Üniversitelerinin Engellilik Anlamındaki Farkındalığı Hakkında Düşünceleri.....	55
6. SONUÇ ve ÖNERİLER	56

Tablolar Dizini

Tablo 1: Bu yıl projemizde aktif olarak yer alan öğrencilerin isimleri ve üniversitelerine yer verilmiştir	7
Tablo 2: 2014 Yılında ÖSYS ve LYS'ye başvuranların toplamı ve engelli sayıları.....	9
Tablo 3: 2015 Yılında ÖSYS ve LYS'ye başvuranların toplamı ve engelli sayıları.....	9
Tablo 4: 2014 Yılında ÖSYS'ye başvuran engelli adayların engel türlerine göre dağılımı	10
Tablo 5: 2015 Yılında ÖSYS'ye başvuran engelli adayların engel türlerine göre dağılımı	10
Tablo 6: 2014 Yılında LYS'ye başvuran engelli adayların engel türlerine göre dağılımı	11
Tablo 7: 2015 Yılında LYS'ye başvuran engelli adayların engel türlerine göre dağılımı	11
Tablo 8: Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında 2012 - 2013 ile 2014 -2015 eğitim-öğretim dönemlerinde eğitim gören öğrenci sayıları.....	12
Tablo 9: Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde öğrenim gören öğrenci sayıları	12
Tablo 10: Yükseköğretim kurumlarında eğitim gören engelli öğrenci sayıları 2012-2014 Yüksek Öğrenimde Engelli Öğrenciler Bakımından Durumu	13
Tablo 11: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, Yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören engelli öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı	13
Tablo 12: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören tüm öğrenci ve engelli öğrencilerin, örgün öğretim kurumları, açık öğretim ve uzaktan eğitim fakültelerinde-deki dağılımları	14
Tablo 13: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, engelli üniversite öğrencilerinin örgün öğretimde engel türlerine göre dağılımı.....	15
Tablo 14: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, açık öğretim fakültelerinde öğrenim gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımları.....	15
Tablo 15: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, uzaktan eğitim fakültelerinde öğrenim gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımları.....	16
Tablo 16: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, ön lisans öğrenimi gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımları.....	17
Tablo 17: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, lisans öğrenimi gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımı	17
Tablo 18: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, yüksek lisans öğrenimi gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımı	18
Tablo 19: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, doktora öğrenimi gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımı	18
Tablo 20: Görme engellilere yönelik destek teknolojilerinin üniversitelerde bulunma durumu.....	22
Tablo 21: Kütüphanelerde engelli öğrenciler için görevlendirilen personelin çalışma süresine dair mevcut durum	23
Tablo 22: Görme engelli öğrencilere ders kaynaklarının ulaştırılma yöntemi	23

Tablo 23: İşitme engelli öğrencilere ders kaynaklarının ulaştırılma yöntemleri	24
Tablo 24: İşitme engelli öğrencilerden ihtiyaç duyanların işaret dili bilen bir kişiye ulaşma durumu	24
Tablo 25: İşitme engelli öğrencilere yönelik indüksiyon sistemi ve FM sistemi bulunduran üniversite	25
Tablo 26: Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde oluşturulan ders kaynaklarının görme engelli öğrenciler için erişilebilirlik durumu	28
Tablo 27: Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde oluşturulan ders kaynaklarının işitme engelli öğrenciler için erişilebilirlik durumu	29
Tablo 28: Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde yapılan sınavlarda engelli öğrencilere yönelik alınan tedbirler	29
Tablo 29: Sınav görevlilerine yönelik engelli öğrencilerin sınavlarında dikkat edilmesi gereken hususlara ilişkin yapılan bilgilendirmelere ilişkin mevcut durum.....	30
Tablo 30: Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezi internet siteleri ve sınıf uygulamalarının erişilebilirliği	31
Tablo 31: Bilgi edinme başvurularına göre engellilik alanında çalışan öğrenci topluluğu bulunan üniversite sayıları	41
Tablo 32: Bilgi edinme başvurularına göre engelli öğrenci birimleri ile ortak faaliyette bulunan öğrenci toplulukları	42
Tablo 33: Bilgi edinme başvurularına göre engelliler alanında faaliyet yürüten öğrenci topluluklarının faaliyet sayıları.....	42
Tablo 34: Bilgi edinme başvurularına göre engellilik alanında çalışan öğrenci topluluklarının danışmanlarının uzmanlık alanları.....	43
Tablo 35: Bilgi edinme başvurularına göre engellilik alanında çalışan öğrenci topluluklarının faaliyet süreleri	44
Tablo 36: Değerlendirme anketine katılan öğrenci topluluklarının kurulduğu üniversiteler	45
Tablo 37: Değerlendirme anketine katılan öğrenci topluluklarının başkanlarının bulunduğu fakülteler.....	46
Tablo 38: Değerlendirme anketine katılan öğrenci topluluklarının faaliyetlerini duyurma yöntemleri	51
Tablo 39: Değerlendirme anketine katılan öğrenci topluluklarının faaliyet türleri	53

Sunuş

Eğitimde Görme Engelliler Derneği'nin tarihini; bundan 7 yıl önce, birkaç görme engelli üniversite öğrencisi tarafından, eğitim alanında karşılaşılan ders kitaplarına, ders notlarına sınavlara ve diğer materyallere erişimle ilgili sorunlar üzerine fikir üreten kişileri bir araya getirmek amacıyla online ortamda kurulmuş bir platformun 2013 yılında dernek olarak tüzel kişilik kazanmış hali olarak özetleyebiliriz. Kurulan platform kısa sürede hedef kitlesi tarafından benimsenerek amacı doğrultusunda paylaşımlarda bulunmuş; gün geçtikçe, çeşitli mesleklerden çalışan bireyler de grubumuza katılmaya başlamıştı. İlerleyen dönemde, online ortamda oluşan enerjiyi sahaya yansıtmaya karar vererek il temsilcilikleri oluşturmaya başladık ve böylece örgütlenmemizin ilk temelini attık; daha sonraki süreçte ise tüzel kişiliğe gereksinim duyarak dernekleşmeye karar verdik. Derneğimizin kurulmasına zemin hazırlayan etkenleri özetle; genç bireylerin mevcut STK yapısı içerisinde kendisine söz hakkı bulamayarak bu oluşumlarda çözüm önerilerinin yeterince dikkate alınmaması ve STK'ların engelli bireylerin eğitim sorunlarının çözümüne dair kapsamlı ve uzun vadeli bir politika üretememesi olarak özetlenebilir. Derneğimiz; kurulduğu günden itibaren çalışmalarını gerçekleştirirken, hak temelli yaklaşımı, şeffaflığı ve katılımcılığı esas almış; her türlü ayrımcılığı, ötekileştirmeyi ve istismarı reddetmiştir. Derneğimiz, genç bir ekip tarafından kurulduğundan; gençlerin karar alma süreçlerine dâhil olması, topluma katılımlarının sağlanması ve kişisel gelişimlerine katkıda bulunacak çalışmaların gerçekleştirilmesi alanlarında da faaliyet yürütmektedir.

Gerek platform ve gerekse dernek sürecinde, gerçekleştirilen Engelsiz Üniversiteler Çalıştaylarına dâhil olarak; sunumlar yaptık, atölye çalışmalarına katıldık, söz alabildiğimiz her ortamda görüş ve önerilerimizi engelli öğrenci birimlerinin yetkililerine aktarmaya çabaladık. Çalıştaylarda tanıştığımız farklı engel grubundan üniversite öğrencilerinin ortak dileği, kendi sorunlarını dile getirebilecekleri bir ortam meydana getirilmesiydi. Böylece sorunlar etraflı biçimde ele alınabilecek ve çözümleriyle birlikte daha kapsamlı ve sistematik biçimde karar alıcı mercilere iletebilecekti. Daha da önemlisi, bu yapının içinde doğrudan engelli öğrencilerin kendisi yer alabilecekti. Kuruluşumuzdan itibaren örgütlenmeye önem veren ekibimizin en büyük hayali ise, ulusal bir engelli öğrenci meclisi oluşturarak, kendi sorunlarının çözümü için inisiyatif alabilecek öğrencileri bu yapıda etkin kılabilirdi. Bu hayalimizin ilk adımını derneğimizin kuruluşunun üzerinden yaklaşık bir yıl geçtikten sonra attık; Sabancı Vakfı'nın, kadın, genç ve engellilerin eşit haklara sahip olmalarını ve topluma aktif katılımlarını sağlamak amacıyla sivil toplum kuruluşlarını desteklediği "Toplumsal Gelişme Hibe Programı"na,¹ Engelsiz ODTÜ Topluluğu ile birlikte, "Engelli Üniversite Öğrencileri İnisiyatifi" adlı projemizle başvurduk. Proje hedeflerimizi; üniversite öğrencisi engelli gençlerin, kendilerini ilgilendiren kampüs yaşamı konusunda, toplantılarda ve oluşturulacak çalışma gruplarında, sorunlarını ve çözüm yollarını ele alması ve akranlarıyla deneyim paylaşımında bulunması; proje süresinde elde ettiği deneyimlerle hakları konusunda bilgili, talep etme bilincine sahip, özgüven sahibi bir engelli genç neslin yetişmesine katkıda bulunulması ve engelli öğrencilerin kendi sorunlarıyla ilgili karar alma süreçlerine etkin katılımı amacıyla bir öğrenci örgütlenmesi meydana getirilmesi şeklinde belirledik. Projemizin desteklenmeye hak kazanmasının ardından bir başvuru formu oluşturduk ve farklı engel gruplarından 25 öğrenciyle çalışmalarımıza başladık. Bir yıl boyunca çeşitli konularda gruplar oluşturarak veri toplayan katılımcılarımızın çalışmaları neticesinde, **"ÜNİVERSİTELERDE ENGELLİLERE YÖNELİK ERİŞİLEBİLİRLİK HUSUSUNDA MEVCUT DURUM ANALİZİ: 2014-2015"** adlı kitabımızı yayımladık. Bu kitap; üniversitelerde engelli öğrenci birimlerinin kurulmasının zorunlu hale getirildiği 2006 yılından buyana erişilebilirlik alanında ne tür çalışmalarda bulunulduğunu ortaya koyan ilk sivil çalışma olma özelliği taşıyordu.

1 Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı hakkında detaylı bilgi için bkz: <http://www.sabancivakfi.org/sayfa/toplumsal-gelisme-hibe-programi>

Raporumuz YÖK'te bulunan ilgili komisyona iletildi; üniversite engelli öğrenci birimleri ve konuyla ilgili araştırma yapan akademisyenler tarafından ilgiyle karşılandı; bazı üniversitelerin kütüphanelerinde yerini aldı; birimlerin çalışmalarında yol gösterici bir doküman oldu; çeşitli akademik toplantılarda sunuldu. Bir yılın sonunda hak temelli yaklaşımı benimseyen ve sorunlarının çözümü için fikir üretmeye başlayan bir grup oluşmuştu; bu enerjinin dağılmaması gerekiyordu. Bu nedenle projemizin devamı için tekrar Sabancı Vakfı Toplumsal Hibe Programı'na başvurduk ve 2. defa desteklenmeye hak kazandık. Bu defa ilk dönemden farklı olarak daha spesifik alanlarda çalışma grupları oluşturduk; iki ara toplantı düzenleyerek katılımcılarımızın çalışmalarını değerlendirebilmesini ve ihtiyaç duymaları halinde stratejilerini gözden geçirmelerini sağladık. Katılımcılarımız buldukları çalışma grubunda; bilgi edinme başvuruları, anket, lobi çalışmaları ve mülakat gibi yöntemler kullandılar. Projemizin ilk yılında aramıza katılan arkadaşlarımız, 2. dönemde dâhil olan arkadaşlarımıza tecrübe aktarımında bulundu; beraberce ortak bir süreç kurguladılar. Çalışma gruplarımızın üyelerinden bazıları, gruplarının ilgi alanı itibarıyla doğrudan kendi üniversitelerinde çalıştı; bazıları ise ülke genelini kapsayan veriler elde etti. Bu doğrultuda; ulaşılabilirlik ve sosyal hayata katılım gruplarımızın üyeleri; üniversitelerindeki erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılması ve engelli öğrencilerin sosyal faaliyetlere katılımını engelleyen bariyerlerin ortadan kaldırılması için çabalayarak kendi üniversitelerinde değişim yarattılar. Örneğin bir katılımcımız öğrenim gördüğü binadaki asansörün erişilebilir olmasını, bir diğeri üniversitesinde gerçekleştirilen etkinliklerin kısa mesaj yoluyla tüm engelli öğrencilere ulaştırılmasını, bir başkası uygun olmayan rampaların yeniden düzenlenmesini sağladı. Bunları dilekçeler vererek, ilgili birimlerin yetkilileriyle görüşmeler yaparak, öğrenci toplulukları ve öğrenci konseyi gibi unsurları kullanarak gerçekleştirdiler. Bu faaliyetlerin sonuçları, katılımcılarımızın özgüveninin artmasına ve talep etmeleri halinde kazanım elde edebileceklerine olan inançlarının gelişmesine katkı sağladı. Diğer katılımcılarımız ise; akademik kaynaklara erişim, açık öğretim ve uzaktan eğitim merkezlerinin erişilebilirliği, yabancı dil öğrenimi alanında karşılaşılan sorunlar ve öğrenci topluluklarının engelsiz üniversite çalışmalarına etkisi gibi alanlarda veri toplayarak, büyük oranda bu yılki kitabımızın muhtevasını oluşturdular. Böylece iki yıl içerisinde üniversitelerin erişilebilirliğini farklı bakış açılarıyla ele alan bir kaynak ortaya çıktı.

Bu yayını geçtiğimiz yılki kitabımızdan farklı kılan en önemli özellik; spesifik alanlarda karşılaşılan sorunları gündeme getirerek çözüm önerileri üretmek ve bunların uygulanmasını sağlayacak savunuculuk çalışmalarına done oluşturmak olarak açıklanabilir. Geçtiğimiz yıl yayımlanan kitabımızda; "Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği"nin getirileri ve bu Yönetmelik kapsamında kurulan birim ve komisyonların görevleri, yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören engelli öğrencilerin dağılımına ilişkin veriler, üniversite engelli öğrenci birimlerinin teşkilat yapısı, engelli öğrencilere yönelik gerçekleştirilen erişilebilirlik düzenlemeleri ve sınavlarda yaşanan sorunlar ile çözüm önerileri konularında yapılan araştırmaların sonuçları yer almıştı. Bu yılki yayınımda ise; birinci bölümde, geçtiğimiz yıla benzer biçimde, engelli öğrencilerin yükseköğretim kurumlarındaki dağılımına ilişkin verileri önceki dönemlere ait verilerle mukayese ederek inceledik. Ardından, ikinci bölümde, üniversitelerde engelli öğrencilerin akademik kaynaklara erişimi için hangi destek teknolojilerinin bulundurulduğunu ortaya koymaya çalıştık. Üçüncü bölümde, üzerinde daha önce herhangi bir araştırma yapıldığına rastlamadığımız bir alanda, açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde erişilebilirlik durumunun ne aşamada olduğunu bilgi edinme başvurularına verilen cevaplara göre inceledik. Dördüncü bölümde de yine farklı bir alanı, yabancı dil öğreniminde karşılaşılan güçlükleri; yapılan mülakatlar, ulusal ve uluslararası yazışmalar ve değerlendirme anketleriyle ortaya koyduk. Beşinci bölümde ise, üniversitelerde yapılan düzenlemelerde önemli bir ağırlığı olan fakat şu ana kadar katkısı hakkında bir çalışma yapılmayan öğrenci

topluluklarını ele aldık. Öğrenci topluluklarının engelsiz üniversite çalışmalarına olan etkilerini bilgi edinme başvurularına verilen yanıtlar ve değerlendirme anketi sonuçlarına göre etraflı bir şekilde irdeledik. Kitabımızın son bölümü olan altıncı bölümünde; iki yılda edindiğimiz verilerden yola çıkarak, engelli üniversite öğrencilerinin bakış açısıyla, YÖK ve engelli öğrenci birimlerine daha erişilebilir kampüsler oluşturulması noktasında çözüm önerilerinde bulunduk. Çalışmamızda bir önceki yayında olduğu gibi engellilik terminolojisine yönelik birçok kaynakta bulunabilecek tanımlara yer verilmemiştir.

Bu yıl projemizin koordinatörlüğünü Meltem Gizem Şatır üstlendi. Kendisi daha önce de engellilik alanında sivil toplum çalışmalarında bulunduğundan; projemize deneyimleriyle ayrı bir dinamizm ve renk kattı. Zaman zaman yaşadığımız dış etkenlerin proje faaliyetlerine ve katılımcılara yansımaması için de azami bir gayret sarf etti. Geçtiğimiz yıl projemizin koordinatörlüğünü yürüten ve daha sonra öğretmen olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na atanan Kübra Eren de bizi yalnız bırakmadı; projemizin her aşamasında gönüllü olarak etkin bir şekilde yer aldı. Engelli hakları, erişilebilirlik ve savunuculuk alanında verdiği eğitimler sonucunda katılımcılarımızın hak temelli yaklaşımı benimsemesine önemli katkıları olan Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Süleyman Akbulut'un, projemizin en temel amacı olan özgüveni gelişmiş ve hakları konusunda bilinçli bir öğrenci grubu meydana getirilmesinde önemli bir payı oldu. Engelsiz ODTÜ Topluluğu Danışmanı olarak görev yapan Claire Özel ise; hem diğer engelli öğrenci birimleriyle iletişim kurmamızda hem de yabancı dil alanında kurulan çalışma grubunu yönlendirerek daha önce üzerinde durulmamış bir alanda kapsamlı bir çalışma yapılmasında etkili oldu. Ayrıca, yaptığımız bilgi edinme başvurularına özenle dönüş yapan, faaliyetlerimizin duyurulmasında katkı sağlayan ve işbirliğine açık olan tüm engelli öğrenci birimlerine teşekkür ederiz.

Engelli Üniversite Öğrencileri İnisiyatifi Projesi'ne iki yıldır destek veren Sabancı Vakfı TGHP sayesinde, iki tane kapsamlı yayın çıkardık. Bu yayınlar, üniversitelerin erişilebilirlik bakımından hangi aşamada olduğunu her yönüyle ortaya koyan somut çıktılar oldu. Artık bu verilerden yola çıkılarak engelsiz üniversite çalışmalarının belirlenmesine dair kısa, orta ve uzun vadeli bir plan ortaya konulabilir. Yine Sabancı Vakfı'nın katkılarıyla, haklarının bilincinde olan ve talep etme becerisini geliştirmiş genç bir engelli öğrenci grubu bir araya geldi; onların yarattığı enerji kendilerinden sonrakileri de etkileyecek ve umuyoruz ki, bu proje uzun yıllar devam ederek daha erişilebilir üniversitelerin oluşmasına ön ayak olacaktır.

Emre Taşgın
Eğitimde Görme Engelliler Derneği Başkanı

Özet

Ülkemizde bulunan devlet ve vakıf üniversitelerinde Engelli Öğrenci Birimlerinin kurulmasının mevzuatla zorunlu hale gelmesinin üzerinden yaklaşık olarak 10 yıl geçti. Bu birimlerin en temel görevi, engelli öğrencilerin öğrenimleri sırasında karşısına çıkan erişilebilirlik sorunlarının giderilmesi olarak tanımlandı. Ancak halen bu birimlerin nasıl bir kurumsal yapıyla idare edileceği, birimlerin görev ve sorumluluklarının tam olarak ne olabileceği ve birimde hangi uzmanlık alanlarına sahip personelin çalışması gerektiği gibi konularda tartışmalar sürmektedir. Öte yandan, geçmişle mukayese edildiğinde, üniversitelerde engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verecek erişilebilirlik düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi bakımından gözle görülür bir iyileşmenin olduğu da fark edilmektedir.

Sabancı Vakfı Hibe Programları tarafından desteklenen Engelli Üniversite Öğrencileri İnisiyatifi Projesi, bu yayınlara, ülkemizde üniversitelerin erişilebilirlik bakımından hangi durumda olduğunu, engelli öğrencilerin bakış açılarıyla, oluşturdukları çalışma gruplarında elde ettikleri verilerle incelemektedir. İlk olarak 2014-2015 eğitim-öğretim döneminde desteklenen projemiz sonucunda, üniversitelerin erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik noktasında son 10 yılda hangi aşamaya geldiği yapılan bilgi edinme başvuruları ve engelli öğrencilerin katılımıyla gerçekleşen üniversite değerlendirme anketinin sonuçları üzerinden değerlendirilmiştir. Bu rapor, şu ana kadar konuyla ilgili yapılmış herhangi bir araştırma bulunmadığından hem Engelli Öğrenci Birimi yetkilileri, hem de araştırmacılar tarafından ilgiyle karşılanmıştır. 2015-2016 Eğitim-öğretim yılında ise, daha spesifik alanlarda oluşturulan çalışma grupları; bilgi edinme başvuruları, değerlendirme anketleri, yüz yüze görüşmeler ve yerinde incelemeler gibi yöntemlerle veri toplamıştır.

Raporumuzun 1. bölümünde, üniversitelerde engelli öğrencilerin cinsiyetlerine, engel türlerine, öğrenim gördükleri kademelere ve örgün, açık öğretim ya da uzaktan eğitim veren kurumlara göre dağılımları yer almaktadır. Buna göre, 2015-2016 eğitim-öğretim yılı sonu itibariyle üniversitemizde öğrenim gören engelli öğrenci sayısı 17166 olarak verilmiştir. Bu rakam, toplam üniversite öğrencileri arasında yalnızca on binde 25'lik bir orana denk gelmektedir. Söz konusu veriler dikkate alındığında; engelli bireyler arasında yükseköğretim kademesine kadar ilerleyebilenlerin son derece düşük bir oranda kaldığı açıkça görülmektedir. Engelli öğrencilerin üniversitelerde cinsiyetlere göre dağılımı incelendiğinde ise; kadın öğrencilerin oranı %38,7 ve erkek öğrencilerin oranı %61,3'tür. Burada dikkati çeken nokta, engelli kadın öğrenci oranının toplam üniversite öğrenimi gören kadın öğrencilerle mukayese edildiğinde yaklaşık %7 daha az olmasıdır. Zira aynı dönemde üniversite öğrenimi gören tüm öğrenciler arasında erkek öğrenciler %54,1 ve kadın öğrenciler %45,9 orana sahiptir. Öte yandan; üniversite öğrenimi gören öğrencilerden %52,89'i örgün öğretim, %46,01'i açık öğretim ve %1,1'i uzaktan eğitim fakültelerinde bulunurken; aynı dağılım engelli öğrenciler için yapıldığında, %59,4 örgün öğretim, %38,3 açık öğretim ve %2,1 uzaktan eğitim fakülteleri şeklinde bir durum ortaya çıkmaktadır. Son olarak, engelli öğrencilerin örgün, açık öğretim ve uzaktan eğitim kurumlarına göre dağılımı incelendiğinde; örgün öğretim kurumlarında en fazla görme engelli öğrencilerin yer aldığı; açık öğretim fakültelerinde ve uzaktan eğitim merkezlerinde ise en fazla fiziksel engelli öğrencilerin bulunduğu görülmektedir. Bu cümleden olarak, örgün öğretim kurumlarında öğrenim gören engelli öğrencilerin %23,6'sı görme engelli, açık öğretim fakültelerinde öğrenim görenlerin %50,8'i ve uzaktan eğitim fakültelerinde öğrenim görenlerin %23,7'si fiziksel engellidir. İki yılın bilgiye erişim ve mekân ulaşılabilirliği verileri de dikkate alındığında; buradan, örgün öğretim kurumlarında ortaya çıkan erişilebilirlik sorunlarının fiziksel engelli öğrencilerin mevcudunu, açık öğretim ve uzaktan eğitim sistemlerinin erişilebilirliğinin ise görme ve işitme engelli öğrencilerin oranını etkilediği sonucuna ulaşılabilir.

Raporumuzun 2. bölümünde, örgün öğretim kurumlarında ders materyallerinin engelli öğrencilere hangi yöntemlerle ulaştırıldığı konusu, bilgi edinme başvurularına verilen cevaplara göre incelenmiştir. Buna göre, 69 üniversiteden alınan veriler doğrultusunda, bilgiye erişim hususunda en fazla sorun yaşayan gruplardan görme engelli öğrencilere yönelik bazı düzenlemeler yapıldığı görülürken, işitme engelli öğrenciler için sağlanan olanaklar ise yok denecek seviyededir. Görme engelli öğrenciler için daha çok elektronik kaynaklara erişimi sağlamak üzerine düzenlemeler gerçekleştirildiği, basılı kaynakları elektronik hale dönüştürmeye yarayan tarayıcı makinelerinin %46,3 oranında bulunmasından anlaşılabilir. Diğer taraftan; işitme engelli öğrencilerin öğrenim gördüğü bölümlerde işaret dili bilen akademisyen bulunan üniversite sayısı 11, işitme engelli öğrencinin destek alabileceği profesyonel işaret dili tercümanı bulunan üniversite sayısı ise 5'tir.

Raporumuzun 3. bölümünde, yaklaşık %40 oranında engelli öğrencinin bulunmasına rağmen fazla üzerinde durulmayan açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinin erişilebilirliği, yine bilgi edinme başvurularına verilen yanıtlara göre incelenmiştir. 56 üniversiteye yapılan bilgi edinme başvurularına %50 oranında bir geri dönüş sağlanmıştır. Buna göre, açık öğretim ve uzaktan eğitim hizmetinin bulunduğu üniversitelerin %50'sinde ders kaynaklarının görme engelli öğrenciler için erişilebilir olmadığı, 18 üniversitenin 14'ünde ise işitme engelli öğrenciler için hiçbir düzenleme yapılmadığı görülmüştür. Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerine ait internet siteleriyle interaktif öğrenme ortamlarının erişilebilirliği incelendiğinde ise; 23 üniversitenin %52,1'inde erişilebilirlik kurallarına uyulmadığı görülmüştür.

Raporumuzun 4. bölümü, yine üzerinde fazla çalışma bulunmayan bir alan olan engelli öğrencilerin yabancı dil öğreniminde karşılaştığı güçlüklerin farklı açılardan değerlendirilmesine ayrılmıştır. Bu kapsamda, ülkemizde en çok uygulanan iki İngilizce seviye belirleme sınavından biri olan IELTS'in engelli adaylar için nasıl uyarlandığı ve uygulandığı araştırılmış; Boğaziçi ve Koç üniversitelerinde verilen hazırlık eğitiminin erişilebilirliği değerlendirilmiş ve son olarak, engelli öğrencilerin yabancı dil öğrenirken karşılaştığı güçlüklerin tespiti ile yabancı dil öğrenimi gören bireyler ve yabancı dil öğretmenlerinin engellilik algılarının ortaya konması amacıyla anketler düzenlenmiştir. Yabancı dil öğrenim sürecinde engelli bireylerin engellerinden dolayı karşılaştıkları sorunların incelenmesi amacıyla düzenlenen ankete göre; katılımcıların en fazla kelimelerin yazılışlarını öğrenme (Spelling) ve kelimeleri telaffuz etme (Pronunciation) konularında, %54 oranında güçlük yaşadıkları görülmektedir. Öte yandan, hazırlık sınıflarında görev yapan öğretim elemanlarının engellilik algılarını ortaya koymak amacıyla düzenlenen ankete göre; katılımcıların %59'u engelli öğrencileriyle bir sorun yaşamadığını belirtmiş; sorun yaşadığını belirten öğretmenlerin yaklaşık % 80'i ise, öğrencilerine bir engelleri yokmuş gibi, yani herhangi bir öğrenci gibi davrandıklarında sorunun ortadan kalktığı cevabını vermiştir. İngilizce öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin engellilik algısını tespit etmek için düzenlenen ankete göre ise; katılımcıların %60'ı sınıflarında engelli bir öğrenci olursa nereden destek alabileceği hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyduğunu, %21'i konuyu ilk defa düşündüğünü ve %18'i yeterli bilgiye sahip olduğunu belirtmiştir. Bu durum da açıkça göstermektedir ki; bu öğrenciler mesleğe başlayıp da engelli bir öğrenciyle karşılaştığında, onların bireysel farklılıklarını da dikkate alarak hangi öğretim yöntemlerinden yararlanacakları, engelli bireylerin ders kaynaklarına erişimi hususunda kullandığı destek teknolojileri gibi konularda yeterli bir donanıma sahip değildir.

Raporun 5. bölümünde, üniversitelerde kurulan öğrenci topluluklarının engelsiz üniversite çalışmalarına etkisi, bilgi edinme başvurularına verilen cevaplar ve engellilik alanında çalışan öğrenci topluluklarının başkanlarının katılımıyla gerçekleşen anketin cevapları üzerinden incelenmiştir. Buna göre, yapılan bilgi edinme başvurularına cevap

veren üniversitelerde Engellilere Yönelik Erişilebilirlik Hususunda Mevcut Durum Analizi veren üniversitelerin %46,31'inde engellilik alanında çalışan öğrenci topluluğu bulunurken, %53,69'unda ise yer almamaktadır. Diğer yandan, öğrenci topluluğu başkanlarının katıldığı değerlendirme anketine verilen cevaplara göre; katılımcıların bulunduğu toplulukların %57,4'ünde engelli bir öğrenci bulunmazken, %66'sında engelli öğrenciler yönetim mekanizmasında yer almamaktadır. Toplulukların faaliyetleri incelendiğinde ise; en fazla %70 ile empati etkinlikleri, %60 ile de üniversite medyası yoluyla farkındalık etkinlikleri düzenlendiği görülmektedir.

Raporumuzun 6. ve son bölümünde ise; elde edilen veriler ışığında, karar alıcı mercilere hangi hususlarda tedbir alınması gerektiği noktasında çözüm önerilerinde bulunmaktadır. Bu yayın, geçtiğimiz yıl yayınladığımız rapor ile birlikte ele alındığında; üniversitelerin engelli öğrencilere sağladığı hizmetlerin niteliği hakkında Yükseköğretim Kurulu'na bağlı Engelli Öğrenci Komisyonuna, üniversitelerde kurulan Engelli Öğrenci Birimlerine, konuyla ilgili çalışan akademisyenlere ve araştırmacılara net bir fikir verecek; olumlu ve eksik yönlerin dikkate alınmasıyla oluşturulacak kısa, orta ve uzun vadeli planlamalar için yol gösterici bir kaynak değeri taşıyacaktır. Farklı engel gruplarına sahip üniversite öğrencilerinin emekleriyle oluşan bu yayın, üniversitelerin daha erişilebilir bir hale gelmesine bir nebze katkı sağlarsa, projemiz amacına ulaşmış olacaktır.

Tablo 1: Bu yıl projemizde aktif olarak yer alan öğrencilerin isimleri ve üniversitelerine yer verilmiştir:

Ad Soyad	Üniversite
Ahmet Tayfur Arslan	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Alparslan Temen	Trakya Üniversitesi
Aykut Çağrı Turan	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Ali Köse	Anadolu Üniversitesi (AÖ)
Adil Ahmet Kavrama	Anadolu Üniversitesi (AÖ)
Abdülkadir Işık	Hacettepe Üniversitesi
Ayşegül Derin	Boğaziçi Üniversitesi
Bahar Yavuz	Boğaziçi Üniversitesi
Başak Kakecioğlu	Marmara Üniversitesi
Berkay Ömer Ünal	Trakya Üniversitesi
Büşra Soylu	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Damla Gürsakal	Ege Üniversitesi
Demet Budak	Gazi Üniversitesi
Ege Anlı	Yaşar Üniversitesi
Ege Kolcu	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Emine Kara	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Elif Yılmaz	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Gizem Aktaş	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Gökhan Çapanoğlu	Anadolu Üniversitesi (AÖ)
Hayriye Can	Kayseri Erciyes Üniversitesi
Hüseyin Dağ	Mardin Artuklu Üniversitesi
İlgın Aydınöğlu	İstanbul Üniversitesi
Merve Erten	Ankara Üniversitesi
Mehmet İleru	Balıkesir Üniversitesi
Mücahit İbrahim Öztürk	Atatürk Üniversitesi
Okan Altinkayık	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Oğuzhan Al	Ankara Üniversitesi
Seben Ayşe Dayı	İstanbul Yeditepe Üniversitesi

1. Yükseköğretim Kademesinde Öğrenim Gören Engelli Öğrencilerin Dağılımına İlişkin Verilerin Değerlendirilmesi

1.1. Mevcut durum:

Ülkemizde engelli bireylere ilişkin tutulan istatistiklere genellikle ihtiyatla yaklaşımakla birlikte, en fazla çelişkili verilerin bulunduğu alanlardan biri üniversite öğrenimi gören engelli öğrencilere dair rakamlardır. Gerçi yakın tarihte Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nin 2012-2013 ve 2013-2014, Engelli Üniversite Öğrencileri İnisiyatifi Projesi'nin birinci yıl çıktısı olarak ise 2014-2015 eğitim- öğretim yılına dair kapsamlı istatistikler bulunmaktadır. Fakat bu istatistikler arasında yakın tarih aralıkları bulunmasına rağmen bazı tutarsızlıklara rastlanması, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın sağladığı bilgiler ile üniversitelerden alınan rakamların çelişkili olması gibi durumlar, bu veriler değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken etkenlerdir. YÖK ve üniversitelerden alınan rakamların farklı olmasının nedenleri arasında; engelli öğrencilerin sınıflandırılmasında sağlıklı bir sistemin yerleşmemesi, öğrencinin üniversite sınavına başvuru esnasında ÖSYM'ye ya da üniversiteye yerleştiğinde engelli öğrenci birimine engelli olduğunu beyan edip etmemesi gibi durumlar sayılabilir. Tüm bunlara rağmen; engelli öğrencilerin engel türlerine, cinsiyetlerine ve öğrenim kademelerine ilişkin yaklaşık bir veriye sahip olmanın, YÖK'ün ve üniversitelerin engelli öğrencilere yönelik politikalarını belirlerken önemli bir yol gösterici kaynak niteliği taşıyacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu veriler araştırmacıların engelli üniversite öğrencilerinin sorunlarına dair yapacakları çalışmalara “veri oluşturacak”, sivil toplum kuruluşlarının ise “engelsiz üniversite” konusunu daha donanımlı bir şekilde gündemlerine alarak çözüm üretmelerini, kamuoyu oluşturmalarını ve bilinçli bir savunuculuk faaliyeti kurgulamalarını sağlayacaktır.

Engelli üniversite öğrencilerinin dağılımına ilişkin verilere geçmeden önce, ülkemizde ne kadar engelli bireyin üniversite çağında olduğu bilgisi üzerinde durmakta fayda vardır. Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nin (TOHAD) yaptığı bir analizde; 2002 Özürlüler Araştırması verilerine göre, %12.20 olan engelli nüfusunun %7.30'u 20-29 yaş aralığında iken;² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan Ulusal Engelliler Veri tabanına Ekim 2014 döneminde kayıtlı “1.869.521” engelli bireyden 20-29 yaşları arasında olanların oranı %12,5'tir.³ Bu veriler ışığında üniversite çağında olan engelli bireylerin sayısına dair bir saptamada bulunmak mümkün ise de, bu bireylerden ne kadarının üniversite öğrenimi görme girişiminde olduğunu irdelememiz gerekir.

1.2. Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi ve Lisans Yerleştirme Sınavı'na başvuru istatistikleri

Geçtiğimiz yıl yayınladığımız raporumuzda, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından 2014 yılında Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi'ne (ÖSYS) ve Lisans Yerleştirme Sınavı'na (LYS) başvuru yapanların ne kadarının engelli bireylerden oluştuğuyla ilgili verilen bilgiler yer almaktadır. Aynı veri ÖSYM'den 2015 yılı için de temin edilmiş; böylece bu çalışmada, 2014 ve 2015 yıllarına ait verilerin karşılaştırılması imkânı doğmuştur. Tablo 2'de 2014,⁴ tablo 3'te ise 2015 yılında ÖSYS'ye ve LYS'ye katılanların toplamları ile engelli katılımcı sayılarına yer verilmiştir.

2 Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: “Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler”, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, İstanbul: 2014, s.

3 Üniversitelerde Engellilere Yönelik Erişilebilirlik Hususunda Mevcut Durum Analizi: 2014-2015, Eğitimde Görme Engelliler Derneği, Ankara: 2015, s. 23

4 Üniversitelerde Engellilere... S. 24

Tablo 2: 2014 Yılında ÖSYS ve LYS'ye başvuranların toplamı ve engelli sayıları

Sınav Adı	Toplam Başvuru Sayısı	Engelli Başvuru Sayısı	%
ÖSYS	2.086.115	5.025	0,24
LYS	946.252	1519	0,16

Tablo 3: 2015 Yılında ÖSYS ve LYS'ye başvuranların toplamı ve engelli sayıları

Sınav Adı	Toplam Başvuru Sayısı	Engelli Başvuru Sayısı	%
ÖSYS	2.126.668	5.127	0,241
LYS	953.277	1537	0,161

Buna göre 2014 yılında ÖSYS'ye başvuran 2.086.115 adaydan yalnızca 5.025'i, LYS'ye başvuran 946.252 adayın ise 1.519'u engellilerden oluşurken; 2015 yılında ÖSYS'ye başvuran 2.126.668 adayın 5.127'si, LYS'ye başvuru yapan 953.277 adayın 1.537'si engellidir. Rakamlar karşılaştırıldığında, 2015 yılında ÖSYS'ye başvuranların sayısı bir önceki yıla göre 40.553 daha fazla iken; 2015 yılında LYS'ye girenlerin sayısı ise bir önceki yıla göre 7.025 daha fazladır. Aynı karşılaştırma engelli adaylar için yapıldığında; 2015 yılında ÖSYS'ye başvuranların sayısı bir önceki yıla göre 102, aynı aralıkta LYS'ye başvuranların sayısı da 18 daha fazladır. Tüm bu veriler bizlere iki yıl içerisinde gerek toplamda, gerekse engelli adaylar arasında ÖSYS ve LYS'ye başvuru yapanların sayısında ciddi bir farklılık olmadığını göstermektedir. Öte yandan 2015 yılında ÖSYS'ye başvuran adayların %44,8'i bir sonraki aşama olan LYS'ye başvuruda bulunmuş; engelli adaylarda ise bu oran %29,4'de kalmıştır. Engelli adayların diğer adaylara göre LYS'ye başvurma oranlarının düşük olmasında, engelli adaylardan barajı geçmek için yeterli puanı alanların daha az olması ve bazı kişilerin YGS ile yerleştirme yapan örgün ya da açık/uzaktan öğretim fakültelerini tercih etmesi gösterilebilir. Ayrıca son yıllarda kamuya yapılan engelli istihdamının Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (EKPSS) ile merkezi biçimde gerçekleşmesi, genç engellilerin bir kısmını çalışmayı eğitim almaya tercih etmeye yöneltmekte, üniversite öğrenimini ise ikinci plana iterek açık öğretim ya da uzaktan eğitim yoluyla yapmaya teşvik etmektedir. Ancak her şeyden öte bu veriler bize, ÖSYS ve LYS'ye başvuran engelli adayların toplam başvuru sayısı ile karşılaştırıldığında yok denecek kadar az sayıda olduğunu göstermektedir. Bu durum, alanda çalışan tüm kesimleri, engelli bireylerin yükseköğretime kadarki süreçte aldıkları akademik eğitimin niteliğini sorgulamaya itmelidir.

Engelli üniversite öğrencilerinin engel türlerine göre dağılımını daha iyi tahlil edebilmek için, üniversite öğrenimi görmek isteyen engelli adayların da engel türlerine göre dağılımını incelemek gerekir. Geçtiğimiz yıl yayınladığımız raporumuzda, 2014 yılında ÖSYS ve LYS'ye başvuran engelli adayların cinsiyetlerine ve engel türlerine göre dağılımı yer almış; aynı veri, iki yılın mukayesesini yapabilmek amacıyla 2015 yılı için, bilgi edinme başvuruları kapsamında sağlanmıştır. Tablo 4'de 2014,⁵ tablo 5'te ise 2015 yılında ÖSYS'ye başvuran engelli adayların engel türleri gösterilmiştir:

Tablo 4: 2014 Yılında ÖSYS'ye başvuran engelli adayların engel türlerine göre dağılımı

Engel Türü	Toplam Katılım	%
Görme Engelli	1587	31.5
Bedensel Engelli (Ortopedik)	1429	28.5
İşitme Engelli	1028	20.5
Süreğen Hastalık (Kronik)	627	12.5
Diğer	190	3.8
Zihinsel Engelli	113	2.2
Dil ve Konuşma Zorluğu	36	0.7
Ruhsal Duygusal Engelli	15	0.3
Toplam	5025	100

Tablo 5: 2015 Yılında ÖSYS'ye başvuran engelli adayların engel türlerine göre dağılımı

Engel Türü	Başvuru Sayısı	%
Görme	1392	27.1
Bedensel	1342	26.1
İşitme	983	19.1
Diğer	973	18.9
Geçici	182	3.5
Görme - Bedensel	134	2.6
Görme - İşitme	62	1.2
İşitme - Bedensel	55	1.1
Görme - İşitme - Bedensel	7	0.2
Toplam	5130	99.8

Tablo 4'e göre, 2014 yılında ÖSYS'ye katılan engelli adayların %31,5'i görme engelli, %28,5'i fiziksel engelli, %20,5'i işitme engelli, %12,5'i süreğen hastalık (kronik) ve %2,2'si zihinsel engellidir. Tablo 5'te de görüleceği üzere, 2015 yılında daha farklı bir tasnif sistemi oluşturulmuş, ek olarak çoklu engelliler (görme - işitme, işitme - bedensel vb.) sınıflamaya dâhil edilmiştir. Buna göre 2015 yılında ÖSYS'ye başvuran engelli adaylardan %27,1'i görme engelli, %26,1'i bedensel engelli ve %19,1'i işitme engelli olup; «diğer» şeklinde sınıflanan ise %18,9'dur. Bu yılki sınıflamaya çoklu engel grupları da dâhil edildiğinden, veriler karşılaştırıldığında, iki yıl içerisinde başvuru yapan engelli adayların engel türlerine göre dağılımında gözle görülür bir fark bulunmadığını söyleyebiliriz.

Bir sonraki aşama olan LYS'ye 2014 ve 2015 yılında başvuru yapan engelli adayların engel türlerine göre dağılımı ise tablo 6' ve tablo 7'de gösterilmiştir:

Tablo 6: 2014 Yılında LYS'ye başvuran engelli adayların engel türlerine göre dağılımı

Engel Türü	Toplam Katılım	%
Görme Engelli	510	33.6
Bedensel Engelli (Ortopedik)	413	27.2
Süreç Hastalık (Kronik)	343	22.6
İşitme Engelli	142	9.3
Diğer	88	5.8
Ruhsal Duygusal Engelli	10	0.65
Dil ve Konuşma Zorluğu	9	0.6
Zihinsel Engelli	4	0.25
Toplam	1519	100

Tablo 7: 2015 Yılında LYS'ye başvuran engelli adayların engel türlerine göre dağılımı

Engel Türü	Başvuru Sayısı	%
Diğer	418	27.1
Görme	407	26.4
Bedensel	379	24.6
Geçici	179	11.6
İşitme	103	6.7
Görme - Bedensel	30	1.9
İşitme - Bedensel	11	0.7
Görme - İşitme	8	0.5
Görme - İşitme - Bedensel	1	0.01
İşitme - Bedensel	1	0.01
Toplam	1537	99.52

Tablo 6 ve 7 incelendiğinde; 2014 yılında LYS'ye başvuran engellilerden %33,6'i görme engelli, %27,2'i fiziksel engelli, %22,6'i süreç hastalık (kronik), %9,3'ü işitme engelli ve %5,8'si diğer kategorisinde; 2015 yılında ise adayların %26,4'ü görme engelli, %24,6'sı bedensel engelli, %11,6'sı geçici yetersizliği olanlar, %6,7'si ise işitme engelli olup, %27,1'i diğer kategorisinde. İki yılın verilerini karşılaştırdığımızda en büyük fark diğer kategorisinde yaşanmıştır. Bu da verilerin oluşturulması sırasında oluşan tasnif sistemi farklılığının bir sonucu olsa gerektir. Her iki yılın verilerine bakıldığında öne çıkan bir diğer sonuç da, işitme engelli adayların başvuru oranlarıdır. İşitme engelli adaylardan ikinci aşama olan LYS'ye başvuranların oranında her iki yılda da ilk aşamaya göre %10'dan daha fazla bir azalma söz konusudur. İşitme engelli adaylar YGS ve LYS'de sorulan soruların kendilerine uygun biçimde sorulmaması nedeniyle sınavlarda başarılı olamadıklarını ve bunun da üniversiteye yerleşmelerine olumsuz etkide bulunduğunu dile getirmektedirler.

1.3. Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Engelli Öğrencilere Ait Veriler

Çalışmamızın başında da ifade edildiği üzere, yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören engelli öğrencilere dair rakamlar farklılık göstermektedir. Bunda engelli öğrencilerin engel durumlarını beyan etme tutumları, birimlerin tasnif farklılıkları ve YÖK'ün bu istatistiği oluşturma kriterleri gibi etkenler rol oynamaktadır. TOHAD, Sabancı Vakfı Hibe Programları kapsamında desteklenen "Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi" kapsamında, 2012-2013 ve 2013-2014 yıllarına ait engelli üniversite öğrencileri sayısını yayınladığı kitabında bilgi edinme başvurularına dayanarak vermiştir. Biz ise, geçtiğimiz yıl yayınladığımız raporumuzda, aynı yolla edindiğimiz 2014-2015 eğitim-öğretim dönemine ilişkin verileri önceki dönemlerle karşılaştırmak suretiyle sunmuştuk. Bu çalışmada ise 2015-2016 eğitim-öğretim dönemine ilişkin alınan veriler, önceki yıllara ait verilerle karşılaştırılacak; böylece birçok yönden son dört yıla ilişkin durumu mukayese etme zemini sağlanmış olacaktır.⁷

1.3.1. Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenim gören Öğrencilerin Yıllara ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Engelli üniversite öğrencilerinin dağılımına ilişkin verilere geçmeden önce, son dört yılda ülkemizde bulunan devlet ve vakıf üniversitelerinde öğrenim gören toplam öğrenci sayılarını incelemek gerekecektir. Böylece engelli öğrencilerin toplam öğrenciler arasındaki oranı ve toplamdaki cinsiyet dağılımıyla engelli öğrenciler arasındaki cinsiyet dağılımı arasındaki farkları görme imkânı elde edilmiş olacaktır. Tablo 8'de⁸ 2012-2015 yıllarını kapsayan eğitim-öğretim dönemlerinde, Tablo 9'da ise 2015-2016 eğitim-öğretim döneminde üniversitelerde öğrenim gören öğrenci sayılarına ilişkin veriler yer almaktadır:

Tablo 8: Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında 2012 - 2013 ile 2014 - 2015 eğitim-öğretim dönemlerinde eğitim gören öğrenci sayıları

2012-2014 Yılları Yükseköğretim Öğrenci Sayıları			
Yıllar	Kadın	Erkek	Toplam
2012 Kasım	1.953.800	2.351.199	4.304.999
2013 Kasım	2.494.095	2.943.887	5.437.982
2014 Kasım	2.773.159	3.252.380	6.025.539

Tablo 9: Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde öğrenim gören öğrenci sayıları⁹

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	3.621.517	45.9
Kadın	3.067.668	54.1
Toplam	6.689.185	100

⁷ Önemle belirtmelidir ki, bu yıl alınan verilerde birtakım tutarsızlıklar söz konusudur. Şöyle ki, engelli öğrencilerin öğrenim kademelerine, örgün, açık öğretim ve uzaktan eğitim fakültelerine ve engel türlerine göre dağılımlarında farklı rakamlar verilmiştir. Okuyucunun verileri incelerken bu bilgiyi göz önünde tutmasında yarar vardır.

⁸ Üniversitelerde Engellilere... S. 26

⁹ Bu veri <http://istatistik.yok.gov.tr> internet adresinde bulunan Yükseköğretim İstatistikleri bölümündeki Öğrenci İstatistikleri Özet Tablosundan alınarak oluşturulmuştur.

Tablo 8 ve 9 incelendiğinde; üniversite öğrenimi gören öğrenci sayısı 2012-2013 eğitim-öğretim döneminde 4.304.999 iken, bu sayı 2015-2016 eğitim-öğretim döneminde 6.689.185'e yükselmiştir. Cinsiyetlere göre dağılım verileri incelendiğinde; 2012-2013 döneminden 2014-2015 dönemine kadar kadın öğrencilerin oranında bir artma; 2015-2016 döneminde ise azalma söz konusudur. Buna göre, 2012-2013 Eğitim-öğretim döneminde üniversite öğrenimi gören kadın öğrencilerin oranı %45,3 ve erkek öğrencilerin oranı %54,7, 2013-2014 döneminde kadın öğrencilerin oranı %45,8 ve erkek öğrencilerin oranı %54,2; 2014-2015 döneminde kadın öğrencilerin oranı %46 ve erkek öğrencilerin oranı %54; 2015-2016 döneminde ise kadın öğrencilerin oranı %45,9 ve erkek öğrencilerin oranı %54,1'dir.

1.3.2. Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Engelli Öğrencilerin Yıllara ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Geçtiğimiz yıl yayınladığımız raporumuzda, TOHAD'ın 2012-2013 ve 2013-2014 dönemlerine ilişkin verilerine, elde ettiğimiz 2014-2015 dönemine dair veriler eklenerek üç yılın mukayesesi yapılmıştı. Benzeri bir veri 2015-2016 dönemi için de temin edilmiştir. Tablo 10'da¹⁰ 2012-2013 ile 2014-2015 arasında dair, tablo 11'de ise 2015-2016 dönemlerine ilişkin veriler yer almaktadır:

Tablo 10: Yükseköğretim kurumlarında eğitim gören engelli öğrenci sayıları 2012-2014 Yüksek Öğretimde Engelli Öğrenciler Bakımından Durumu:

Yükseköğretim Engelli Öğrenci Sayıları 2012-2014 Yılları			
Yıllar	Kadın	Erkek	Toplam
2012 Kasım	4.854	10.481	15.335
2013 Kasım	2.595	3.945	6.540
2014 Kasım	5.381	8.506	13.887

Tablo 11: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, Yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören engelli öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	10526	61.3
Kadın	6640	38.7
Toplam	17166	100

Tablo 10 incelendiğinde, üç dönemin verilerinde bir tutarsızlık olduğu görülmektedir. Özellikle 2013-2014 döneminde bir önceki yıla göre yarıdan fazla bir düşüş söz konusudur. Fakat tarafımızca elde edilen 2014 dönemine ilişkin veriler, 2012 dönemine yakın bir rakam karşımıza çıkarmaktadır. Tablo 11'de ise geçtiğimiz eğitim-öğretim yılına ilişkin veriler yer almaktadır. Yalnızca son iki yıla ait verileri incelediğimizde ise, daha tutarlı bir durum ortaya çıkmaktadır. Buna göre bir önceki yıla karşılaştırdığımızda geçtiğimiz dönemde engelli öğrencilerin sayısında bir artış olduğu görülmektedir. Bu durum cinsiyetlere göre dağılım verileri için de geçerlidir. 2014-2015 Eğitim-öğretim döneminde kadın öğrencilerin oranı %38,8 ve erkek öğrencilerin oranı %61,2 iken; 2015-2016 döneminde kadın öğrencilerin oranının %38,7 ve erkek öğrencilerin oranının %61,3 olduğu görülmektedir. Aynı tarih aralığında hem toplamda, hem de engelli öğrenciler arasında kadınların oranında bir azalma dikkati çekmektedir. Ayrıca engelli kadın öğrenci oranı, toplam kadın öğrenci oranından yaklaşık %7 daha aşağıdadır. Sahada elde ettiğimiz deneyimler neticesinde söyleyebiliriz ki, engelli kız çocuğuna sahip olan aileler, engelli erkek çocuğa sahip olan ailelere göre

çocuklarına daha fazla korumacı bir yaklaşım göstermekte, bu durum da çocuklarının güvenliğini sağlamayı ön planda tutup eğitimlerini göz ardı etmelerine neden olmaktadır. Üniversitelerdeki engelli kadın öğrenci oranının toplam kadın öğrenci oranından daha düşük olması, bu durumun bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Son olarak; üniversitelerde öğrenim gören engelli öğrencilerin oranı, toplam öğrenciler arasında yalnızca on binde 25 civarındadır.

1.3.3. Engelli üniversite öğrencilerinin örgün öğretim, açık öğretim ve uzaktan eğitimdeki dağılımları

Bu yılki çalışmamızda; geçtiğimiz yıldan farklı olarak, engelli üniversite öğrencilerinin 2015-2016 eğitim-öğretim döneminde, örgün öğretim, açık öğretim ve uzaktan eğitimdeki engel türlerine göre dağılımı ayrı ayrı ele alınmakta ve son olarak toplamda yükseköğretimdeki dağılımlarına yer verilmektedir. Ancak buna geçmeden önce, tüm öğrencilerin ve engelli öğrencilerin örgün, açık öğretim ve uzaktan eğitimdeki genel dağılımlarına bakmak yararlı olacaktır.

Tablo 12: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören tüm öğrenci ve engelli öğrencilerin, örgün öğretim kurumları, açık öğretim ve uzaktan eğitim fakültelerindeki dağılımları:

Eğitim Türü	Toplam	Engelli Sayısı	%
Örgün	3.536.787	10159	0,287
Açık Öğretim	3.077.779	6555	0,212
Uzaktan Eğitim	74.619	363	0,486
Toplam	6689185	17077	0,255

Tablo 12'ye göre, üniversite öğrenimi gören öğrencilerden %52,89'i örgün öğretim, %46,01'i açık öğretim ve %1,1'i uzaktan eğitim fakültelerinde bulunmaktadır. Benzeri bir analiz engelli öğrenciler için yapıldığında, engelli öğrencilerin %59,4'ünün örgün öğretimi, %38,3'ünün açık öğretimi ve %2,1'inin de uzaktan eğitim fakültelerini tercih ettiği görülmektedir. Engelli öğrenciler için benzeri bir sınıflama geçtiğimiz yıl yayınlanan raporumuzda da yapılmıştır. Buna göre, 2014-2015 eğitim-öğretim döneminde, engelli öğrencilerin %58,3'ü örgün öğretim kurumlarında, %40,3'ü açık öğretim ve %1,4'ü uzaktan eğitim fakültelerinde yer almaktadır.¹¹ Tüm bu veriler bizlere, örgün öğretim kurumlarında karşılaşılan ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik sorunlarına rağmen, yine de engelli öğrencilerin bu kurumları daha fazla tercih ettiği sonucunu göstermektedir.

1.3.4. Engelli Üniversite Öğrencilerinin örgün öğretim, açık öğretim ve uzaktan eğitim fakültelerindeki Engel Türlerine Göre Dağılımları

Engelli üniversite öğrencilerinin örgün öğretim, açık öğretim ve uzaktan eğitim fakültelerini seçmesinde çeşitli farklılıklar rol oynamaktadır. Söz gelimi engel durumu daha ağır olan engel gruplarının daha çok açık öğretim ya da uzaktan eğitim fakültelerini seçtiği gözlenmektedir. Biz bu çalışmada söz konusu tespiti rakamlarla inceleyebilmek için, engelli üniversite öğrencilerinin örgün, açık öğretim ve uzaktan eğitim fakültelerindeki engel türlerine göre dağılımına yer vereceğiz. Tablo 13'te, Engelli üniversite öğrencilerinin örgün öğretimde engel türlerine göre dağılımları gösterilmiştir.

¹¹ Üniversitelerde Engellilere..., s. 30

Tablo 13: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, engelli üniversite öğrencilerinin örgün öğretimde engel türlerine göre dağılımı:

Engel Türü	Öğrenci Sayısı	%
Görme engelli	2405	23.6
Fiziksel engelli	1745	17.1
Diğer	1711	16.8
Geçici Yetersizliği Olanlar	1414	13.9
İşitme Engelliler	1255	12.5
Kronik Sağlık Sorunları	1228	12.08
Psikolojik Problemliler	151	1.5
Dil ve Konuşma Problemliler	122	1.2
Zihinsel Engelliler	61	0.6
Asperger veya Yüksek Fonksiyonlu Otizmlili Bireyler	51	0.4
Dikkat eksikliği (hiperaktif)	46	0.3
Toplam	10159	99.98

Tablo 13 incelendiğinde, örgün öğretim kurumlarında öğrenim gören engelli öğrencilerden %23,6'sı görme engelli, %17,1'i fiziksel engelli, %13,9'u geçici yetersizliği olan, %12,5'i işitme engelli, %12.08'i ise kronik sağlık sorunu bulunanlardan oluşmaktadır. Ayrıca Diğer kategorisinde %16,8 oranında engelli öğrencinin bulunması, halen sınıflama sisteminde arzu edilen noktada olmadığını göstermektedir. Tablo 14'de ise açık öğretim fakültelerinde öğrenim gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımları bulunmaktadır:

Tablo 14: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, açık öğretim fakültelerinde öğrenim gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımları:

Engel Türü	Öğrenci Sayısı	%
Fiziksel engelli	3332	50.8
Görme engelli	2674	40.7
Diğer	549	8.3
Toplam	6555	99.8

Tablo 14 incelendiğinde, açık öğretim fakültelerinde öğrenim gören engelli öğrencilere dair etraflı bir tasnif yapılmadığı dikkati çekmektedir. Bu bölümde yalnızca görme ve fiziksel engelli öğrencilere yer verilmiş; ayrıca diğer kategorisi oluşturulmuştur. Ancak mesela, işitme engelli öğrencilere dair bir veri bulunmamaktadır. Eldeki veriler doğrultusunda bir analiz yapacak olursak, açık öğretim fakültelerinde öğrenim gören engelli öğrencilerin %50,8'inin fiziksel engelli, %40,7'sinin görme engelli ve %8,3'ünün de diğer kategorisinde olduğunu görüyoruz. Buradan fiziksel engelli bireylerden engel durumu itibarıyla örgün eğitim almakta güçlük yaşayanların açık öğretim fakültelerini daha çok tercih ettiği sonucu çıkarılabilir. Tablo 15'te, uzaktan eğitim fakültelerinde öğrenim gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımları bulunmaktadır:

Tablo 15: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, uzaktan eğitim fakültelerinde öğrenim gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımları

Engel Türü	Öğrenci Sayısı	%
Diğer	119	33.6
Fiziksel Engelli	84	23.7
Kronik Sağlık Sorunları	60	16.9
Görme Engelli	50	14.1
İşitme Engelli	40	11.2
Psikolojik problemliler	1	0.2
Toplam	354	99.7

Tablo 15 incelendiğinde, uzaktan eğitim fakültelerini tercih eden engelli öğrencilerin en çok fiziksel engelli ve kronik sağlık sorunu bulunanlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre uzaktan eğitim fakültelerinde öğrenim gören engelli öğrencilerin %23,7'si fiziksel engelli, %16,9'u kronik sağlık sorunu bulunan, %14,1'i görme engelli, %11,2'si ise işitme engellidir. Ancak bu bölümde de %33,6'lık oranla de en fazla diğer kategorisinde öğrenci bulunmaktadır. Bu verilerden çıkarılacak ilk sonuç, yine açık öğretimdeki verilere benzer biçimde ve aynı nedenlerle, burada da fiziksel engelli öğrencilerin ağırlıkta olmasıdır. Öte yandan birçok uzaktan eğitim sistemi alt yapısının görme ve işitme engelli öğrenciler için erişilebilir olmaması, bu kişilerin uzaktan eğitim sistemini tercih etmemesinde bir etken olabilir. Gerçekten de birçok üniversitenin uzaktan eğitim sistemi için kapsamlı bir test yapılmış ve bu sistemler özellikle görme engelli öğrencilerin kullanmış olduğu ekran okuyucu yazılımlarla uyumlu bulunmamıştır. Aynı şekilde işitme engelli öğrenciler de uzaktan eğitim sistemini verimli biçimde kullanamamaktadırlar. Bunun yanı sıra, ders kaynaklarının sade bir dille oluşturulmuş alternatiflerinin olmayışı ya da videolarda ve canlı derslerde işaret dili çevirisi yapılmaması önemli bir eksikliklerdir. Nitekim bu durum da rakamlara net bir şekilde yansımıştır. Öte yandan, bu bölümde de en fazla diğer kategorisine rastlanması, bu dağılıma ihtiyatla yaklaşmamız gerektiğini ortaya koymaktadır.

1.3.5. Engelli üniversite öğrencilerinin öğrenim kademelerinde engel türlerine göre dağılımı

Engel grupları arasında kendilerine sağlanan eğitim ortamlarının verimsizliğinden kaynaklı olarak akademik anlamda ilerlemekte güçlük yaşayan gruplar vardır. Söz gelimi işitme engelli öğrenciler yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere kendilerine yükseköğretimde düşük oranda yer bulabilmektedir. Görme engelli öğrenciler ise sayısal alanda erişilebilir bir eğitim alamadığından genelde sözel bölümleri tercih etmektedirler. Aynı şekilde yukarıdaki tablolar göstermektedir ki; açık öğretim ve uzaktan eğitim sistemini en çok seçen engel grubu fiziksel engelli öğrencilerdir. Yükseköğretimde öğrenim kademesi ve engel türü arasındaki ilişki daha önce üzerinde durulan bir husus olmamıştır. Bu nedenle, biz bu bölümde, öğrenim kademelerine göre engel türlerinin dağılımlarına yer vereceğiz. Ancak açık öğretim fakültesine ait verilerde öğrenim kademesi belirtilmediğinden, bu verileri oluştururken yalnızca örgün ve uzaktan eğitim fakültesine ait verilerden yararlanacağız.

Tablo 16: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, ön lisans öğrenimi gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımları

Engel Türü	Öğrenci Sayısı	%
Fiziksel Engelli	610	20.1
Diğer	606	20
Görme Engelli	524	17.3
İşitme Engelli	454	15
Kronik Sağlık Sorunları	324	10.7
Geçici Yetersizliği Olanlar	291	9.6
Dil ve Konuşma Problemliler	141	4.6
Zihinsel Engelliler	38	1.2
Psikolojik Problemliler	35	1.1
Toplam	3023	99.6

Tablo 16'ya göre ön lisans öğrenimi gören engelli öğrencilerden %20,8'i fiziksel engelli, %17,9'u görme engelli, %15,5'i işitme engelli, %11'i kronik, %9,9'u ise geçici yetersizliği olanlardır. Bu kademe verilerinde de diğer kategorisi ilgi çekicidir; %20,7 oranında engelli öğrenci bu şekilde sınıflanmıştır. Bu kademedeki öğrenim gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımında meslek liselerinden meslek yüksekokullarına geçen öğrenciler etkili olmuştur.

Tablo 17: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, lisans öğrenimi gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımı

Engel Türü	Öğrenci Sayısı	%
Görme Engelli	1788	26.2
Geçici Yetersizliği Olanlar	1107	16.2
Fiziksel Engelli	1066	15.6
Diğer	1048	15.3
Kronik Sağlık Sorunları	799	11.7
İşitme Engelli	711	10.4
Psikolojik Problemliler	112	1.6
Dil ve Konuşma Problemliler	71	1.05
Asperger veya Yüksek Fonksiyonlu Otizmliler	51	0.75
Dikkat Eksikliği (Hiperaktivite)	43	0.65
Zihinsel Engelliler	22	0.35
Toplam	6818	99.8

Tablo 17'deki veriler, ön lisans ile lisans kademesinde öğrenim gören engelli öğrencilerin engel türleri arasında önemli farklar olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre; lisans öğrenimi gören engelli öğrencilerden %26,2'si görme engelli, %16,2'si geçici yetersizlik, %15,6'sı fiziksel engelli, %11,7'si kronik, %10,4'ü işitme engelli ve %15,3'ü diğer kategorisindedir. Bu doğrultuda, fiziksel engelli ve işitme engelli öğrencilerin lisans kademesindeki oranı ön lisans kademesine göre yaklaşık %5 düşerken, görme engelli öğrencilerin oranı ise ön lisans kademesine göre yaklaşık %8 daha fazladır. Bunda hiç kuşkusuz meslek liselerinden meslek yüksek okullarına geçen öğrencilerin lisans öğrenimini sürdürmeyi tercih etmemesi

önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle fiziksel ve işitme engelli öğrenciler arasında meslek yüksekokulları daha fazla tercih edilmektedir. Tablo 18'de ise yüksek lisans öğrenimi gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımları bulunmaktadır:

Tablo 18: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, yüksek lisans öğrenimi gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımı

Engel Türü	Öğrenci Sayısı	%
Diğer	161	22.8
Kronik Sağlık Sorunları	140	19.8
Fiziksel Engelli	136	19.3
Görme Engelli	120	17
İşitme Engelli	118	16.7
Geçici Yetersizliği Olanlar	13	1.8
Dil ve Konuşma Problemleri	8	1.1
Psikolojik problemliler	5	0.7
Dikkat Eksikliği	3	0.4
Toplam	704	99.6

Tablo 18'deki rakamları incelediğimizde, lisans verilerine göre birçok fark dikkatimizi çekmektedir. Bu kademe en fazla kronik ve fiziksel engelli öğrencilerin bulunduğu, diğer taraftan işitme engelli öğrencilerin oranında büyük bir yükselmenin, görme engelli öğrencilerin oranında ise gözle görülür bir düşüşün olduğu görülmektedir. Görme engelli öğrencilerin akademik kaynaklara ve ders materyallerine erişim hususunda karşılaştığı güçlükler, onların öğrenimlerini sürdürme motivasyonlarını düşürmektedir. Öte yandan işitme engelli öğrencilerin mevcutlarında bir yükselme görülmekteyse de, bunların büyük bir kısmının duyma yetisi kuvvetli kişiler olduğu düşünülmektedir. Hiç duymayan ve daha çok işaret dili kullanan işitme engelli öğrencilerden yüksek lisans kademesinde öğrenim görenlerin sayısı ülkemizde çok azdır. Öte yandan, yine büyük bir engelli grubunun diğer şeklinde sınıflanması dikkat çekicidir. Buna göre yüksek lisans öğrenimi gören engelli öğrencilerden %19,8'i kronik, %19,3'ü fiziksel engelli, %17'si görme engelli, %16,7'si işitme engelli ve %22,8'i diğer kategorisindedir. Son olarak tablo 19'da doktora öğrenimi gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımına yer verilmiştir.

Tablo 19: 2015-2016 Eğitim-öğretim döneminde, doktora öğrenimi gören engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımı

Engel Türü	Öğrenci Sayısı	%
Kronik Sağlık Sorunları	25	25.5
Görme Engelli	23	23.4
Fiziksel Engelli	17	17.3
Diğer	15	15.3
İşitme Engelli	12	12.2
Geçici Yetersizliği Olanlar	3	3.1
Dil ve Konuşma Problemliler	2	2.1
Zihinsel Engelliler	1	1.1
Toplam	98	100

YÖK verilerine göre, 2015-2016 eğitim-öğretim döneminde 98 engelli öğrenci doktora öğrenimi görmektedir. Bu öğrencilerden %25,5'i kronik, %23,4'ü görme engelli, %17,3'ü fiziksel engelli, %12,2'si işitme engelli ve %15,3'ü diğer kategorisindedir. Ayrıca doktora kademesinde 1 zihinsel engelli öğrencinin öğrenim gördüğü görülmektedir.

1.4. Veriler Işığında Çözüm Önerileri:

Çalışmamızın bu bölümüne kadar engelli üniversite öğrencilerine dair sunulan verilere ihtiyatla yaklaşılması gerektiği önemle vurgulanmıştır. Özellikle bu yıl elde ettiğimiz verilerde karşımıza çıkan diğer kategorisinin nedenleri incelenmeye muhtaç durumdadır. Ayrıca engel türleri arasındaki oransal farklılıklar da erişilebilirlik çalışmalarının planlanmasında ve ihtiyaçların tespitinde önemli bir yere sahiptir. Örneğin hiç görmeyen bir kişiyle az gören bir kişinin sorunları farklıdır. Fakat bu çalışmada sunulan hiçbir kategoride engel oranlarına dair veri bulunmamaktadır. Tüm bu sınırlılıklara rağmen engelli öğrencilerin mevcudiyetine ve engel türlerine göre dağılımına ilişkin yaklaşık bir veriye sahip olduğumuzu söyleyebiliyoruz. Yukarıda incelediğimiz veriler doğrultusunda, YÖK'ün ve üniversitelerde kurulmuş olan engelli öğrenci birimlerinin konuyla ilgili izlemesi gereken sürece ilişkin önerilerimiz aşağıda yer almaktadır:

- YÖK bünyesinde oluşturulan Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi, görev alanına giren konularda güncel, güvenilir ve detaylı istatistiki bilgileri oluşturarak kamuoyuyla paylaşmalı; üniversitelerde kurulan engelli öğrenci birimlerinin faaliyetlerini izlemeli ve bunun yapılabilmesi için alan uzmanlarından oluşan bir ekip kurmalıdır.
- Engelli öğrenci birimleri; engelli öğrencilerin üniversitelerde eğitim öğretim, sosyal hayat, barınma, burs vb. alanlarda ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla kurulmuştur. Bu birimlerin en önemli sorunlarından biri, bazı engelli öğrencilerin kendilerini gizlemesi ve birime başvurmamasıdır. Bu nedenle birimler üniversitelerinde ne kadar engelli öğrenci olduğunu ve bunların nasıl bir düzenlemeye ihtiyaç duyduğunu tam olarak tespit edememe durumuyla karşı karşıya kalabilmektedir. Diğer taraftan, bu birimlere gelerek hizmet alan öğrenciler ise bilgilerinin gizli tutulmasını istemektedirler. Bu bilgilerin kendilerinin onayı dışında 3. Gerçek ya da tüzel kişilerle paylaşılması etik olmayacaktır. Bunun yanında, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında engelli öğrenci birimlerine mevcut durumu tespit etmek ve sorunları net şekilde belirleyebilmek için gerçek ya da tüzel kişiler tarafından soruların cevapsız bırakılması veya sorulara uygun cevaplar verilmemesi, tarafımızca şeffaflık ve açıklık ilkesinin ihlali olarak görülmekte; üniversitelerin daha erişilebilir hale gelmesi için gereken üniversite - STK işbirliğini zedelemektedir. Bu nedenle engelli öğrenci birimlerinin konuyla ilgili çalışan STK'larla daha fazla işbirliği kurması yararlı olacaktır.
- Mevcut durumda, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (ÖSYM) tarafından üniversiteyi yeni kazanan engelli öğrencilere ait bilgiler, üniversitelerin Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığı'na gönderilmekte ve engelli öğrenci birimlerinin bu bilgilere ulaşması zaman almaktadır. Bu nedenle söz konusu bilgiler aynı zamanda engelli öğrenci birimlerine de doğrudan gönderilmelidir.

- YÖK bünyesinde oluşturulan Engelli Öğrenci Komisyonunda bulunması gereken ve yüksek lisans ya da doktora öğrencileri arasından seçileceği mevzuatta belirtilen¹² engelli öğrenci temsilcisinin görevlendirilmesi süreci, daha adil ve katılımcı bir biçimde yürütülmelidir. Mevcut durumda, yalnızca komisyon üyelerinin önerisi üzerine öğrenci temsilcisi görevlendirilmektedir. Ancak; daha önce de belirtildiği üzere, YÖK verilerine göre 702 yüksek lisans ve 98 doktora olmak üzere 800 engelli öğrenci bu göreve seçilebilme koşulu taşımaktadır. Bu komisyonda engelli öğrencilerin adil ve katılımcı bir şekilde temsil edilebilmesine yönelik tedbirlerin mutlaka alınması gerekmektedir. Böylece komisyonun odak noktasında bulunan engelli öğrencilerin doğrudan karar mekanizmalarına dâhil olması sağlanacak; bu durum hiç kuşkusuz üniversitelerin daha engelsiz hale gelmesine etkide bulunan önemli bir faktör olacaktır. Ayrıca bu komisyonun aldığı kararlar ve gerçekleştirdiği faaliyetler ile komisyon üyelerine ait detaylı bilgiler kamuoyuyla paylaşılmalı, komisyona ait internet sitesi sürekli olarak güncellenmelidir.

12YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI ENGELLİLER DANIŞMA VE KOORDİNASYON YÖNETMELİĞİ, madde 5: “Yükseköğretim Kurulu bünyesinde yükseköğrenim aşamasına gelen veya yükseköğrenim gören engelli öğrencilerin ihtiyaçlarını belirlemek, belirlenen ihtiyaçlara göre yapılması gereken idari düzenlemeleri planlamak ve gerekli alt yapı standartlarını oluşturarak ilgili yükseköğretim kurumları arasında koordinasyonu sağlamak üzere Yükseköğretim Kurulu Engelli Öğrenciler Komisyonu oluşturulur. Komisyon, Yükseköğretim Yürütme Kurulu üyelerinden birinin başkanlığında üçü engellilik alanında bilgi sahibi, tercihen ilgili alanlardaki akademisyenlerden ve en az yüksek lisans düzeyinde eğitim görmekte olan engelli bir öğrenci temsilcisinden olmak üzere en az beş kişiden oluşur. Komisyon üyeleri Yükseköğretim Kurulu Başkanı tarafından üç yıl için görevlendirilir. Süresi biten üyelerin yeniden görevlendirilmeleri mümkündür.”

2. Örgün Öğretim Kurumlarında Eğitimlerini Sürdüren Engelli Öğrencilerin Akademik Kaynaklara Erişimi

Akademik Hayata Katılım Çalışma Grubu Üyeleri: Abdülkadir Işık, Ayşegül Derin, Ege Kolcu, Demet Budak, Oğuzhan Al

2.1. Giriş:

Engelli bireylerin eğitim-öğretim faaliyetlerinden herkesle birlikte eşit şartlarda yararlanabilmesi, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun gibi ulusal ve uluslararası mevzuatta güvence altına alınmasına rağmen, ülkemizde bu durum henüz arzu edilen seviyede sağlanabilmiş değildir. Engelli bireylerin her öğretim kademesinde mevcutlarının azalması bu durumun en önemli göstergelerinden biridir. Biz bu çalışmada, üniversitelerde engelli öğrencilerin ders kaynaklarına erişimi hakkında hangi aşamada olduğunu verilerle ortaya koyarak çözüm önerilerinde bulunacağız. Böylece, engelli bireylerin mevzuatla güvence altına alınan eğitim hakkından, yükseköğretim kurumlarında bilgiye erişim bakımından uygulamada ne kadar yararlanabildikleri değerlendirilebilecektir.

Yükseköğretim kurumlarında engelli öğrencilerin hizmetlerden yararlanabilmesine yönelik alınacak tedbirler hakkında çıkarılan “YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI ENGELLİLER DANIŞMA VE KOORDİNASYON YÖNETMELİĞİ”ne bağlı olarak, engelli öğrenci birimleri kurulmuş ve engelli öğrencilerin sorunlarını bu birimlerin çözüme kavuşturması amaçlanmıştır.¹³ Gelineen noktada, son 10 yılda bu birimlerin de sayesinde engelli üniversite öğrencilerine yönelik bilgiye erişim olanaklarının arttığı görülmektedir. Ancak, bu birimlerin kurumsal olarak henüz istenen seviyede ve biçimde teşkil olamaması ve buna paralel olarak birim çalışanlarının engelli öğrencilerin sorunlarına hâkimiyetinin yeterli olmaması gibi etkenler çözüm üretmeyi güçleştirmekte, bu durum da engelli öğrencileri akademik kaynaklara ulaşım ve bilgiye erişim noktasında mağdur duruma düşürebilmektedir. Gerçekten de engelli öğrenci birimlerinde çalışan personel genellikle engelli öğrenciler bir sorunla karşılaştığında nasıl bir çözüm önerisi getirebileceği konusunda donanımlı olmadığı gibi; bu bilgiyi nasıl temin edebileceğini de bilememektedir. Ayrıca birçok üniversitede bu birimde çalışan personelin sürekli değişmesi, kurumsallaşmayı ve birimin etkin çalışmasını engellemektedir. Üniversite engelli öğrenci birimlerinin yapısı ve bu birimlerde çalışan personelden engellilik alanındaki uzmanların bulunma oranlarına geçtiğimiz yıl yayınladığımız kitabımızın beşinci bölümünde etraflıca değinilmiştir.¹⁴ Bu yılki çalışmamızın bu bölümü, ders kaynaklarına ve bilgiye erişim olanaklarına dair üniversitelerin hangi aşamada olduğunun belirlenmesi ihtiyacından yola çıkılarak hazırlanmıştır.

2.2. Bilgi edinme başvuruları kapsamında alınan verilere göre engelli öğrencilerin ders kaynaklarına ulaşma yöntemleri:

Projemizin ikinci yılında oluşturulan «Akademik kaynaklara erişim» çalışma grubu, ülkemizde bulunan devlet ve vakıf üniversitelerinde ders kaynaklarına ulaşım ve engelli bireylerin bilgiye erişim olanaklarının sağlanmasına yönelik hangi düzenlemelerin yapıldığını ve ne tür tedbirlerin alındığını ortaya koymak maksadıyla bilgi edinme

13 Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.14214&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Y%C3%BCKsek%C3%B6%C4%9F-retim%20Kurumlar%C4%B1%20%C3%96z%C3%BCrl%C3%BCler%20Dan%C4%B1%C5%9Fma%20ve%20Koordinasyon%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi>

14 Üniversitelerde Engellilere..., s. 41

başvurusunda bulunmuş ve 69 üniversiteden kapsamlı bir geri dönüş almıştır. Elde edilen bu veri doğrultusunda, engelli öğrencilerin üniversitelerde yararlanabileceği destek teknolojileri ve ders kaynaklarına ulaşım yöntemleri hakkında mevcut duruma ilişkin analizlerde bulunulabilmektedir. Ayrıca bazı veriler bir önceki yıl yayınladığımız raporumuzdaki bilgilerle mukayese edilerek, iki yılda bu alanda yaşanan gelişmeler irdelenmeye çalışılmıştır. Üniversitelerden yapılan geribildirimler sonucunda, özellikle ders kaynaklarına erişimde en fazla güçlük çeken görme ve işitme engelli öğrencilere yönelik veriler bulunmaktadır.

Tablo 20: Görme engellilere yönelik destek teknolojilerinin üniversitelerde bulunma durumu

Soru: Üniversitenizdeki kütüphane ve bilgisayar laboratuvarlarında görme engellilere yönelik destek teknolojilerinden mevcut bulunanları adetleri ile belirtiniz.

	Olumlu cevap veren üniversite sayısı:	Bulunmadığını söyleyen üniversite sayısı:	Bu soruya cevap vermeyen üniversite sayısı:
Ekran okuyucu yazılım yüklü bilgisayar sayısı:	29	34	6
Büyüteç programları yüklü bilgisayar sayısı:	20	42	7
Tarayıcı (scanner) sayısı:	32	31	6
OCR yazılımı yüklü bilgisayar sayısı:	21	43	5
Braille (kabartma) yazıcı (printer) sayısı:	17	49	3
Kabartma (braille) ekran sayısı:	8	59	2
Elektronik büyüteç cihazı sayısı:	8	56	5
Şekil kabartma makinesi (Piaf) sayısı:	4	61	4
Sesli kitap okuma kabini sayısı:	13	53	3

Tablo 20, üniversitelerde görme engelli öğrencilere yönelik destek teknolojilerinden daha çok elektronik kaynaklara erişime dair çözümlere ağırlık verildiğini, dokunsal ya da Braille (kabartma yazı) çözümlerin ise daha az bulunduğunu göstermektedir. Bunda Braille ve dokunsal çözümlerin elektronik kaynak oluşturmaya yönelik donanımlara göre daha fazla maliyetli olması ve günden güne Braille kullanan görme engelli sayısında görülen azalmanın etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 20, üniversitelerde görme engelli öğrencilere yönelik destek teknolojileri arasında en fazla basılı kaynakları elektronik hale dönüştürmeye yarayan tarayıcıların %46,3 oranında bulunduğunu göstermektedir. Ancak bu şekilde elektronik hale dönüştürülen kaynakların OCR teknolojisi¹⁵ yoluyla erişilebilir hale getirilmesini sağlayan yazılımların %30,4 oranında mevcut bulunması dikkat çekicidir. Bu sonuçtan taranan kitapları erişilebilir hale getirebilmek için, görme engelli öğrencilerin kendi çözümlerini üretmek zorunda kaldıkları sonucuna ulaşılabilir. Öte yandan, görme engelli öğrencilere yönelik üniversitelerde bulunan destek teknolojileri arasında ekran okuyucu yazılım yüklü bilgisayar bulunanların oranı %42, büyüteç yazılımı yüklü bilgisayar bulunanların oranı %28,9, Braille yazıcı bulunanların oranı %24,6, sesli kitap okuma kabini bulunanların oranı %18,8, Braille ekran ve elektronik büyüteç bulunanların oranı %11,5 ve piaf (şekil kabartma makinesi) bulunanların oranı %5,7'dir.

15 OCR teknolojisi hakkında detaylı bilgi için bkz: https://en.wikipedia.org/wiki/Optical_character_recognition

Geçtiğimiz yıl yayınladığımız raporda yapılan benzeri bir araştırmaya göre ise; 2014-2015 eğitim-öğretim dönemi içerisinde, 94 üniversitenin %24,4'ünde ekran okuyucu yazılıma sahip bilgisayar, %21,2'sinde sesli kitap arşivi ya da ses kayıt stüdyosu, %19,1'inde Braille (kabartma) yazıcı, %11,7'sinde ekran büyütme yazılımları, %9,5'inde kitap okuma makineleri, %7,4'ünde tarayıcı ve fotokopi makineleri, %6,3'ünde kabartma ekran, %5,3'ünde elektronik büyüteç ve %3,1'inde şekil kabartma makinesi bulunmaktadır.¹⁶ İki yılın verileri karşılaştırıldığında, en fazla tarayıcı makineleri, ekran okuyucu ve büyüteç yazılımı yüklü bilgisayarların bulunma oranında bir artış gözlenmiştir. Bu durum, görme engelli bireylerin daha fazla ders kaynağına ulaşabilmesi ve kütüphane ya da laboratuvar gibi ortamlarda daha fazla erişilebilir bilgisayar teknolojilerinden yararlanabilmesi bakımından önem teşkil etmektedir.

Tablo 21'de ise engelli öğrencilere kütüphanelerde kitap tarama, istenen kitaba ulaşma ve benzeri alanlarda ihtiyaçlarına cevap verebilecek personel görevlendirilip görevlendirilmediğine ilişkin veriler bulunmaktadır.

Tablo 21: Kütüphanelerde engelli öğrenciler için görevlendirilen personelin çalışma süresine dair mevcut durum:

Soru: Engelli öğrencilerin kütüphanelerdeki ihtiyaçlarına Cevap verebilmek amacıyla (kitap tarama vb) çalışan bir görevli mevcut mudur?

	Olumlu cevap veren üniversite sayısı:	Bulunmayan:	Cevap vermeyen:	%
Tam Zamanlı	39	26	3	56.5
Yarı Zamanlı	18	41	10	26
Gönüllü	13	46	10	18.8

Tablo 21'e göre, engelli öğrencilerin kütüphanelerdeki ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla (kitap tarama ve düzenleme, isteyen öğrencilere kütüphanede rehberlik vb.) çalışan bir görevli bulunup bulunmadığı sorusuna cevap veren 69 üniversitenin %56.5'i tam zamanlı bir personel görevlendirdiğini belirtirken, %26'sı yarı zamanlı bir personeli bu iş için yetkilendirdiğini ifade etmiştir. Bu konuda gönüllü öğrencilerden yararlandığını söyleyen üniversitelerin oranı ise %18,8 olarak ortaya çıkmıştır. Üniversitedeki talep yoğunluğuna göre engelli öğrencilerin kütüphanelerdeki gereksinimlerine cevap verebilecek tam zamanlı ya da yarı zamanlı bir personelin görevlendirilmesi, gönüllü kişilerden ise destekleyici mahiyette yararlanılması önerilmektedir. Bu noktada, engelli öğrencilerin ders kaynaklarına hangi yöntemlerle erişim sağladığının incelenmesi yerinde olacaktır. Tablo 22, görme engelli öğrencilere hangi yöntemle ders kaynaklarının ulaştırıldığına dair verileri ortaya koymaktadır.

Tablo 22: Görme engelli öğrencilere ders kaynaklarının ulaştırılma yöntemi

Soru: Ders materyalleri görme engellilere hangi yollarla ulaştırılmaktadır?

	Olumlu cevap verenlerin sayısı	Hayır diyenlerin sayısı:	Cevap vermeyenlerin sayısı:	%
Elektronik kaynak olarak:	28	28	13	40,2
Braille olarak:	9	38	22	10,5
Ders notlarının akademisyenler tarafından paylaşılması:	47	15	8	68,1
Ders materyallerinin sesli olarak okutulması:	25	28	16	36,2
Materyallerin büyük puntolu olarak sağlanması:	27	31	11	39,1

Tablo 22'ye göre, ders materyallerinin hangi yöntemlerle görme engelli öğrencilere ulaştırıldığına cevap aramak için sorulan ve birden fazla cevabın işaretlenebildiği bu soru sonucunda, üniversitelerin %68,1'i akademisyenlerin notlarını paylaştığını belirtmiştir. Bu oranın yüksek olması, geçmişte ders notlarını paylaşmayan akademisyenler nedeniyle mağdur olduğunu ifade eden görme engelli öğrencilerin bulunduğu hatırlandığında, olumlu bir tutum ortaya koymaktadır. Bu durumun tüm üniversitelerde yaygınlaşabilmesi için; engelli öğrenci birimlerinin, görme engelli öğrenciler ile akademisyenler arasında daha sağlıklı bir etkileşim kurulabilmesine aracılık etmesi yerinde olacaktır. Öte yandan; ders kaynaklarına ulaşma yöntemi olarak ise, %40,5 oranında elektronik, %36,2 oranında seslendirme ve %10,5 oranında Braille olarak paylaşım yapıldığı görülmektedir. Ayrıca ders kaynaklarını ihtiyaç duyanlar için büyük puntolu olarak paylaştığını ifade edenlerin oranı da %39,1'dir.

Tablo 23: İşitme engelli öğrencilere ders kaynaklarının ulaştırılma yöntemleri

Soru: Ders materyalleri işitme engellilere hangi yollarla ulaştırılmaktadır? (Birden fazla seçeneğe işaretlenebilir.)

	Olumlu cevap veren üniversite sayısı:	Bulunmayan:	Cevap vermeyen:
Görsel kitap (video desteği)	10	39	20
Kitapların tercüman desteğiyle anlatılması	2	58	24
Ders notlarının akademisyenler tarafından paylaşılması	37	19	12
Ders anlatımının işitme engellilere yönelik görsel materyallerle desteklenmesi	19	33	17

Tablo 23 incelendiğinde, işitme engelli öğrencilere akademisyenler tarafından ders kaynaklarının paylaşıldığını ifade eden üniversitelerin oranının %53,6 olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yöntem olarak görsel kitap, kitapların tercüman desteği ile anlatılması ve ders anlatımının görsellerle desteklenmesi seçeneklerinin bulunduğu soruya oldukça az sayıda üniversiteden olumlu cevap alınabilmiştir. Dolayısıyla, elde edilen verilerin, işitme engelli öğrencilerin ders kaynaklarına hangi yöntemlerle ulaştığını ya da kendisine sağlanan kaynakların ne kadar anlaşılabilir olduğunu net olarak yansıtmayacağı düşünülmektedir. Ancak bu tablo bile işitme engelli öğrencilerin hangi şartlarda eğitim-öğretim faaliyetlerine katıldığını sorgulamamıza engel değildir. Maalesef işitme engelli öğrenciler üniversiteye gelene kadar sağlıklı bir akademik eğitim alamamaktadır. Elde edilen verilerden görülebileceği üzere üniversitelerde de benzer bir sonuca ulaşmamız mümkündür. Gerçekten de ülkemizde işitme engelli öğrencilerin eğitimi üzerinde önemle durulması ve ivedi olarak çözümler üretilerek harekete geçilmesi gerekmektedir. Tablo 24'de, işitme engelli öğrencilerin üniversitelerde bilgiye erişimini mümkün kılacak düzenlemelerin hangi oranda sağlandığını göstermeye devam edilmiştir.

Tablo 24: İşitme engelli öğrencilerden ihtiyaç duyanların işaret dili bilen bir kişiye ulaşma durumu

	Olumlu cevap verenlerin sayısı:	Hayır diyenlerin sayısı:	Cevap vermeyenlerin sayısı
Akademisyenlerin işaret dili bilme durumu	11	50	8
Profesyonel işaret dili tercümanı bulunma durumu	5	56	8

Tablo 24'e göre, cevap alınabilenler arasında işitme engelli öğrencilerin öğrenim gördüğü bölümlerde işaret dili bilen akademisyenlerin bulunduğunu söyleyen üniversite sayısı 11, işitme engelli öğrencinin öğrenimi sırasında destek alabileceği profesyonel işaret dili tercümanı bulduran üniversite sayısı ise 5 olarak ortaya çıkmaktadır. Her işitme engelli öğrencinin işaret dili bildiği ya da işaret dili tercümanına ihtiyaç duyduğu gibi bir durum söz konusu olmasa da, bu ihtiyacı karşılanmayan birçok işitme engelli öğrencinin üniversite yaşamının bitme noktasına geldiği gözlenmektedir. Dolayısıyla bu tablodaki rakamlar bizlere üniversitelerde işaret dili tercümanına gereksinim duyan işitme engelli öğrencilerin bu ihtiyaçlarının karşılanmasından çok uzakta olduğunu göstermektedir. İşitme engelli öğrencilerin eğitim-öğretim yaşamında çok önemli bir yer tutan indüksiyon döngü sistemi¹⁷ ve FM sistemi¹⁸ bulduran üniversitelerin sayılarına ait mevcut durum ise tablo 25'te verilmiştir.

Tablo 25: İşitme engelli öğrencilere yönelik indüksiyon sistemi ve FM sistemi bulduran üniversite sayısı

	Olumlu cevap verenlerin sayısı:	Hayır diyenlerin sayısı:	Cevap vermeyenlerin sayısı:
İndüksiyon Döngü Sistemi	3	58	8
FM Sistemi adeti	2	58	9

Tablo 25'e göre, cevap verenler arasında indüksiyon döngü sistemi ve FM sistemi bulunan üniversite sayısı son derece azdır. 69 Üniversite içerisinde İndüksiyon döngü sistemi bulunan üniversite sayısı 3, FM sistemi mevcut olan üniversite sayısı ise 2 olarak ortaya çıkmıştır. Esasen bu konu başlığında işitme engelli öğrencilere dair verilen istatistiklerin tümü, işitme engelli öğrencilerin aldıkları eğitimin niteliğini sorgulamamız gerektiğini ortaya koymakla birlikte; aynı zamanda, işitme engelli bireyler için hayati ihtiyaç olan destek teknolojilerinin üniversitelerde bulunmamasından kaynaklı olarak, bu kişilerin bilgiye erişim ve iletişim sorunları yaşadığını gözler önüne sermektedir.

2.3. Elde edilen veriler ışığında çözüm önerileri:

Engelli öğrencilerin ders kaynaklarına hangi yöntemlerle ulaşabildikleri ve bilgiye erişim olanaklarının artırılmasına yönelik destek teknolojilerinden hangilerinin genellikle yaygın biçimde kullanıldığı hususunda elde ettiğimiz veriler doğrultusunda, şu çözüm önerilerinde bulunulmuştur:

- Üniversitemizdeki engelli öğrenci birimlerinin asıl görevi; engelli öğrencinin, engelli olmayanlarla eşit şekilde üniversite eğitiminden yararlanabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmak ve öğrencinin mevzuatla güvence altına alınmış hakkını savunmaktır. Bununla birlikte, üniversitelerdeki kurulan engelli öğrenci birimleri; öğrencilerin gereksinimlerine cevap verecek donanıma sahip uzmanlardan oluşturulmalı, engellilik alanında katkı sunabilecek engelli personel bu birimlerde görevlendirilmelidir. Halen rektörlüğe bağlanmayan birimler tespit edilerek gerekli düzenlemenin yapılması sağlanmalı, ayrıca rektörlüğe bağlı olan birçok engelli öğrenci biriminin özel bir bütçesi olmadığı tespit edildiğinden bu husus çözüme kavuşturulmalıdır. Engelli

17 Sesleri manyetik dalgalar aracılığıyla işitme cihazı ve koklear implantlara ulaştırır.

18 Gürültülü ortamlarda sesi net olarak duyamayan ve işitme cihazı kullanan bireyler için, karşısındaki kişiye takılan bir mikrofon ve küçük bir cihaz sayesinde, gürültü bastırılarak yalnızca konuşan kişinin sesi iletilir.

öğrencilerin birim faaliyetlerinin karar alma ve organizasyon sürecinde etkin olarak bulunmaları mümkün kılınmalı ve engelli öğrenci birimlerine ait güncel bilgiler ile gerçekleştirilen faaliyetlerin bulunduğu güncel internet siteleri kurulmalıdır.

- Engelli öğrencilerin engel gruplarına göre ders takibinde yaşadığı güçlüklerin giderilmesine yönelik, birim koordinasyonunda, engelli öğrenci ve akademik personel ile istişarelerde bulunularak gerekli uyarlamalar sağlanmalıdır. Engelli öğrencilerin öğrenim gördüğü bölümle ilintili olarak hangi düzenlemelere ve destek teknolojilerine ihtiyaç duyduğu konuyla ilgili erişilebilirlik uzmanlarından da destek alınarak tespit edilmeli, henüz üniversitede bulunmayan bir uyarlamanın nasıl sağlanabileceği araştırılarak gerekli ortam oluşturulmalıdır. Ayrıca kütüphane ve laboratuvarların engelli öğrencilerin erişimine uygun hale getirilebilmesi için daha fazla özen gösterilmeli, yapılacak düzenleme “herkes için evrensel tasarım” ilkesi doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.
- Engelli Öğrenci Komisyonu tarafından alınan karar sonrasında YÖK tarafından ilgili kurumlara gönderilen “Özürlü öğrencilerin ders muafiyeti” konulu yazıda, “engelli öğrencilerin başvurmaları halinde öğrenciye varsa başvurdukları dersin eşdeğerinin verilmesinin sağlanmasına, bunun sağlanamaması durumunda ise ders programının bu konuda gelişen program ve teknik kullanılarak öğrenciye uyarlanmasına karar verildiği” bildirilmiştir.¹⁹ Bu karar, engelli öğrencilere, muafiyetin dayatılması sonucunda öğrencinin bölümden eksik bilgi ve becerilerle mezun olmasının önüne geçilmesi bakımından önem taşımaktadır. Ancak, bu kararda geçen “başvurmaları halinde” ibaresi dolayısıyla olsa gerek, halen birçok üniversitede engelli öğrencilerin çeşitli derslerden muaf olduğu bilinmektedir. Öte yandan, karar uyarınca derslerin “gelişen program ve teknik kullanılarak engelli öğrencilerin erişimine yönelik uyarlanması” hususunda da yeterli adımların atıldığını söyleyemeyeceğimiz gibi, halen öğretim elemanlarının genellikle engelli öğrencileri muafiyete teşvik ettiği bilinmektedir. Ülkemizde ve dünyada muafiyet talep edilen derslerle ilgili hangi düzenlemelerin yapıldığı araştırılarak uyarlanması konusuna gereken önem verilmelidir.

19 Engelli Öğrencilerin Ders Muhafiyeti Yazısı, http://www.yok.gov.tr/documents/10279/29816/ozurlu_ogrenci_ders_muhafiyeti.pdf

3. Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde öğrenim gören engelli öğrencilere yönelik sağlanan erişilebilirlik hizmetlerinin değerlendirilmesi

Açık Öğretim ve Uzaktan Eğitim Çalışma Grubu Üyeleri: Ali Köse, Adil Ahmet Kavrama, Gökhan Çapanoğlu, Ilgın Aydınoğlu, Mücahit İbrahim Öztürk

3.1. Giriş:

Çeşitli nedenlerden dolayı örgün olarak üniversite öğrenimi göremeyen veya kendisini farklı alanlarda yetiştirmek istemesine karşın bunun için yeterli zaman bulamayan kişilerin tercih ettiği açık öğretim sistemi, ülkemizde günden güne ilgi görmekte ve yeni alanlarda programlar açılmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve internetin hızla yaygınlaşmasıyla birlikte, ülkemizde tarihi uzun yıllık bir geçmişe dayanan açık öğretim sistemi de köklü değişikliklere uğramış; üniversitelerde daha interaktif biçimde derslerin takip edilmesine olanak sağlayan uzaktan eğitim merkezleri kurulmuş ve bölümler açılmıştır. Geçmişten bugüne kadar engelli bireylerin de açık öğretim uygulamalarından ve şimdi de uzaktan eğitim fakültelerinden faydalandığı bilinmektedir. Özellikle erişilebilirlik sorunları nedeniyle engel durumu “ağır” olarak nitelendirilen bireyler arasında bu alternatife yönelim olduğu gözlenmiştir.

Daha önce birinci bölümde belirtildiği üzere; 2015-2016 eğitim-öğretim döneminde üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerin %46,01’i açık öğretim ve %1,1’i uzaktan eğitim fakültelerinde yer almakta; engelli öğrenciler arasında ise bu oran %38,3 açık öğretim ve %2,1 uzaktan eğitim fakülteleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yine kitabımızın birinci bölümünde verilen rakamlarda; açık öğretim fakültelerinde okuyan engelli öğrencilerin %50,8’i fiziksel engelli, %40,7’si görme engelli ve %8,3’ü diğer şeklinde sınıflanmış; uzaktan eğitim öğrencileri arasında ise bu dağılım %23,7 fiziksel engelli, %16,9 kronik sağlık sorunu bulunan, %14,1 görme engelli, %11,2’i ise işitme engelli şeklinde oluşmuştur. Engelli öğrencilerin engel türlerine göre dağılımına ilişkin verilen tüm bu rakamlar, yukarıdaki tespitimizi doğrular niteliktedir.

Açık öğretim fakültelerinin engelli üniversite öğrencileri arasında yoğun olarak tercih edilmesine ve uzaktan eğitim uygulamalarının da her geçen gün daha fazla ilgi görmesine rağmen birçok engelli öğrenci çeşitli erişilebilirlik sorunları yaşadığını dile getirmekte, ancak bu öğrenme ortamlarında engelli öğrencilere ilişkin hizmete erişim durumu hakkında inceleme yapabileceğimiz kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, Engelli Üniversite Öğrencileri İnisyatifi Projesi’nin ikinci yılında «açık öğretim ve uzaktan eğitim» çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubu, açık öğretim ve uzaktan eğitimde engelli öğrencilerin karşılaştığı sorunları saptayarak çözüm önerileri geliştirebilmek amacıyla, açık öğretim ve uzaktan eğitim uygulamalarına sahip üniversitelere bilgi edinme başvuruları yapmış ve Anadolu Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Erzurum – Atatürk Üniversitesi’nin açık öğretim ve uzaktan eğitim merkezlerinde yerinde incelemelerde bulunmuştur.

Açık öğretim ve uzaktan eğitim hizmeti veren 56 üniversiteye yapılan bilgi edinme başvurularında; internet üzerinden öğrencilerin kullanımına sunulan eğitim materyallerinin erişilebilirliğine dikkat edilip edilmediği, sınavların adil biçimde gerçekleştirilmesi için engelli öğrencilere yönelik hangi tedbirlerin alındığı ve internet siteleri ile uzaktan eğitim sınıf ekranlarına erişim hususunda evrensel erişilebilirlik kriterlerinin dikkate alınıp alınmadığı sorularına cevap aranmıştır. Bu sorulara 28 üniversite kapsamlı olarak geri dönüş yapmıştır. Dolayısıyla aşağıda sunulacak veriler, bilgi edinme başvurularına geri dönen %50 oranındaki üniversitenin sağladığı bilgilerden meydana getirilmiştir. Daha önce de açıklandığı üzere, açık öğretim ve uzaktan eğitim hakkında engelli öğrencilere dair bir

çalışmanın bulunmaması, %50 oranındaki üniversiteden alınan verileri değerli kılmaktadır. Ayrıca ortaya çıkan tablonun açık öğretim ve uzaktan eğitim hizmeti alan engelli öğrencilerin fırsat eşitliğine dayalı olarak eğitim alabilmesi için yapılacak planlamanın oluşturulmasında yararlanılacak bir kaynak olacağı düşünülmektedir. Öte yandan, bundan sonra konuyla ilgili yapılacak araştırmalar için de bu çalışmanın temel teşkil edeceği umulmaktadır.

3.2. Açık öğretim ve uzaktan eğitim merkezlerinde kullanılan ders materyallerinin engelli öğrencilere yönelik erişilebilirliği

Gelişen teknoloji bilgiye erişimi daha mümkün hale getirirse de, engelli öğrencilerin ders kaynaklarına erişimi halen arzu edilen kolaylıkta sağlanabilmiş değildir. Bu cümleden alarak, erişilebilirlik kurallarına uygun olarak hazırlanmamış kaynaklar bazı engel türleri için sorun oluşturmaktadır. Söz gelimi, görsel öğeleri ve grafikleri betimlenmemiş ya da erişilebilir formatlarda hazırlanmamış dokümanlar görme engelli öğrenciler tarafından kullanılamamakta; ders anlatımlarında işaret dili tercümesi bulunmayan, alt yazı seçeneği olmayan eğitim videoları ve sade bir anlatımla hazırlanmamış dokümanlar işitme engelli öğrencilerin ders kaynaklarına erişimini engellemektedir. Çalışmamızın bu bölümünde, veri elde edilebilen üniversitelerde açık öğretim ve uzaktan eğitim içerikleri hazırlanırken engelli öğrenciler için herhangi bir erişim düzenlemesi sağlanıp sağlanmadığı ortaya konulacaktır. Tablo 26'da, oluşturulan içeriklerin görme engelli bireylerin kullanmış olduğu ekran okuyucu yazılımlarla uyumluluk gösterip göstermediği incelenmiştir:

Tablo 26: Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde oluşturulan ders kaynaklarının görme engelli öğrenciler için erişilebilirlik durumu

Soru: İnternet üzerinden öğrencilerinizin kullanımına sunduğunuz eğitim materyalleri (kitap, video vs.); görme engellilerin kullandığı ekran okuyucu yazılımlarla uyumluluk göstermekte midir?

Evet	6
Hayır	11
Kısmen	5
Sorulan üniversite sayısı:	56
Cevap alınan üniversite sayısı:	22

Tablo 26 Bizlere, cevap alınan 22 üniversitenin %50'inde kullanılan ders kaynaklarının görme engelli öğrenciler için erişilebilir olmadığı bilgisini vermektedir. Verilen bilgilerden yola çıkılarak "evet" kategorisi oluşturulurken ise, üniversitelerin verdiği bilgiler ve bir kaynağın görme engelli öğrenciler için erişilebilir olabilmesi için hangi düzenlemelerin sağlanması gerektiği bilgisi arasında bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, verilen cevaplar arasında "etkileşimli, animasyonlu materyallerin kullanıldığı derslerde mutlaka görme engelli bireyler için geliştirilen yazı tabanlı materyaller bulunmakta olduğu ve bunların ekran okuyucu yazılımlarla uyumlu olduğu şeklinde yanıt alınmıştır. "Öğrenme materyallerinde" ihtiyaca göre erişim kolaylığı sağlamak adına EPUB, PDF, sesli video ders anlatımı ve PPT sunumu gibi farklı formatlar kullanıldığı ve Epub formatındaki materyallerin ekran okuyucularla uyumluluk gösterdiği" gibi yanıtlar yer almaktadır. Dolayısıyla, bu bilgiler "evet" kategorisinde sınıflandırılmıştır. Diğer taraftan yalnızca "erişilebilirliğin sağlandığı" bilgisini veren üniversiteler de bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin ne olduğu anlaşılacakla birlikte, verilen bilgideki beyana dayalı olarak yine de bu cevaplar "evet" olarak değerlendirilmiştir. "Kısmen" olarak kategorize edilen cevaplarda ise bazı üniversitelerin belirli kaynakları sesli ya da metin formatında erişilebilir hale getirmesi, yalnızca videoların seslendirilmesi gibi bilgiler bulunmaktadır. Hiç kuşkusuz, görme engelli bir öğrenci herkesle birlikte tüm kaynakları kullanabiliyorsa erişilebilirlik tam olarak mümkün olabilir. Dolayısıyla, bu cevaplar "kısmen"

şeklinde sınıflanmıştır. Tablo 27’de ise aynı durum işitme engelli öğrenciler bakımından ele alınmıştır:

Tablo 27: Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde oluşturulan ders kaynaklarının işitme engelli öğrenciler için erişilebilirlik durumu

Soru: Kullanılan kaynaklarda, işitme engelli öğrencilere yönelik başta videolar olmak üzere işaret dili ve alt yazı; kitaplarda sadeleştirme yapılmakta mıdır?

Evet	0
Hayır	14
Kısmen	4
Sorulan üniversite sayısı:	56
Cevap alınan üniversite sayısı:	18

Tablo 27, açık öğretim ve uzaktan eğitim fakültelerinde öğrenim gören işitme engelli öğrencilerin ders kaynaklarına erişimi hakkında sınırlı bir veri temin edilmiş de olsa, bir fikir vermektedir. Cevap alabildiğimiz 18 üniversitenin 14’ünde bu konuda bir düzenleme olmadığı açıkça belirtilirken, 4 üniversitede birtakım düzenlemelerin bulunduğu açıklanmıştır. Bu düzenlemeler; “Kitaplar üzerinde özetler hazırlamak”, “kitap ve notları görsel olarak sadeleştirmek” ve “ders videolarında konu anlatımıyla eş zamanlı olarak PPT sunumları takip etmek” vb. şeklinde olduğundan, bu cevaplar “kısmen” kategorisi altında değerlendirilmiştir. Ayrıca bazı üniversiteler programlarına kayıtlı işitme engelli öğrenci bulunmadığını, bir üniversite ise “genellikle işitme engelli öğrencilerin üniversitelerini tercih etmediğini” ifade etmiştir. Esasen bu tablo ve benzeri işitme engelli öğrencilerin ders kaynaklarına erişimi hususunda yapılan çalışmaların sonuçları, bizlere neden işitme engelli öğrencilerin akademik başarılarının arzu edilen seviyede olmadığını açıkça göstermektedir. İşitme engelli öğrenciler, ilköğretimden yükseköğretime kadar nitelikli bir eğitim alamamakta ve erişilebilir ders kaynaklarına ulaşamamaktadır. Tüm bu nedenlere bağlı olarak, her kademedeki mevcutları keskin bir azalma göstermektedir.

3.3. Açık öğretim ve uzaktan eğitim vize ve final sınavlarında engelli öğrenciler için yapılan düzenlemeler

Bilginin ölçülmesi amacıyla gerçekleştirilen sınavların adil bir şekilde yapılabilmesi için, sınavı düzenleyen kurum tarafından engelli öğrencilerin bireysel farklılıklarını gözetenek engel türlerine göre birtakım tedbirleri alması gerekmektedir. Ancak ülkemizde gerçekleştirilen birçok sınavda, engelli öğrenciler için uygun ortamların sağlandığından söz edilememektedir. Biz bu noktada, açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde yapılan sınavlarda engelli öğrencilere yönelik alınan tedbirleri, elde ettiğimiz bilgi edinme başvuruları kapsamında sağladığımız verileri inceleyerek değerlendireceğiz. Tablo 28’de, açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde gerçekleştirilen sınavlarda engelli öğrencilere yönelik düzenleme yapılıp yapılmadığı incelenmiştir.

Tablo 28: Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde yapılan sınavlarda engelli öğrencilere yönelik alınan tedbirler

Tedbir alındı	17
Tedbir alınmadı	2
Sorulan üniversite sayısı	56
Cevap alınan üniversite sayısı	19

Tablodan da anlaşılacağı üzere, bu soruya cevap veren üniversitelerin çok büyük bir kısmı engelli öğrenciler için birtakım tedbirler aldıklarını ifade etmektedirler. Cevap veren 19 üniversiteden 17'si bu konuda bir çalışmalarının olduğunu belirtmiştir. Detaylı bir biçimde cevap veren üniversitelerin uygulamalarına baktığımızda, engelli öğrencilere tahsis edilen ayrı salonlar; özel olarak görevlendirilmiş bir gözetmen ve salon başkanı; bina girişinden sınav salonuna kadar refakat sağlandığı görülmektedir. Fiziksel engelli öğrenciler için sınav salonlarının giriş katta, asansörlü, hissedilebilir zemin, kabartma levha ve engelli rampası gibi erişilebilirlik düzenlemesi olanlardan seçilmesi; görme engelli öğrenciler için okuyucu görevlendirilmesi ve az gören öğrenciler için büyük puntolu kitapçıklar sağlanması; belirtilen engel bildirimini doğrultusunda engelli durumuna uygun tedbirlerin alınması gibi hizmetler yer almıştır. Ayrıca, Atatürk Üniversitesi Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi'nden "2015-2016 öğretim yılı Final sınavı için fiziksel engelli öğrencimizin sınavını evinde yapmak üzere, öğrencimizin bulunduğu il sınav merkezi olmadığı halde bir akademisyen görevlendirilerek ilgili öğrencimizin sınavı evinde yapılmıştır." şeklinde bir cevap alınmıştır. Bu uygulama, bireysel farklılıklara göre tedbirlerin alınması gerektiğini ortaya koyan önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Tablo 29 ise sınav görevlilerine yönelik, engelli öğrencilerin sınav yöntemlerine ve sınavların nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin bilgilendirmeler yapıp yapılmadığına dair verileri göstermektedir.

Tablo 29: Sınav görevlilerine yönelik engelli öğrencilerin sınavlarında dikkat edilmesi gereken hususlara ilişkin yapılan bilgilendirmelere ilişkin mevcut durum

Soru: Engelli öğrencilerin sınav yöntemlerine ve sınavların nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin bilgilendirmeler yapılmakta mıdır?

Bilgilendirme yapılmaktadır	8
Bilgilendirme yapılmamaktadır	5
Sorulan üniversite sayısı	56
Cevap alınan üniversite sayısı	13

Tablo 29 İncelendiğinde; engelli öğrencilerin sınavlarında görevlendirilen yetkililere yönelik bilgilendirme yapıp yapılmadığına ilişkin sorulan soruya az sayıda üniversitenin cevap verdiği görülmektedir. Bu soruya ilişkin her ne kadar diğerlerine oranla daha az bir veriye sahip olsak da, bilgilendirme yapan üniversitelerin cevaplarında bunun hangi yöntemlerle yapıldığına dair ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Bu yöntemlerin diğer üniversiteler için örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

Sınav görevlilerine yönelik yapılan bilgilendirmenin içeriğine ilişkin temin edilen bilgiler incelendiğinde; "sınav görevlilerine yönelik, sınavdan önce, engelli öğrencilerin sınav uygulamasına ilişkin bilgilendirme yapılarak; bu eğitimde, engelli öğrencilerin engel durumu, görevlilerin bu öğrencilere nasıl yardımcı olabileceği ve karşılaşılabilecekleri olağanüstü durumlarda neler yapmaları gerektiğine dair bilgilerin verildiği", "öğrencilerin engel türlerine göre sınavda yapılacak işlemlerle ilgili (sınav süresi, nasıl okuma yapacağı vb.) eğitimler verildiği" ve "engelli öğrenci aranıp durumu hakkında bilgi alındıktan sonra bir düzenleme yapıldığı" gibi uygulamalar görülmektedir. Ayrıca bir üniversite, bu konuda "daha önce görev almış tecrübeli görevlilerin tercih edildiğini" belirtmiştir.

3.4. Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerine ait internet siteleriyle interaktif öğrenme ortamlarının erişilebilirliği

Bir internet sitesinin evrensel tasarım ilkesi doğrultusunda her engel grubuna hitap edebilmesi için W3 kuralları oluşturulmuştur.²⁰ Ancak ülkemizde başta kamu siteleri olmak üzere kurulan birçok sitede bu kurallara yeterince dikkat edildiği söylenemeyeceği gibi, bu kuralların ne olduğu ve neden gerek duyulduğu konularında web tasarımcıları da yeterli bilgiye sahip değildir. Konuyu çalışmamız paralelinde ele alacak olursak, açık öğretim ve uzaktan eğitimde fırsat eşitliğinin tesis edilebilmesi için bütün öğrenme ortamlarından herkesin yararlanabilmesi gerekir. Tablo 30, veri alınabilen üniversitelerin açık öğretim ve uzaktan eğitim sistemlerine ait internet siteleri ve sınıf ekranlarının erişilebilirliğine dair mevcut durumu ortaya koymaktadır:

Tablo 30: Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezi internet siteleri ve sınıf uygulamalarının erişilebilirliği

Soru: Merkezimize ait internet siteleriyle uzaktan eğitim sınıf ekranlarına erişim hususunda, evrensel erişilebilirlik kriterleri dikkate alınmakta mıdır?

Evet	7
Kısmen	4
Hayır	12
Sorulan üniversite sayısı	56
Cevap alınan üniversite sayısı	23

Tablo 30, cevap alınabilen 23 üniversitenin %52,1'inde erişilebilirlik kurallarına yeterince dikkat edilmediğini göstermektedir. Erişilebilirlik kurallarına özen gösterdiğini beyan eden üniversitelerin internet sitelerinde ise verileri doğrulamak amacıyla bir erişilebilirlik testi uygulanması gerekmektedir. Ancak bu tablodan okuyabileceğimiz sonuç, genel itibarıyla, açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerine ait internet siteleri ve sınıf ortamlarının erişilebilirliğinin sağlanmaması nedeniyle başta görme ve işitme engelli öğrenciler olmak üzere birçok engel grubunun çeşitli sorunlar yaşadığıdır. Bu durum hiç kuşkusuz, engelli öğrencilerin açık öğretim ve uzaktan eğitim kurumlarını seçme tercihlerini ve akademik başarılarını etkilemektedir.

3.5. Elde edilen veriler ışığında çözüm önerileri:

Açık öğretim ve uzaktan eğitim sistemi, her kesimden bireyin yararlandığı bir öğrenim metodu olup; internetin yaygınlaşmasıyla bir dönüşüm geçirmekte, yeni uygulamalarla daha verimli ve interaktif biçimde derslerin işlenişini mümkün kılmaktadır. Ancak bu uygulamalar geliştirilirken, farklı ihtiyaçları olan kesimler için gerekli uyarlamaların yapılması gerekir. Bu doğrultuda, elde ettiğimiz verilerden yola çıkılarak, açık öğretim ve uzaktan eğitim sistemlerinden engelli öğrencilerin fırsat eşitliği ilkesi doğrultusunda faydalanabilmesi için önerilen çözümler şu şekildedir:

- Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde, engelli öğrencilere yönelik düzenlemelere ilişkin çalışmalarda bulunmak üzere bir birim oluşturulmalı ve bu birim engelli öğrencilerin hangi ihtiyaçları bulunduğunu saptayarak çözüm önerileri geliştirmelidir. Kurulmuş bu birimler üniversitedeki engelli öğrenci birimiyle de sürekli etkileşim halinde bulunmalıdır.

²⁰ W3 kuralları hakkında detaylı bilgi için bkz: <http://www.w3.org/standards/webdesign/accessibility>

- İnternet üzerinden öğrencilerin kullanımına sunulan eğitim materyalleri (kitap, video vs.); görme engellilerin kullandığı ekran okuyucu yazılımlarla uyumluluk göstermeli, işitme engellilere yönelik başta videolar olmak üzere tüm materyallerde işaret dili ve alt yazı kullanılmalı ve kitaplarda sadeleştirme yapılmalıdır.
- Bir sınav merkezinde gerçekleştirilen sınavlarda, sınav merkezlerinin engelli öğrencilerin ikamet adresine yakın bir yerde bulunmasına özen gösterilmeli ve sınav merkezlerinin fiziksel engellilerin ulaşımına uygun olması sağlanmalı; sınav görevlilerine (bina ve salon başkanları, salon görevlileri vs.) sınavdan önce engellilerin sınav yöntemlerine ve sınavlarının nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin bilgilendirmeler yapılmalı; görme engelli öğrencilerin sınavlarında görevlendirilen okuyucuların soru okuma kuralları hakkında bilgi sahibi olması sağlanmalı; şayet engelli öğrencilerin sınav kitapçıklarında muaf sorular bulunuyorsa bunun hangi kriterlere göre belirlendiği hakkında sınavdan önce öğrenciler bilgilendirilmeli; işitme engelli adayların sınav soruları anlaşılır ve sade bir dille oluşturulmalı ve talepte bulunulması halinde işaret dili tercümanı görevlendirilmelidir. Online ortamda gerçekleştirilen sınavlarda ise, sistem alt yapısının erişilebilirlik standartlarına uygun olarak tasarlanması gerekmektedir.
- Açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezi internet siteleriyle uzaktan eğitim sınıf ekranlarına erişim hususunda w3 erişilebilirlik kriterleri dikkate alınmalıdır. Aynı şekilde, fakülteye ya da merkeze ait bir mobil uygulama geliştirilmişse, bunun için de işletim sistemine uygun erişilebilirlik kriterlerine dikkat edilmelidir.
- Açık öğretim fakülteleri veya uzaktan eğitim merkezlerine ait çağrı merkezleri bulunuyorsa, buradan bilgi almak isteyen işitme engelli öğrenciler için gerekli tedbirler alınmalıdır.
- Bazı açık öğretim fakülteleri ve uzaktan eğitim merkezlerinde kimi dersler yüz yüze sınıf ortamında verilmektedir. Bu derslerin verilmesi esnasında; eğitim verilen binalarda rampa, hissedilebilir zemin, indüksiyon sistemi, asansör, yönlendirici levha, kabartma harita vs. düzenlemelerin bulunmasına özen gösterilmeli; şayet işitme engelli ve işaret dili kullanan bir öğrenci varsa, kendisine bu dersin uygun biçimde aktarılması sağlanmalı; görme engelli öğrencilere talepte bulunmaları halinde Braille (kabartma) veya büyük puntolu materyaller temin edilmeli; kullanılan eğitim materyallerinin engelli öğrencilere uygun nitelikte olması için, öğrencinin engel türüne göre düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

4. Engelli Üniversite Öğrencilerinin Yabancı Dil Öğreniminde Karşılaştığı Güçlükler

Yabancı Dil Çalışma Grubu Üyeleri: Aykut Çağrı Turan, Claire Özel, Seben Ayşe Dayı

4.1. Giriş:

Engelli Üniversite Öğrencileri İnisyatifi Projesinin ikinci yılının ilk döneminde, yabancı dil çalışma grubu olarak; Türkiye’de öğrenim gören engelli üniversite öğrencilerinin, başta İngilizce olmak üzere, yabancı dil öğrenimlerinin kolaylaştırılması için zemin hazırlamak amacıyla, ülkemizde şu anki engelli üniversite öğrencilerinin yabancı dil öğrenim süreçlerinin durumu öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda;

- IELTS Sınavları, sınav başvurusu öncesinden sınav sonuçlarının açıklanmasına kadar, engelli adaylar açısından incelenmiş; önce Türkiye’de uzun yıllardır IELTS sınavlarını düzenlemekle yetkili olan British Council (BC) ile daha sonra, Cambridge’deki IELTS ana merkezi ile iletişime geçilmiştir. Tespit edilen eksik ve belirsiz noktaların açıklığa kavuşturulması için çözüm önerilerinde bulunulmuştur.
- Üniversitelerde verilen İngilizce hazırlık eğitimlerinin engelli öğrencilerin erişimine uygunluğu üzerinde durulmuş; Boğaziçi Üniversitesi ve Koç Üniversitesi örneğinde, yetkililerden bilgi alınarak bu iki kurumda engelli öğrencilere sağlanan hizmetler karşılaştırılmış ve benzeri yöntemlerin diğer üniversitelerde de sağlanabileceği vurgulanmıştır.
- Üniversitelerin İngilizce Hazırlık bölümlerinde görev yapan İngilizce öğretmenlerinin engelli algıları ve engellilerle ilgili öğretim tecrübeleri; geleceğin İngilizce öğretmenlerinin engelli algıları ve muhtemel engelli öğrencileriyle ilgili fikirlerinin ortaya konması ve yabancı dil öğrenmiş, öğrenmekte olan veya öğrenmeyi denemiş engellilerin öğrenim süreçleriyle ilgili sorunları saptamak konularında üç anket düzenlenmiş ve sonuçları analiz edilmiştir.

4.2. IELTS (International English Language Testing System)

Uluslararası düzeyde geçerliliği olan ve dünyada birçok ülkede uygulanan sınavlardan birisi olan IELTS’in Görme Engelli öğretmen ve öğrencilerin çoğunlukta olduğu bir e-posta grubunda gündeme gelmesi, sınava girmeyi düşünen görme engelli adayların sınav başvurusu, sınavın uygulaması ve sınav sonucunun açıklanmasına kadar olan süreçler hakkında kesin ve net bilgiler edinmeye çalışması ve sınavı Türkiye’de düzenleyen kurumların internet sitelerinde yeterli bilgi kaynağının bulunmaması üzerine; projemiz kapsamında kurulan yabancı dil çalışma grubu tarafından, ülkemizde en çok uygulanan iki İngilizce seviye belirleme sınavından biri olan IELTS’in Engelli adaylar için nasıl uyarlandığı ve uygulandığı araştırılmıştır. Türkiye’deki kurumlardan yeterli bilginin alınamaması üzerine IELTS Cambridge ana merkezi ile yazışmalar yapılmış; bu araştırmadan elde ettiğimiz sonuçların İngilizce raporu kendilerine sunulmuştur. Raporun en dikkat çekici noktaları ise şu şekilde sıralanabilir:

- Sınavın dört bölümünün de farklı ihtiyaçları olan farklı engellere göre nasıl uyarlandığı örneklerle açıklanmaktadır; fakat başvuruda bulunan aday hangi seçeneklere sahip olduğu konusunda daha fazla bilgiye ihtiyaç duymaktadır.
- Daha sınava başvurmadan önce sınav hakkında yapılan araştırmadan itibaren olmak üzere, sınavın uygulanışı ve sınav sonucunun bildirilmesi dâhil engelli adayların sorularını yanıtlayan IELTS merkezleri için doğru/iyi uygulamaların ortaya konması yararlı olacaktır.

- Bilgi almak için müracaat eden çoğu adaylar kısıtlı İngilizce becerisine sahip olduğu için, web sitesindeki tüm metinlerin sade bir İngilizceyle yazılması gerekmektedir.
- Görme engelli adayların sınavlarında yazıcı ile aday arasındaki karşılıklı etkileşimin en uygun hale getirilebilmesi için nelerin yapıldığı, sınava giren engelli adayların ihtiyaçları ve becerileri göz önüne alınarak sınavı uygulayanların eğitim alıp almadığı ve şayet böyle bir eğitim verilmekteyse içeriğinde hangi materyallerin kullanıldığı gibi soruların cevaplandırılması gerekmektedir.
- Engelli bir aday için gerek duyulan uzatılmış sınav süresinin hangi koşullarda ve neye göre hesaplanıp verildiği açıklığa kavuşturulmalıdır.
- Farklı becerileri olan engelli adaylar için daha fazla bilgi bulunmalıdır.
- Öğretmenler için yüksek önem arz eden ve zaten var olan bilgiler, adaylar içinde aynı derecede önemlidir. Dolayısıyla, adaylar içinde yüksek önem arz eden tüm bilgilerin erişilebilir olması sağlanmalıdır. Sınavın farklı bölümleri ve farklı engellerin nasıl uyarlamalar gerektirebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.
- Mevcut durumda sınava başvurabilecek engelli adaylara ihtiyaçlarının sağlık raporlarını göndermelerinden sonra karşılanacağı söylenmektedir. Bu da adayların koşulların uygun olup olmadığını öğrenebilmeleri için ilk önce başvuru yapmak zorunda oldukları anlamına gelmektedir. Adaylar daha önce hiç karşılaşmadıkları bir sınav metodu ile test edilmek istemeyebilirler. Bu husus yeniden gözden geçirilmelidir.
- Adaylar yerel test merkezleriyle iletişime geçmek/konuşmak zorundadır; her bir engelli adayın ihtiyaçları farklıdır. Adaylar başvurudan önce bazı bilgilere ulaşabilmeli ya da gerekli bilgileri verebilecek bir yetkiliye müracaat edebilmelidir.
- Sınava başvuru esnasında engelli adayların son iki yıl içinde alınmış bir sağlık raporu ibraz etmeleri gerektiği belirtilmektedir. Ancak; Türkiye’de iki tür rapor verilmektedir; bunların bazılarında bulunan “sürekli” ifadesi, engelin geçici olmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla, raporunda “sürekli” ibaresi bulunan bireylerin belirli aralıklarla raporlarını yenilemeleri gerekmektedir.

4.3. Ülkemizde bulunan üniversitelerdeki İngilizce hazırlık eğitiminin engelli öğrenciler için erişilebilirlik durumu: Boğaziçi Üniversitesi ve Koç Üniversitesi örneği:

Ülkemizde yabancı dil ile eğitim veren ve engelli öğrencilerin tercihlerinde bu kriterlere göre ön sıralarda yer alan Boğaziçi ve Koç Üniversiteleri’nde engelli öğrenciler için birtakım düzenlemeler geliştirilmiş ve bunlardan olumlu sonuçlar alındığı görülmüştür. Bu nedenle söz konusu iki üniversitenin engelli öğrencilere sunduğu hizmetler incelenerek; bu düzenlemelerin diğer üniversitelerde uygulanıp uygulanamayacağı tartışılmıştır:

Boğaziçi Üniversitesi - GETEM (Görme Engelliler Eğitim ve Teknoloji Merkezi) Direktörü Dr. Engin Yılmaz ile yapılan görüşme ve Koç Üniversitesi hazırlık bölümünden bir öğretim görevlisi ile yapılan yazışmalardan çıkan sonuçlar aşağıda ortak bir şekilde sunulacaktır; çünkü iki üniversite de engelli öğrencilerine hemen hemen aynı yaklaşımları göstermektedir.

Boğaziçi Üniversitesi’nde, Öğrencilerin engellilik bilgisi YÖK/ÖSYM tarafından üniversitelerin engelli birimleri ile paylaşıldığı için, üniversitenin Engelli Birimi, Boğaziçi Üniversitesi’ni kazanan ve engellilik bilgisi kendileriyle paylaşılan tüm engelli öğrencilere

sonuçların açıklanmasından sonra, kendilerini tanıtmak ve neler yaptıklarını anlatmak için ulaşmaktadır. Birimin öğrenciye sunduğu hizmetlerde en başta öğrencinin talebi esastır. Koç Üniversitesi engelli biriminin böyle bir uygulama yapıp yapmadığı hakkında bilgi edinilememiştir. Yalnızca, İngilizce Hazırlık Birimi olarak, kendilerine gelen öğrencilerin eksiklerine ve ihtiyaçlarına göre uygulama ve planlamalar yaptıkları belirtilmiştir. Boğaziçi Üniversitesi'nde, öğrenci görme engelliye; Braille bilip bilmediği, biliyorsa Braille'i kısaltmalı mı yoksa kısaltmasız mı okuyabildiği,²¹ İngilizce Braille kısaltmaları bilip bilmediği, az gören bir kişiye kaç punto büyüklüğündeki yazıları okuyabildiği gibi durumlar öğrenilmektedir. Yine, Koç Üniversitesi engelli biriminin bu konudaki çalışmaları hakkında bilgi edinilememiştir.

4.3.1. Ders materyallerinin erişilebilirliği:

Her iki üniversitede de Braille yazıcı mevcut ve kullanılmaktadır. Her iki üniversitede de, görme engelli öğrencilere dönemin başında hazırlık kitapları elektronik ortamda sağlanmaktadır; fakat Dr. Engin Yılmaz, Boğaziçi Üniversitesi için bu kitapların henüz istenilen durumda olmadığını belirtmiştir. Hazırlık ders kitapları çok büyük olduğu için Braille basılamamaktadır. Bu nedenle hazırlık kitapları, Boğaziçi Üniversitesi'nde özellikle Community Service (Topluma Hizmet Uygulamaları) dersini alan öğrencilere tek tek yazdırılmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi'nde, az görenler için 16 punto hazırlık kitapları bastırılmaktadır. GETEM, derslerde dağıtılan basılı metinleri hafta hafta büyük punto, Braille ve elektronik formatta öğrenciye sağlamaktadır. Koç Üniversitesi'nde hazırlık kitaplarının görme engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına göre düzenlendiği; yani, kitapların ve ders materyallerinin elektronik ortamda ve Braille olarak sağlanabildiği bildirilmiştir. Hazırlık ders kitaplarının ya da ders materyallerinin elektronik ortama aktarılamadığı durumlarda, görme engelli öğrenciye asistanlar yardımcı olmaktadır.

4.3.2 Öğretim elemanlarının tutumu:

GETEM geçtiğimiz dönemin başında, sınıfında engelli öğrenci bulunan tüm öğretmenlerle bir bilgilendirme toplantısı yapmıştır. Toplantıda ve sonrasındaki yakın izleme sürecinde, öğrenciye pozitif ayrımcılık yapılmaması özellikle vurgulanmaktadır. GETEM'in asıl sorumluluğu, var olanı öğrenciye erişilebilir bir şekilde sunmaktır. Öğretmen ve öğrenci dönem boyunca yakından takip edilmektedir. Öğretmenlerden derste işlediği konuyla ilgili notlarını engelli öğrenciyle paylaşması istenmektedir.

4.3.3. Hazırlık sınıfında öğrenim gören engelli öğrencilerin hakları

Boğaziçi Üniversitesi'nde, her engelli hazırlık öğrencisinin en az iki tane öğrenci asistanı kullanma hakkı bulunmaktadır. Asistanlar, öncelikli olarak İngilizce Öğretmenliği ya da İngiliz Dili Edebiyatı gibi bölümlerden seçilmektedir. Her bir asistan, öğrenciye haftada dört saat hizmet vermektedir. Ayrıca, Boğaziçi Üniversitesi'nin gereksinim bursunu alan öğrenciler de talep ve uygunluk doğrultusunda engelli öğrencilere destek olabilmektedir. Ayrıca, görme engelli öğrencilere nasıl not alabilecekleri ve listening sınavlarının notetaking kısımlarını nasıl yapabileceklerine dair temel bir bilgisayar eğitimi verilmektedir. Koç Üniversitesi'ne şu ana kadar gelen görme engelli öğrencilerin iyi derecede bilgisayar kullanabildikleri fakat bilgisayar kullanmayı bilmeyen bir öğrenci geldiğinde ise, o öğrencinin ihtiyaçlarına yönelik eğitimler yapılabileceği belirtilmiştir. Hem bilgisayar kullanmasını, hem de Braille alfabeyi bilmeyen görme engelli öğrencilere ilk etapta daha fazla asistan desteği sunulmaktadır. Bilgisayarı yeni öğrenen öğrencilere ekran okuyucu, Office gibi temel programların kurulmasında destek sağlanmaktadır. Dönemin başında görme engelli öğrenciye nereye, nasıl gidileceği konusunda bir oryantasyon programı uygulanmaktadır.

21 Braille (kabartma) yazı büyük bir hacim kapladığından, daha hızlı okunması ve yazılması için bazı kısaltmalar geliştirilmiştir. Her dil için kısaltmalar farklılık arz etmektedir. Detaylı bilgi için bkz: <http://www.selimkerim.com/kabartmayazikisaltmalari.html>

Her iki üniversitede de, fiziksel engelli öğrencilerin dersliklerinin onların ulaşabileceği yerlerde olması sağlanmaya çalışılmaktadır.

4.3.4. Sınavların erişilebilirliği:

Boğaziçi Üniversitesi'nde hazırlık okuyan görme engelli öğrenciler listening sınavlarının "NoteTaking" kısımlarından muaf değildir. "WhileListening" muafiyeti sürmektedir.

Koç Üniversitesi'nde herhangi bir muafiyet söz konusu değildir. Listening sınavları, görme engelli öğrencilere Braille olarak verilmekte; böylece, hem dinlemeleri hem de Braille çıktılardan takip etmeleri sağlanmaktadır. Listening sınavlarının tamamında ek süre kullanılmaktadır. Notetaking kısımlarında öğrenciler bilgisayarlarında not alabilmekte fakat cevaplarını yine bir asistan işaretlemektedir. Boğaziçi Üniversitesi'nde, Quarter ve achievement sınavları Braille, büyük puntolu baskı ve elektronik formatta sağlanabilmektedir. Braille'i tercih eden öğrenciler, sınavlarını kendileri okumakta, öğrencinin verdiği cevaplar ise ya bir yazman tarafından yazılmakta ya da öğrencinin kendisi cevaplarını bilgisayar aracılığıyla yazabilmektedir. İşitme engelli öğrenciler listening'ten muaf tutulmaktadır.

4.3.5. Sınırlılıklar:

Bu karşılaştırmada daha çok görme engelli öğrencilere dair çözümler yer almakta, bilgiye erişimde güçlük çeken bir diğer grup olan işitme engelli öğrencilere dair geliştirilen çözümler hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bunda YÖK'ün aldığı bir kararla,²² temel ve ortaöğretimde yabancı dil dersinden muaf olan işitme engelli öğrencilerin talep etmeleri halinde üniversitede bu dersi almamasının önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

4.4. Anketler ve Analizleri

En az bir yabancı dil bilmenin gerekliliği günden güne arttığı için, tüm öğrenciler ilkokuldan itibaren başta İngilizce olmak üzere, yabancı dil eğitimi de almaktadır. Bu eğitim Üniversitede de devam etmekte ve iki ana unsuru bulunmaktadır; öğretmen ve öğrenci. Bu bölümde, engelli bir bireyin yabancı dil öğrenme sürecinde karşılaştığı sorunlar, öğretmen ve öğrenci bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Biz bu çalışmada, yabancı Dil Alt Çalışma Grubu olarak, Türkiye genelinde ulaşabildiğimiz üniversite öğrencileri, İngilizce hazırlık öğretmenleri ve geleceğin İngilizce öğretmen adayları olan İngilizce Öğretmenliği okuyan öğrencilerle gerçekleştirdiğimiz üç anketin sonuçları üzerinde duracağız.

4.4.1. Engelli Bireylerin Yabancı Dil Öğrenim Sürecinde karşılaştığı sorunların saptanmasına yönelik anket çalışması

Engelli bireyler arasında yabancı dil öğrenimi konusunda engel türlerine göre farklılıklar bulunduğu genellikle dile getirilmekteyse de, bu sorunların tam olarak hangi sebeplerden kaynaklandığı ve çözüm olarak nelerin önerilebileceği hususunda sağlıklı bir çıkarımda bulunabilmek için etraflı bir araştırmaya ihtiyaç vardır. Bundan hareketle, engelli öğrencilerin yabancı dil öğreniminde karşılaştığı güçlükleri ortaya koymayı amaçlayan bir anket oluşturulmuştur. İnternet üzerinde erişime açılan söz konusu anket çalışmasına 48 Engelli birey katılmıştır. Anket katılımcılarının ortalama yaşları 26 olarak bulunmuştur. Bu bireylerin engel türlerine göre dağılımları incelendiğinde; katılımcıların, %60'ı işitme engelli, %37'si görme engelli, %3'ü bedensel engelli, %4'ü disleksili, %2'si ise serebral palsili olduğunu belirtmiştir.

22 İşitme Engelli Öğrencilerin Yabancı Dil Muafiyetine İlişkin Karar, http://www.yok.gov.tr/documents/10279/21721191/sss_engelli_%C3%B6%C4%9Frenci.pdf

Ankete katılan engelli bireylerin hangi gerekçelerle yabancı dil öğrendikleri incelendiğinde, ilk amaçlarının %54'lük bir oran ile kişisel olarak yabancı dile ilgi duymaları olduğu görülmektedir. Bu amacı sırasıyla, daha fazla insanla iletişim kurabilmek (%52), daha fazla kaynağa ulaşabilmek (%50), bakış açılarını genişletmek (%43), lisedeki İngilizce dersleri (%39), ortaokuldaki İngilizce dersleri (%35), ilkokuldaki İngilizce dersleri (%33), yurtdışı eğitim programlarına katılmak (%27), üniversitedeki İngilizce dersleri ve yurtdışında yaşamak (%25), daha kolay iş bulmak (%20) ve öğrenim görülen üniversitenin İngilizce eğitim vermesi (%8) takip etmektedir. Diğer seçeneğini işaretleyen %10'luk dilimdeki katılımcıların yabancı dil öğrenme amaçları arasında ise yurtdışı turlarına katılabilmek, yabancı dizi ve filmleri izleyebilmek, meslekte kendisini geliştirebilmek, akademik hayata ilerlemek gibi sebepler yer almaktadır. Katılımcıların bilinçli olarak yabancı dil öğrenmeye başladıkları yaşlar ise 8 ile 30 arasında değişiklik göstermekte olup genel eğilim 12-18 yaş aralığındadır.

Ankete katılan engelli bireylerin %52'sinin yabancı dil öğrenmeyi hiç bırakmamış ya da ara vermemiş olduğu; %14'ünün bıraktığı, %33'ünün ise ara verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Yabancı dil öğrenmeyi bırakan ya da ara veren bireylerin genellikle eğitim esnasında karşılaştıkları erişilebilirlik sorunlarının bunda rol oynadığı görülmektedir. Örneğin bir katılımcı "işitme engelli olduğu için İngilizceyi duymadan öğrenmekte, İngilizce dudak okumakta ve konuşmakta zorlandığını", bir başkası ise "yabancı dil derslerinin görme engellilere hitap etmemesi yüzünden ara verdiğini" dile getirmiştir.

Yabancı dil öğrenim sürecinde, engelli bireylerin engellerinden dolayı karşılaştıkları sorunlar incelendiğinde; katılımcıların en fazla kelimelerin yazılışlarını öğrenme (Spelling) ve kelimeleri telaffuz etme (Pronunciation) konularında güçlük yaşadıkları görülmektedir. Katılımcıların %54'ü, bu iki konuda sorunla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Diğer sorunlar arasında ise; okuma (Reading) (%43), yazma (Writing) (%37), sesli kaynak bulma (%37), görsel öğretim yöntemlerinden kaynaklanan zorluklar (%35), Braille kaynak bulma (%29), mevcut sesli kaynaklara erişim (%27), mevcut Braille kaynaklara erişim (%18), online kaynak bulma (%14), mevcut online kaynaklara erişim (%10) ve öğrenilen dile yönelik işaret dili kaynakları bulma (%8) konuları yer almaktadır. Diğer seçeneğini işaretleyenlerin oranı ise %18 olmuştur. Bu seçeneği işaretleyenlerin en büyük sorununun, açık uçlu sorulara verdikleri cevaplarından yola çıkıldığında, dersin öğretmeniyle sağlıklı bir iletişim kuramamak olduğu söylenebilir. Veriler incelendiğinde; genel olarak görme ve işitme engelli öğrencilerin mevcut materyallerden erişilebilirlik sorunları nedeniyle sağlıklı bir şekilde yararlanamadıkları görülmektedir. Bu tespit, görme engelli öğrencilerin görsel ağırlıklı, işitme engelli öğrencilerin de duymaya dayalı kaynaklar nedeniyle güçlük çektiklerini dile getirme oranlarından rahatlıkla anlaşılabilir.

Ankete katılan engelli bireylerin yabancı dil öğrenirken geliştirdikleri ya da faydalandıkları yöntemlere dair verilere bakıldığında; en fazla %50 oranla kısa hikâyeler okumak yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Daha sonra bilgisayara not almak (%45), film/dizi izlemek (%43,) ilgi duyulan konuları öğrenilen dilde araştırmak (%39), arkadaşlardan yardım alarak çalışmak (%37), kısa hikâyeler dinlemek (%29), bilgisayarla yazma alıştırmaları yapmak (%29), Braille not almak (%25), çeşitli hafıza tekniklerinden faydalanmak (çağrışım vb.) (%25), ses kaydı yapmak (%23), Braille yazma alıştırmaları yapmak (%20), radyo dinlemek (%20), ses kayıtlarından notlar çıkarmak (%16) ve video kaydı yapmak (%12) gibi yöntemler sıralanmaktadır. Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği bu soruya verilen cevaplardan, her bireyin kendisine hitap eden yöntem ya da yöntemleri kullanarak dil becerilerini geliştirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Anket katılımcıları, yabancı dil öğrenim süreçlerinde, öğrendikleri dili etkin olarak en çok, %41 oranla o dilde kitap, dergi, gazete vb. okuyarak kullandıklarını belirtmiştir.

Bunun ardından, %35'lik oran ile öğrenilen yabancı dili konuşan insanlarla internet üzerinden yazışmak; %29 ile yalnızca verilen ödevleri yapmak; %25 ile öğrenilen yabancı dilde yazılar yazmak (günlük tutmak, hikaye yazmak vb.); %23 ile öğrenilen yabancı dili konuşan insanlarla birebir konuşmak; %19 ile öğrenilen yabancı dili konuşan insanlarla internet üzerinden konuşmak gibi teknikler gelmektedir. Bu anket verilerinden yola çıkılarak engelli bireylerin yabancı dil öğreniminde karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri şu şekilde sıralanmıştır:

- Öğretmenler, engelli bireylere, engel türlerine göre nasıl eğitim verebilecekleri ve öğretim metotlarını nasıl uyarlayabilecekleri konusunda eğitilmelidir.
- İşitme engelliler için yabancı dil derslerinin aşırı sözel işlenmesi sorun teşkil ederken, görme engelliler için ise, aşırı görsel materyal kullanımı problem oluşturmaktadır. Bu nedenle engelli öğrencilerin bulunduğu sınıflarda kişinin bireysel farklılıkları ve ihtiyaç duyduğu alanlar gözetilerek düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- İşitme engelli bireyler arasında yabancı dil öğrenirken dudak okuma yönteminin kullanılmasında zorluk yaşanmaktadır. İşitme engelli öğrenciler için İngilizce kelimelerin yazılışlarının yanında telaffuzlarının yazılması alternatif bir çözüm olabilir.
- Yabancı dil eğitimi, bireylerin kişisel ilgi alanlarıyla kombine edilirse, dil öğrenimi de kolaylaşacaktır.

4.4.2. Üniversitelerin İngilizce hazırlık bölümlerinde eğitim veren öğretmenlerin engelli algıları ve engellilerle ilgili eğitim tecrübeleri hakkında anket çalışması:

Bu anketin amacı hazırlık sınıflarında görev yapan öğretim elemanlarının engellilik algılarını ortaya koymak olarak belirlenmiştir. Anket kapsamında 66 İngilizce öğretmenin cevapları değerlendirmeye alınmış; bu öğretmenlerin ortalama meslekte görev yapma süreleri 18 yıl olarak bulunmuştur. Bu öğretmenlerin 15'i rol model gördükleri bir kişi sayesinde, 10'u sevdiği ve bu mesleği yapmak istediği için; geri kalanları ise, "üniversite sınavı puanlarının yetmesi" ve "mecburiyetten" İngilizce öğretmeni olmayı seçtiklerini belirtmişlerdir.

Ankete katılan öğretmenlerin %57'si engelli bir öğrencisinin olduğu cevabını verirken, bu öğrencilerin engel türlerine göre dağılımı incelendiğinde, %52'si bedensel engelli, %33'ü görme engelli, % 19'u disleksili, % 14'ü zihinsel engelli ve % 14'ü işitme engelli olduğu görülmüştür. Katılımcılar bu alanda birden fazla seçenek işaretleyebilmişlerdir.

Engelli öğrencilere eğitim veren İngilizce öğretmenlerinin % 59'u öğrencilerinin eğitim sürecinde bir problem yaşamazken, % 30'u bir ya da birden fazla sorunla karşılaştığını ifade etmiştir. Öte yandan, ankete katılan öğretmenlerin yalnızca %28'i üniversitelerinde bir engelli öğrenci birimi olduğunu, %72'si böyle bir birimin varlığından haberdar olmadığını belirtmiştir. Engelli öğrenci birimlerinin öğrencileriyle olan sorunlarını çözme konusunda kendilerine yardımcı olduğunu belirten katılımcıların oranı ise %15 olarak bulunmuştur. Anket katılımcısı öğretmenlerin engelli öğrencileriyle olan ilişkileri hakkında şu geribildirimlerde bulunmuştur:

- Engelli öğrenciye sahip olan öğretmenlerin 5'i öğrencisinin korkuları nedeniyle onlarla iletişime geçememiştir.
- Öğretmenlerin çoğu öğrencileri ile sorunlarını, ders ve sınavlarda verdikleri ek süre yöntemiyle çözdüğünü belirtmiştir.

- Öğretmenlerin yaklaşık % 80'i öğrencilerine bir engelleri yokmuş gibi; yani, herhangi bir öğrenci gibi davrandıklarında, sorunun ortadan kalktığı cevabını vermiştir.

Bu anketin sonuçları incelendiğinde aşağıdaki çözüm önerilerinde bulunulabilir:

- Üniversitelerin engelli öğrenci birimleri, akademik personele kendisini tanıtmalı, onlarla öğrencinin sorununu çözmeye noktasında güçlü bir işbirliği kurmalıdır.
- Akademik personel, öğretmen ve engelli öğrenci arasında istişarelerde bulunularak dönem boyunca izlenmesi gereken yöntemler belirlenmelidir.
- Akademik personellerin engellilik hakkında daha fazla farkındalık sahibi olmaları gerekmektedir.
- Yabancı dil öğrenmenin bir engelli öğrenci için imkânsız olmadığı ve yalnızca kişinin bireysel farklılığına göre bazı yöntemlerin geliştirilmesi gerektiği bakış açısıyla hareket edilmeli, bu konuda diğer üniversitelerle temasa geçilmeli ve uluslararası alandaki iyi uygulamalar araştırılarak uyarlanmalıdır.

4.4.3. İngilizce öğretmen adaylarının engelli algısı hakkında anket çalışması

Bu anket, daha çok Engelli öğrenciye ders vermiş İngilizce öğretmen adaylarının ilgisini çekmiştir. Dolayısıyla, sonuçlar asimetric bir dağılım göstermektedir.7 sorudan oluşan bu ankete 416 yabancı dil öğretmen adayından yanıt alınmıştır.

Anketi yanıtlayan katılımcıların hiçbiri, “Sınıfınızda engelli bir öğrenci olursa nereden destek alabileceğiniz hakkında bilginiz var mı?” sorusuna, “Gerekli bulmuyorum” yanıtını vermemiştir. Diğer bir deyişle, aslında yanıtlayanların tamamı konuyu önemsemektedir.

Ankette yer alan “Bölümünüzde engelli bir bireyle çalışma konusunda eğitim veriliyor mu?” sorusuna verilen cevaplar çelişkili bulunmuştur. Şöyle ki; örneğin, ODTÜ’de eğitim alan 33 4. Sınıf öğrencisinden bir kişi “zorunlu ders” seçeneğini, bir diğeri “staj” seçeneğini, 8’i “bir dersin bir bölümünde işleniyor” seçeneğini ve 23’ü “hiçbir şey yok” seçeneğini işaretlemiştir. “Seçmeli ders” ve “kağıt üstünde var” seçeneklerini işaretleyen katılımcı ise bulunmamaktadır. Yine ODTÜ’de okuyan 39 3. Sınıf öğrencisinden bir kişi “zorunlu ders”, bir kişi kağıt üstünde”, 3’ü “seçmeli ders”, 3’ü “staj”, 8’i “bir dersin bir bölümünde işleniyor” ve 22’si “hiç bir şey yok” seçeneğini işaretlemiştir. Kısacası, öğretmen adaylarının bu konuda net bir bilgiye sahip olmadığı görülmüştür.

Anketi yanıtlayanların %60’ı sınıflarında engelli bir öğrenci olursa, nereden destek alabileceği hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyduğunu, %21’i konuyu ilk defa düşündüğünü, sadece %18’i yeterli bilgiye sahip olduğunu belirtmiştir. Yeterli bilgiye sahip olma açısından sınıflara göre dağılım ise şu şekildedir: 4. Sınıf %29, 3. Ve 2. Sınıf %13 Ve 1. Sınıf %10. Lisansüstü öğrencilerinin %16’sının yeterli bilgiye sahip olduklarını belirtmeleri dikkati çekmektedir.

Ankette yer alan bir başka soru ise öğretmenlerin engelli bir öğrenciye ders verme konusundaki tutumuna yöneliktir. “Kendinizi engelli bir öğrenciye İngilizce öğretmek konusunda hazır hissediyor musunuz?” sorusuna sadece %4,5 oranında “Evet, hazır hissediyorum” cevabı alınmıştır. Tecrübeli öğretmenlerin görüşlerine ihtiyaç duyanlar %62, kendisini psikolojik açıdan hazır hissetmeyenler ise %37’lik bir dilimi oluşturmuştur.

Anketi yanıtlayan 416 kişiden daha önce engelli bir bireyle bir tecrübesinin olduğunu belirtenlerin oranı %31 (132 kişi)olarak ortaya çıkmaktadır. Sınıf dağılımı incelendiğinde ise; 1. Sınıf %31, 2. Sınıf %33, 3. Sınıf %20, 4. Sınıf %29 ve lisansüstü %58’dir.

Anket sonucunda şu tespitlerde bulunulmuştur:

- Ankete katılan tüm öğretmen adayları engellilik konusunun öneminin farkındadır.
- Öğretmen adaylarının formasyon eğitimleri sırasında engellilik konusunda hem bilgilendirilmeye hem de tecrübe edinmeye ihtiyacı vardır.
- Engellilik konusunda verilen mevcut eğitimler yetersiz kalmaktadır.

4.5. Elde edilen veriler ışığında çözüm önerileri

- Engelli bireylerin yabancı dil öğrenimi konusunda; hem yeni yöntemler geliştirilmesine, hem de erişilebilir kaynakların arttırılmasına gereksinim vardır.
- Öğretmen adaylarının formasyon eğitimlerinde, engellilik konusunda farkındalığı arttırıcı ve eğitici/öğretici verimli uygulamalar geliştirilmelidir.
- Kendilerini psikolojik açıdan hazır hissetmeyen öğretmenler farklı yöntemlerle desteklenebilir.
- Öğretmen adaylarına bölümden mezun olmadan tecrübe kazandırılırsa, daha ince ayrıntıları hesaba katabilir. Böylece, mesleğe başlamadan önce daha duyarlı ama daha az duygusal bir algı geliştirebilir.
- Engelli bireylerin bu tür süreçlerde aktif rol oynaması önem arz etmektedir.

5. Engellilik Alanında Faaliyet Yürüten Öğrenci Topluluklarının “Engelsiz Üniversite” Çalışmalarına Etkisi

Öğrenci Toplulukları Çalışma Grubu: *Ahmet Tayfur Arslan, Berkay Ömer Ünal, Başak Kakecioğlu, Merve Erten*

5.1. Giriş:

Bu çalışma, Engelli Üniversite Öğrencileri İnisiyatifi Projesi kapsamında kurulan “Öğrenci Toplulukları Çalışma Grubu”nun elde ettiği verileri ve bu verilere yönelik analizleri içermektedir. Öğrenci Toplulukları Çalışma Grubu olarak, üniversitelerde çeşitli amaçlarla faaliyet yürüten öğrenci toplulukları arasında yer alan ve engelsiz bir üniversiteye giden süreçte katkıları yadsınamayacak kadar fazla olan “engellilik alanında faaliyetler yürüten öğrenci topluluklarının” mevcut durumlarının ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda bilgi edinme başvuruları ve bir anket çalışması gerçekleştirilip, 2014-2015 döneminde gerçekleştirdiğimiz projemiz kapsamında bu alanda elde edilen verilerle karşılaştırmalar yapılmıştır.

5.2. Bilgi Edinme Başvuruları

4982 Sayılı Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde her üniversitenin Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlıklarına bilgi edinme başvurularında bulunulmuştur. “Engellilik alanında çalışan öğrenci toplulukları” hakkındaki söz konusu başvuru, üniversitelerin Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlıkları bünyesinde kaç topluluk olduğu, bunların isimleri ve iletişim bilgileri, bu toplulukların son iki yıl içinde kaç tane onaylanmış faaliyet formunun bulunduğu, akademik danışmanlarının uzmanlık alanları, kaç yıldır danışmanlık yaptıkları, toplulukların kaç yıldır faaliyet yürüttükleri ve Engelli Öğrenci Birimlerinin faaliyetlerini yürüttüğü kaç topluluk olduğu bilgilerini öğrenmeye yönelik sorular içermektedir.

Bu doğrultuda, Tablo 31’de, engellilik alanında çalışan öğrenci topluluklarının sayılarına ilişkin mevcut durum ele alınmıştır:

Tablo 31: Bilgi edinme başvurularına göre engellilik alanında çalışan öğrenci topluluğu bulunan üniversite sayıları:

	2014-2015	2015-2016	%
Başvuruda Bulunulan Üniversite	174	174	
Cevap Veren Üniversite	94	95	54,9
Cevap Vermeyen Üniversite	80	79	45,4
Topluluk Bulunanlar	39	44	41,4
Topluluk Bulunmayanlar	55	51	58,5

2014-2015 eğitim-öğretim Döneminde, üniversitelere yapılan bilgi edinme başvuruları sonucunda 174 üniversitenin 94’ünden cevap alınmıştır. Cevap veren üniversitelerin %41,4’ünde “engellilik alanında çalışan öğrenci topluluğu” mevcutken, doğrudan bu alanda hizmet veren bir topluluğa sahip olmayan üniversitelerin oranı ise %58,5’tir.²³ Tablo 31’de görüleceği üzere 2015-2016 döneminde 174 üniversiteye bilgi edinme başvurusunda bulunulmuştur. Üniversitelerin %54,59’u bilgi edinme başvurularını cevaplandırmış, %45,4’ü cevaplandırmamıştır.

²³ Üniversitelerde Engellilere..., s. 73

Bilgi edinme başvurularını cevaplandıran üniversitelerin %46,31'i üniversitelerinde "engellilik alanında çalışan öğrenci topluluğunun veya topluluklarının" mevcut olduğunu, %53,69'u mevcut olmadığını belirtmiştir. "Engellilik alanında çalışan öğrenci topluluğu" bulunduğunu belirten tüm üniversitelerdeki toplam topluluk sayısının 70 olduğu sonucuna varılmıştır.

Üniversitelerin web sayfalarında yer alan güncel bilgiler, toplulukların sosyal medya hesapları ve başvurulara cevap vermeyen 79 üniversitenin de varlığı göz önünde bulundurulduğunda, gerçekte bu sayının 70'in üzerinde olduğu bilinmektedir. 2014-2015 Dönemi ve 2015-2016 dönemi yapılan bilgi edinme başvuruları karşılaştırıldığında; hem başvurulara cevap veren üniversite sayısında, hem de cevap verenlerden topluluğun mevcut olduğu yönünde cevap veren üniversite oranında bir artış olduğu ve iki dönem için verilen cevaplarda bir tutarlılığın söz konusu olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 32'de ise, engelli öğrenci birimi tarafından faaliyetleri yürütülen engellilik alanında çalışan öğrenci topluluklarına dair veriler yer almaktadır:

Tablo 32: Bilgi edinme başvurularına göre engelli öğrenci birimleri ile ortak faaliyette bulunan öğrenci toplulukları:

Topluluk Bulunan Üniversite	44
Topluluk Bulunmayan Üniversite	51
Engelli Öğrenci Birimi İle Faaliyet Yürütenler	15
Engelli Öğrenci Birimi İle Faaliyet Yürütmeyenler	29

Bilgi edinme başvurusunda yer alan bu soru ile öğrenci topluluklarının kaç tanesinin Engelli Öğrenci Birimlerine bağlı olduğu değil, kaç tanesinin Engelli Öğrenci Birimleri ile etkileşim içinde bulunduğu ölçülmek istenmiştir. Engelli Öğrenci Biriminin görevleri arasında öğrenci topluluklarının faaliyetlerini yürütmek yer almamakla beraber, bazı üniversitelerde birimler öğrenci toplulukları ile birlikte faaliyet yürütebilmektedirler. Birimlerle öğrenci topluluklarının işbirliği içinde olması; hem birimin kendini geliştirmesi hem de topluluğun daha verimli ve engelli öğrencileri göz önünde bulundurucu faaliyetlerde bulunması açısından önemlidir.

Üniversitelerinde engellilik alanında çalışan öğrenci topluluğunun mevcut olduğunu belirten 44 üniversitenin %34,09'u topluluklarının Engelli Öğrenci Birimi tarafından faaliyetlerinin yürütüldüğünü ifade etmiştir.

Tablo 33'de, "Engellilik alanında Çalışan Öğrenci Topluluklarının" son iki yıl içinde onaylanmış faaliyet raporu sayısına ilişkin mevcut durum gösterilmiştir:

Tablo 33: Bilgi edinme başvurularına göre engelliler alanında faaliyet yürüten öğrenci topluluklarının faaliyet sayıları

Son iki yıl içerisinde hiç faaliyette bulunmayan topluluk sayısı	5
1-3 arasında faaliyette bulunan topluluk sayısı	36
4-7 arasında faaliyette bulunan topluluk sayısı	17
8-11 arasında faaliyette bulunan topluluk sayısı	1
12 ve daha fazla faaliyette bulunan topluluk sayısı	5

Bu soru ile öğrenci topluluklarının son iki yıl içerisinde ne kadar aktif oldukları ölçülmek istenmiştir. “Engellilik alanında çalışan öğrenci topluluğunun” mevcut olduğunu belirten 44 üniversitenin %95,45’i bu soruya cevap vermiştir. “Engellilik alanında faaliyet yürüten öğrenci topluluklarının” etkinlikler gerçekleştirmesi üniversitenin farkındalığını etkilemektedir.

Tablo 33’de de görüldüğü üzere, toplulukların büyük bir çoğunluğu son iki yıl içerisinde 1 ile 3 arasında etkinlik gerçekleştirmiştir. Bu toplulukların daha fazla etkinlikte bulunması, bu etkinliklerin yalnızca nicelik itibarıyla fazla olmaması ve aynı zamanda niteliklerinin de bilinçlendirmeyi ve farkındalığı artırıcı yönde olması halinde, üniversiteler hem akademik, hem de fiziksel anlamda daha engelsiz mekânlara dönüşebileceklerdir. 12 ve daha fazla etkinlik yürüten öğrenci topluluğu sayısının 5 olduğu tabloda görülmektedir. Bu sayının 5 ile sınırlı olması, üniversitelerin toplulukları yeterince desteklememesi, toplulukların daha fazla faaliyet yürütebilecek enerjide ya da bilinçte olmaması gibi sebeplere dayanabilir.

Öte yandan; öğrenci topluluklarının danışmanları; topluluğu bilgilendirmeleri, bilinçlendirmeleri, faaliyetlerine yön vermeleri açısından önemlidir. Dolayısıyla da bir danışmanın öğrenci topluluğunun faaliyet yürüttüğü alanda uzman olması ve yeterli yönlendiriciliğe sahip olması önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, Tablo 34, “Engellilik Alanında Faaliyet Yürüten Öğrenci Topluluklarının” danışmanlarının uzmanlık alanlarına dair mevcut durumu göstermektedir:

Tablo 34: Bilgi edinme başvurularına göre engellilik alanında çalışan öğrenci topluluklarının danışmanlarının uzmanlık alanları

Akademik Birimler	Uzmanlık Alanları	Danışman Sayısı
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	Beden Eğitimi ve Spor	1
	Spor Bilimleri	1
Eğitim Fakültesi	Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri	1
	Çocuk Gelişimi ve Eğitimi	2
	Eğitim Bilimleri Eğitimde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	3
	Fen Bilgisi Eğitimi	1
	İlköğretim Matematik Eğitimi	1
	Özel Eğitim	9
Fen Edebiyat Fakültesi	Arkeoloji	1
	Biyoloji	1
	Fizik	1
	Psikoloji	2
	Sosyoloji	2
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Bankacılık ve Sigortacılık	1
	Dış Ticaret/Ekonometri	1
	Finans-Muhasebe	1
	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	1
	İktisat	1
	İşletme	1
	Uluslararası İlişkiler	1

Akademik Birimler	Uzmanlık Alanları	Danışman Sayısı
Mühendislik Fakültesi	Biyomedikal Mühendisliği	1
	Elektronik ve Bilgisayar Eğitimi	1
	İnşaat Mühendisliği	1
	Maden Mühendisliği	1
	Malzeme ve Metalürji	1
Sağlık Bilimleri Fakültesi	Çocuk Gelişimi	2
	Fizyoterapi ve Rehabilitasyon	5
	Hemşirelik	1
	Sosyal Hizmet	2
Teknik Bilimler MYO	Elektronik ve Otomasyon	1
Tıp Fakültesi	Biyoistatistik	1
	Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon	1
	Temel Tıp Bilimleri	1
Yabancı Diller Yüksekokulu	İngilizce/Okutman	4

Tablo 34’de görüleceği üzere; “engellilik alanında çalışan öğrenci topluluklarının” danışmanlarının uzmanlık alanlarında en büyük oranın Özel Eğitim Bölümlerine aittir. Daha sonra ise en büyük ağırlığı Fizyoterapi ve Rehabilitasyon bölümü oluşturmaktadır. Bu oranın yüksek olması, engelli öğrencilerin sorunlarının çözülmesinde medikal yaklaşımın hala devam ettiğini göstermektedir.

Tablo 35’te ise, “Engellilik alanında çalışan öğrenci topluluklarının” faaliyet süreleri gösterilmiştir:

Tablo 35: Bilgi edinme başvurularına göre engellilik alanında çalışan öğrenci topluluklarının faaliyet süreleri

1-3 yıl arası faaliyet gösteren topluluk sayısı	40
4-6 yıl arası faaliyet gösteren topluluk sayısı	12
7-9 yıl arası faaliyet gösteren topluluk sayısı	3
10 ve daha fazla yıldır faaliyet gösteren topluluk sayısı	4

Başvurudaki bu sorunun amacı toplulukların yaklaşık olarak ne kadar zamandır faaliyet gösterdiğini, ne kadarlık bir geçmişe sahip olduğunu ve nasıl bir istikrarla topluluk faaliyetlerinin sürdüğünü görmektir. Bu soruyu “engellilik alanında çalışan öğrenci topluluğunun” mevcut olduğunu belirten üniversitelerin %93,18’i cevaplandırmıştır. Tablo 35’te görüleceği üzere, on yıl ve daha fazla süreli faaliyet gösteren öğrenci topluluğu sayısı 4’tür. Bu rakam, toplulukların 2000’li yıllardan itibaren kurulmaya ve faaliyet göstermeye başladığını; geçmişlerinin çok da fazla olmadığını ifade etmektedir. Yine tablo 35’te de göze çarptığı üzere;1 ile 3 yıl arasında faaliyet yürüten topluluk sayısı 39’dur. Bu sayının yüksek olmasında, üniversitelerde topluluk faaliyetleri yolu ile farkındalık artırmanın önemini anlaşılması, üniversitelerin bu tip faaliyetlere eskiye nazaran daha çok destek vermesi, öğrencilerin sosyal sorumluluk bilinçlerinin artması gibi etmenlerin neden olacağı öngörülmektedir.

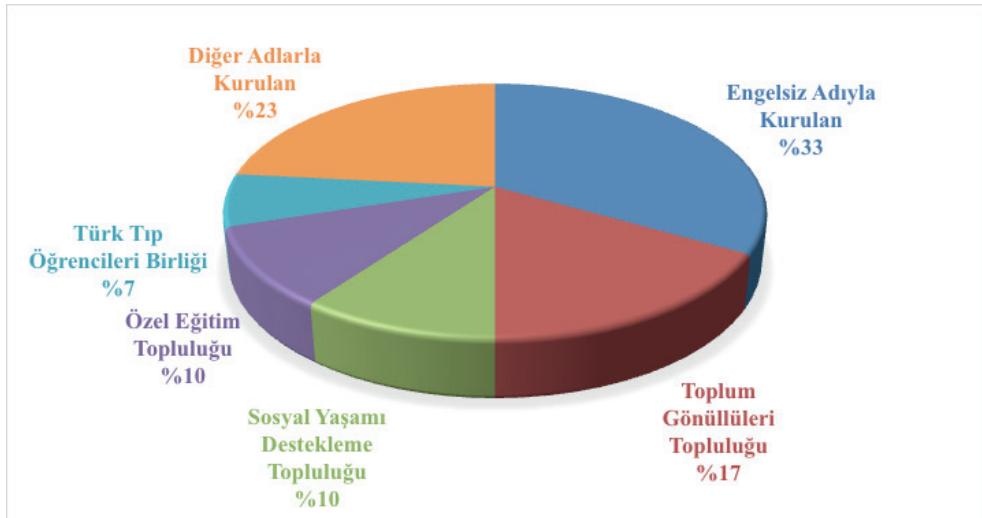
5.3. Anket Çalışması:

Bilgi edinme başvurularının ardından “engellilik alanında faaliyet yürütmekte olan öğrenci topluluklarının” başkanlarının doldurmaları için sanal ortamda bir anket oluşturulmuştur. Bilgi edinme başvurularından elde edilen bilgiler ve üniversitelerin güncel web sayfalarından edinilen bilgilerle toplulukların iletişim bilgileri belirlenmiş; toplulukların sosyal medya hesaplarında paylaşımlarda bulunma, e-posta ve telefon yoluyla iletişime geçme ve kişisel ilişkiler yoluyla anketin yaygınlaştırılması sağlanmıştır. Ankete 30 öğrenci topluluğunun katılımı sağlanmıştır. Anket; topluluk başkanları, topluluğun faaliyetleri, topluluğun yönetimi, topluluğun engelli öğrenci birimi ile ilişkisi gibi konularda bilgi edinme amaçlı sorular içermektedir. Anket verileri, alt başlıklar halinde, grafik ve tablolardan yararlanılarak incelenmektedir.

5.3.1. Toplulukların Adları

Grafik1’de de görüldüğü üzere; anketi dolduran 30 topluluğun %33,3’ü “Engelsiz” adı altında kurulmuştur. Engelsiz adı altında toplulukların kurulması engellilik alanında çalışılacağına, hedefin farkındalığı artırıcı faaliyetlerde bulunulmak olduğunu göstermek amaçlı olabilir.

Grafik 1

5.3.2. Topluluk Başkanının Öğrenim Gördüğü Üniversite:

Tablo 36’da de görüldüğü üzere, bazı üniversitelerde ankete katılan topluluk sayısı birden fazladır.

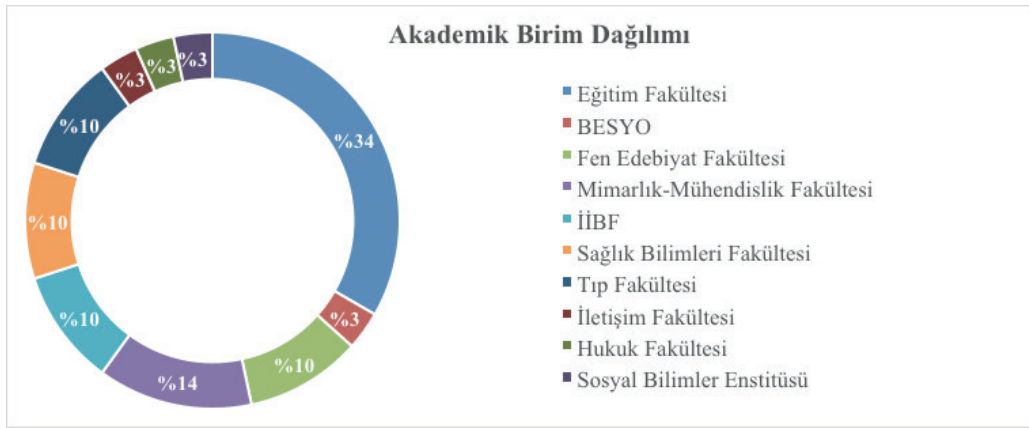
Tablo 36: Değerlendirme anketine katılan öğrenci topluluklarının kurulduğu üniversiteler

Üniversiteler	Topluluk Sayıları
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	3
Ankara Üniversitesi	3
Yaşar Üniversitesi	3
Trakya Üniversitesi	3
Gazi Üniversitesi	2
Yalnızca Bir Toplulukla Ankete Katılan Üniversite Sayısı	16

5.3.3. Topluluk Başkanının Öğrenim Gördüğü Fakülte/bölüm:

Grafik 2 /Tablo 37’de de görüldüğü üzere, ankete katılım gösteren toplulukların %33,3’ü eğitim fakültesinde öğrenim görmektedir. Bu oranın diğer fakülterlere nazaran daha yüksek olmasında eğitim fakültelerinde yer alan özel eğitim bölümlerindeki öğrencilerin alanla ilgili çalışmalar yapmak istemeleri, edinmek istedikleri meslekle ilişkili olması gibi sebeplerin etkili olduğu öngörülmektedir. Eğitim fakülteleri dışındaki diğer fakülte ve bölümlerden de topluluk başkanlarının ankete katılım gösterdiği görülmektedir. Bunun üzerinde ise, diğer fakülterde öğrenim gören öğrencilerin bu alana ilgi duymaları ve engelli bir yakına sahip olmaları gibi durumların etkili olabileceği düşünülmektedir. Mühendislik, mimarlık gibi fakülterde bulunan topluluk başkanlarının da ankete katılım gösterdiği görülmektedir. Mimarlık, mühendislik ve benzeri fakülterdeki öğrencilerin topluluklara başkanlık yapmaları ve bu toplulukların artış göstermesi evrensel tasarım ilkesinin hayata geçmesi ve erişilebilirliğin sağlanması açısından önemli olacaktır.

Grafik 2

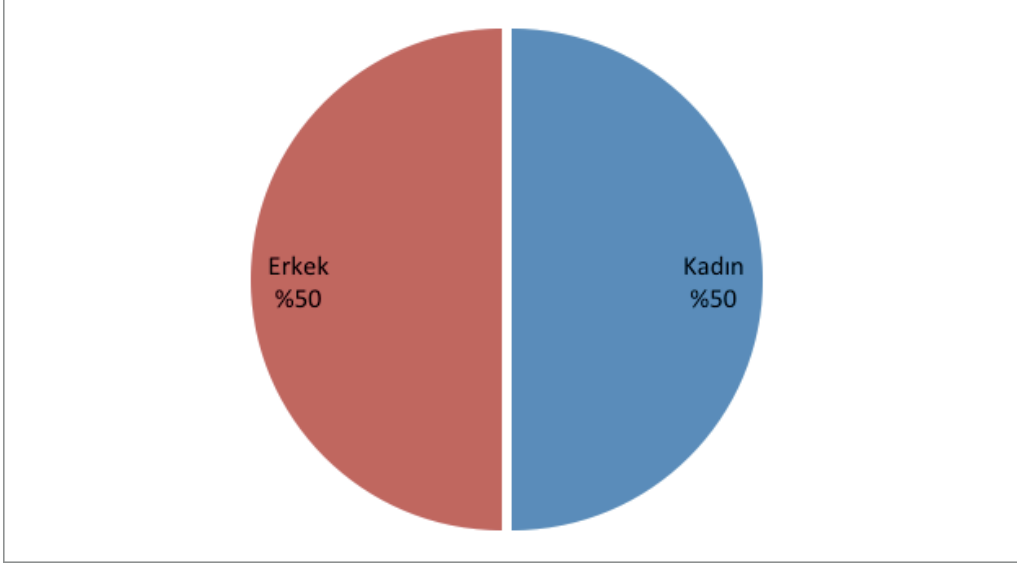
Tablo 37: Değerlendirme anketine katılan öğrenci topluluklarının başkanlarının bulunduğu fakülter

Akademik Birimler	Bölümler	Başkan Sayısı
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	Beden Eğitimi Öğretmenliği	1
Eğitim Fakültesi	Okul Öncesi Öğretmenliği	1
	Özel Eğitim Öğretmenliği	6
	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	2
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	1
Fen Edebiyat Fakültesi	Mütercim Tercümanlık	1
	Sosyoloji	2
Hukuk Fakültesi		1
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	İktisat	2
	Kamu Yönetimi	1
İletişim Fakültesi	Radyo Televizyon ve Sinema	1
Mimarlık-Mühendislik Fakültesi	Endüstriyel Tasarım Mühendisliği	1
	İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı	1
	Makine Mühendisliği	1
	Petrol ve Doğalgaz Mühendisliği	1
Sağlık Bilimleri Fakültesi	Hemşirelik	1
	Sağlık Yönetimi	1
	Sosyal Hizmet	1
Sosyal Bilimler Enstitüsü	Sosyoloji	1
Tıp Fakültesi		3

5.3.4. Topluluk Başkanlarının Cinsiyetleri:

Engellilik ile ilgili çalışmalar incelendiğinde ya da dünyada engellilikle ilgili hakların elde edilmesinde ön plana çıkan cinsiyet dağılımına bakıldığında, kadınların bu tür konularda daha bilinçli hareket ettiği gözlemlenmektedir. Düzenlenen ankete katılım gösteren öğrenci topluluklarının başkanlarının %50'si erkek, %50'si kadındır. Bu şekilde bir sonuca varılması erkek cinsiyetinin de daha fazla bilinçli bir düzeye gelmekte olduğunu göstermektedir.

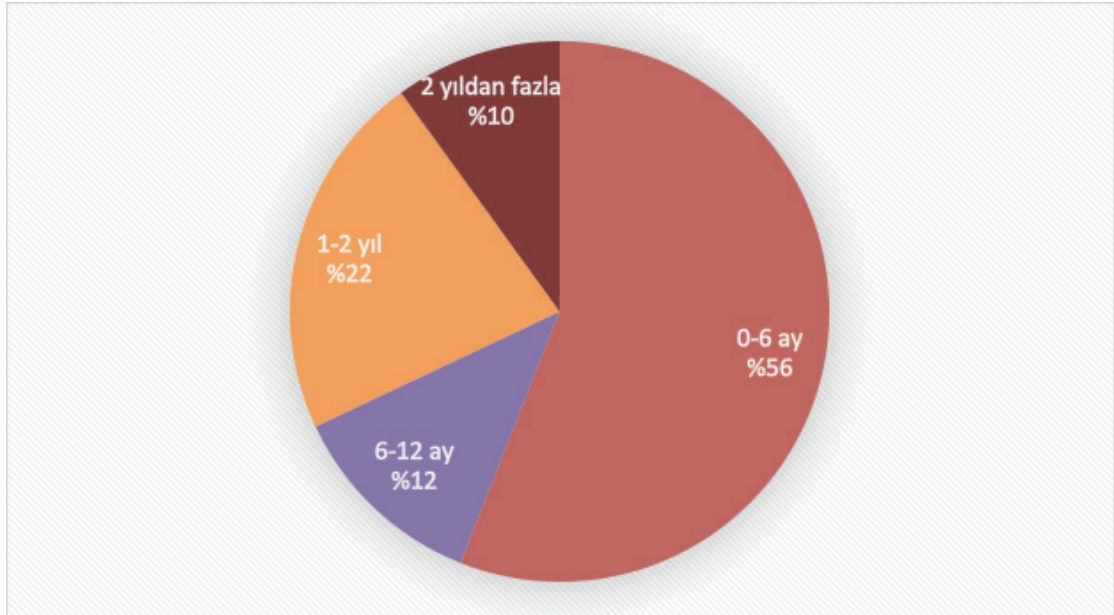
Grafik 3

5.3.5. Topluluk Başkanlarının Başkanlık Yapma Süreleri:

Grafikte de görüldüğü üzere, 0-6 ay arası başkanlık yapanların oranı %56'dır. Bu durum topluluk başkanlığında istikrarın çok fazla olmadığı, başkanların sürekli değişmesi gibi sebeplere bağlanabilir. Topluluk başkanlarında bir istikrarın sağlanamaması; topluluğun işleyişini, topluluğun uzun ömürlü oluşunu ve üniversitesine olan katkısını da etkileyecektir.

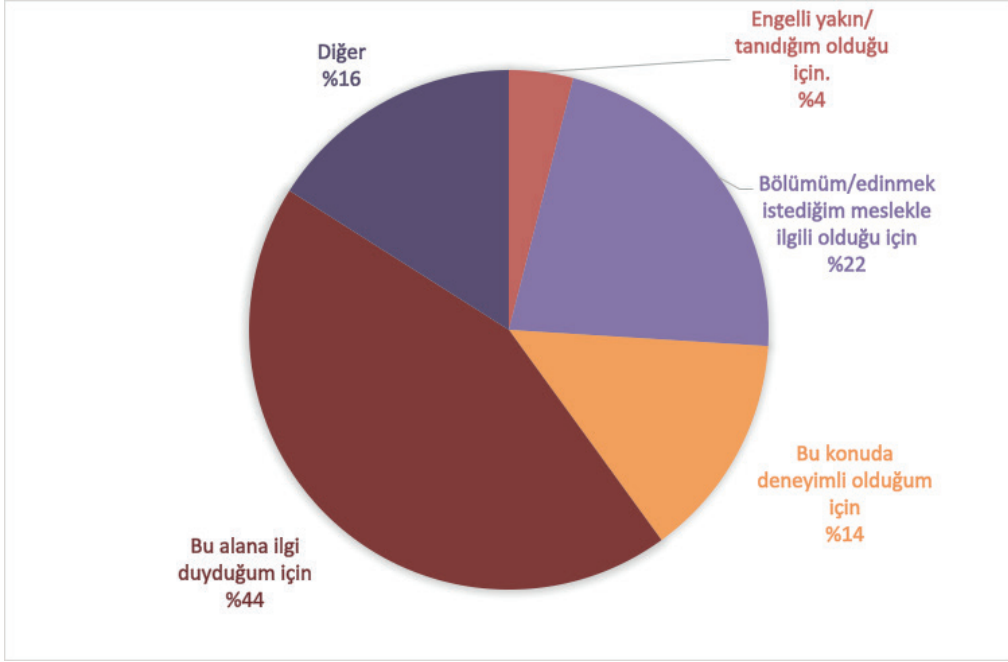
Grafik 4

5.3.6. Topluluk Başkanlarının Topluluğa Başkanlık Etme Sebepleri:

Anketlerdeki işaretlemeler değerlendirildiğinde, topluluk başkanlarının çok farklı sebeplerle başkanlık yaptıkları görülmüştür. “Bu alana ilgi duyduğum için” Seçeneği ankete katılanların %75’i tarafından işaretlenmiştir. İlgisi olan ve bu alanda çalışmak isteyen öğrencilerin topluluk başkanı olmaları daha nitelikli faaliyetlerin ortaya çıkması ve topluluğun enerjisi açısından çok önemlidir. “Diğer” seçeneğini işaretleyenlerin cevapları okunduğunda, bu seçeneği işaretleyen 7 kişiden 5’inin farkındalık amaçlı yorumlarda bulunduğu, 2 kişinin ise hak temelli yaklaşımı vurguladığı görülmektedir.

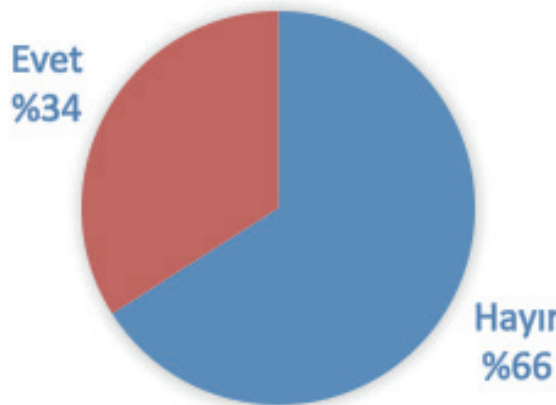
Grafik 5

5.3.7. Topluluğun Yönetiminde Bulunan Engelli Öğrenciler:

Grafik 6’da görüleceği üzere, ankete katılım gösteren toplulukların %66’sının yönetiminde engelli öğrenciler bulunmamaktadır. Engelli öğrencilerin topluluğun karar mekanizmasında bulunmaması; topluluğun engelliliğe bakış açısını, faaliyetlerin engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına odaklanmasını ve faaliyetlerin farkındalığı artırıcı olup olmasını etkileyecektir.

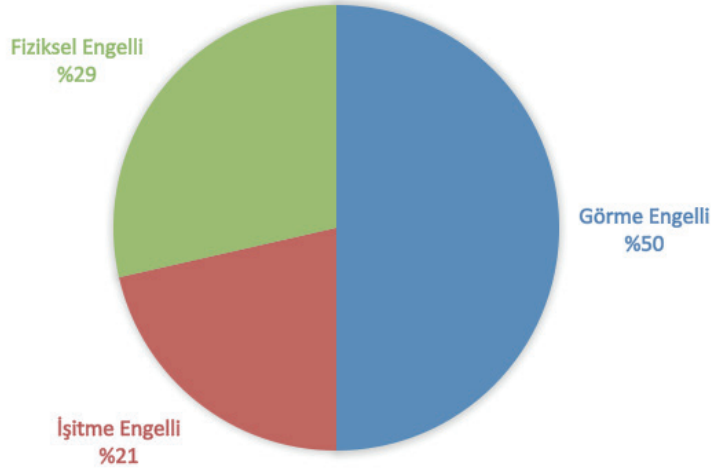
Grafik 6

5.3.8. Topluluk Yönetiminde Bulunan Engelli Öğrencilerin Engel Durumları:

Ankete katılım gösteren toplulukların yönetiminde %70 oranla en çok görme engelli öğrencilerin yer aldığı görülmektedir. Fiziksel engelli öğrencilerin topluluk yönetiminde yer almamaları, erişilebilirlik şartlarının üniversitelerde düşük olması gibi sebeplere bağlanabilir. Farklı gruplardan engelli öğrencilerin topluluk yönetiminde yer almaları faaliyetlerin planlanması, faaliyetlerin engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik olması ve engelliliğe bakış açısı gibi pek çok şeyi etkileyecektir.

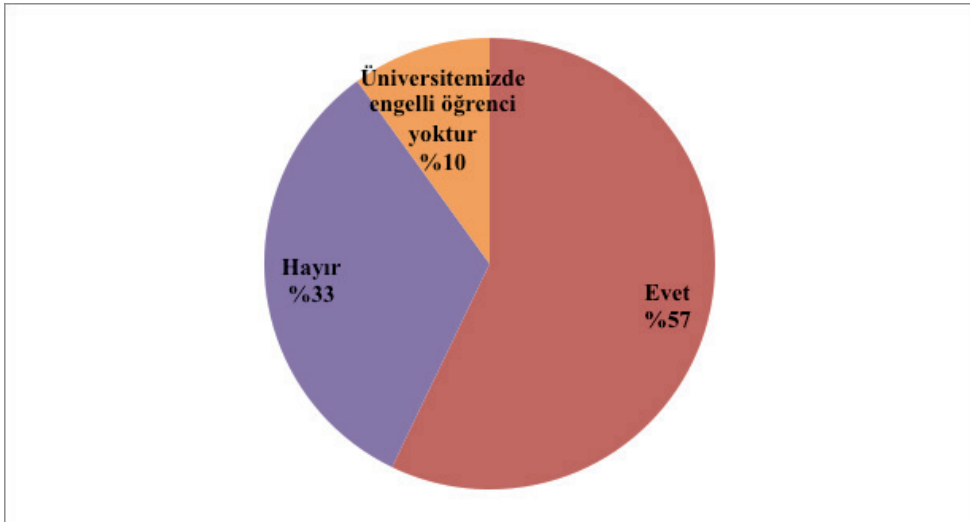
Grafik 7

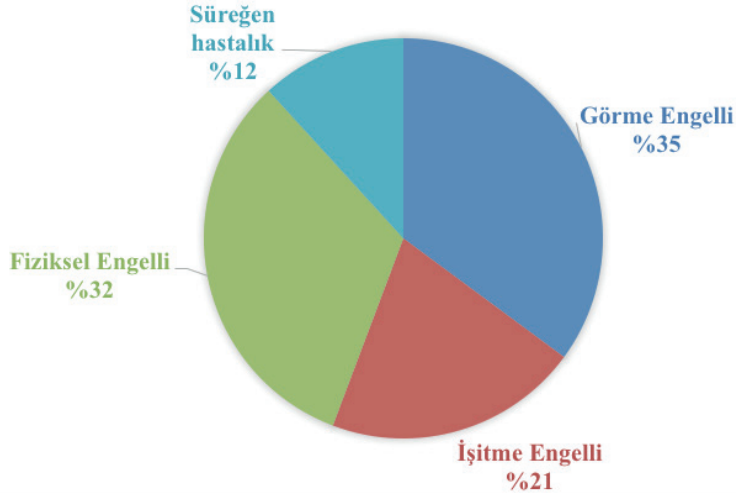
5.3.9. Topluluklara Üniversitelerinde Bulunan Engelli Öğrencilerin Katılım Durumu:

Ankete katılan toplulukların %57,14'ünde engelli öğrencilerin topluluğa katılım gösterdiği belirtilmiştir. Bu rakamın artış göstermesi “engellilik alanında faaliyet gösterme” amacı taşıyan bir topluluğun faaliyetlerinin planlanması ve üniversitelerde farkındalığın artması açısından önemlidir.

Grafik 8

Katılım gösteren öğrenciler içinde en büyük orana görme engelli öğrenciler sahipken, zihin engelli, otizm ve diğer engel grubunda yer alan öğrencilerden katılım olmamıştır.

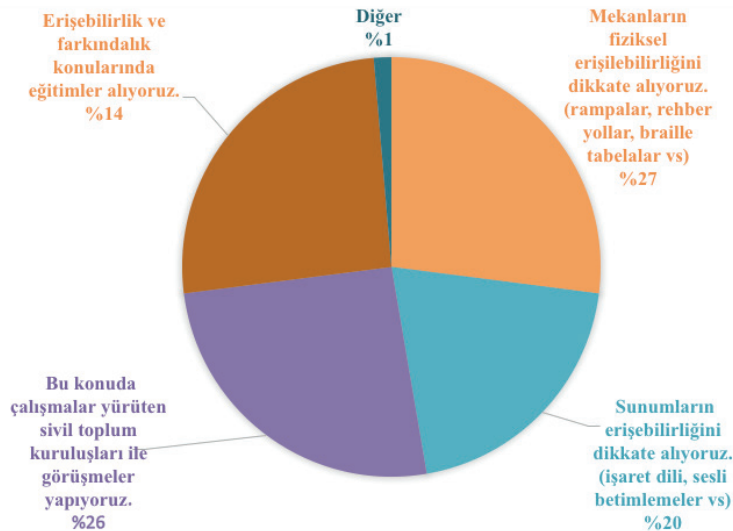

5.3.10. Topluluk Başkanlarının Erişilebilirlik Kavramı Hakkındaki Görüşleri:

Ankette bu soru seçenekli olarak sunulmamıştır. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar değerlendirilmiş ve vurguladıkları kavramlar dikkate alınmıştır. 20 Topluluğun genel olarak açıklamalarında evrensel tasarım ve eşitlik kavramlarına dikkat çektiği, 8 topluluğun ise erişilebilirlik kavramına bu açıdan yaklaşmadığı görülmüştür. Erişilebilirlik kavramına “evrensel tasarım” ve “eşitlik” kavramları ile yaklaşılması, farkındalığın arttığını ve faaliyetlerde bu yönde bir nitelik artışının gerçekleşebileceğini göstermektedir.

5.3.11. Yapılan Faaliyetlerde Nelerin Dikkate Alındığı:

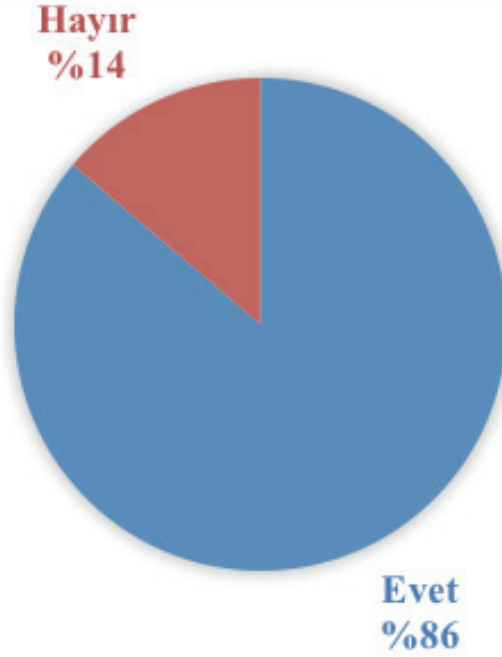
Bu soruyu cevaplayan 30 topluluktan 20’si fiziksel erişilebilirlik koşullarını dikkate aldığını belirtmiştir. Bunun dikkate alınması, faaliyetlere katılım gösteren engelli öğrencilerin sayılarının artması ve bu konudaki bilincin üniversite çevresinde de uyandırılması açısından önemlidir. 30 topluluktan 19’u faaliyetleri planlarken engelli öğrencilerin fikirlerine yer verdiğini, bu konuda çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşları ile görüşmelerde bulunduğunu ve erişilebilirlik ve farkındalık gibi konularda eğitimler aldığını belirtmiştir. Bu üç konu da faaliyetlerin farkındalığa yönelik olması, topluluğun daha bilinçli faaliyetlerde bulunması, faaliyetlerin engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik olması açısından önemlidir. Diğer seçeneğini işaretleyen bir topluluk ise şu yanıtı vermiştir: “Bu etkinliklerin insanlar üzerinde etkisine bakıyoruz. Maddi olarak bizi aşır aşmayacağını incelemekteyiz.”

5.3.12. Etkinlik Duyurularının Yapılmasında Engel Gruplarına Göre Erişilebilirliğin Dikkate Alınması:

Bu soruyu cevaplayanların %86,21'i dikkate aldığını, %13,79'u dikkate almadığını belirtmiştir. Etkinliklerde engel gruplarına göre erişilebilirliğin dikkate alınması etkinliklere daha fazla ve daha farklı gruplardan engelli öğrencilerin katılım göstermesi ve üniversitelerde bu bilincin kazandırılması açısından önemlidir.

Grafik 11

5.3.13. Yapılan Faaliyetlerin Duyurulmasında Kullanılan Yollar:

Faaliyetlerin duyurulmasında kullanılacak araçlar daha çok ve daha farklı gruptan engelli öğrenciye ulaşabilmek açısından önem arz etmektedir. Ankete katılanların %88'i topluluğun veya üniversitenin sosyal medya hesaplarında duyurular yapma yoluyla faaliyetlerini duyurduğunu belirtmiştir. Sosyal medya birçok engel grubu açısından erişilebilir olduğu için, bu yolun büyük bir çoğunluk tarafından tercih ediliyor olması faaliyetlere engelli öğrencilerin katılımı bakımından önemlidir. Toplulukların %8'i diğer seçeneğini işaretleyerek faaliyetlerini kişisel ilişkiler yoluyla duyurduklarını ifade etmiştir. Toplulukların bu tür bir yolla daha az engelli öğrenciye ulaşacakları açık olup; bu yolu tercih etmek yerine sosyal medya hesaplarından duyurular yapmaları birçok engel grubu açısından daha erişilebilir olacaktır.

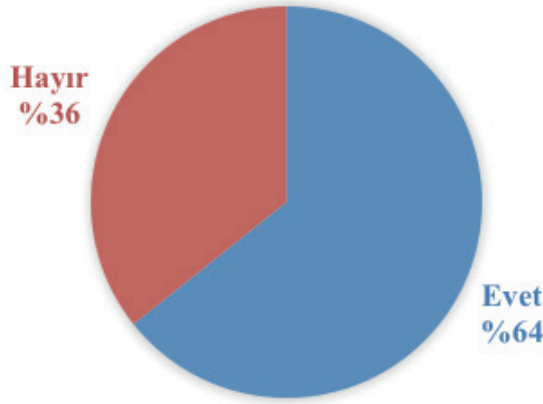
Tablo 38: Değerlendirme anketine katılan öğrenci topluluklarının faaliyetlerini duyurma yöntemleri

Yanıt Seçenekleri	Yanıtlar
Topluluğun veya üniversitenin sosyal medya hesaplarında duyurular	%88.00
SMS gönderme	%52.00
Mail gönderme	%32
Panolarda braille duyurular, braille ve Latin afişler	%32
Diğer	%8

5.3.14.Faaliyetlerin Planlanmasında Sivil Toplum Kuruluşları ya da Yerel Yönetimlerle İlişki Kurma Durumları:

Farklı sivil toplum kuruluşları ile ilişki içinde bulunulması; topluluğun farklı bakış açıları kazanması ve daha etkili faaliyetlerde bulunması açısından önemlidir. Konuyla ilgili soruyu cevaplayanların %64,29'u STK'larla ilişki kurduğunu, %35,71'i kurmadığını belirtmiştir. Bu oranın artması, üniversitelerdeki ve çevresindeki farkındalığın yükselmesini etkileyecektir.

Grafik 12

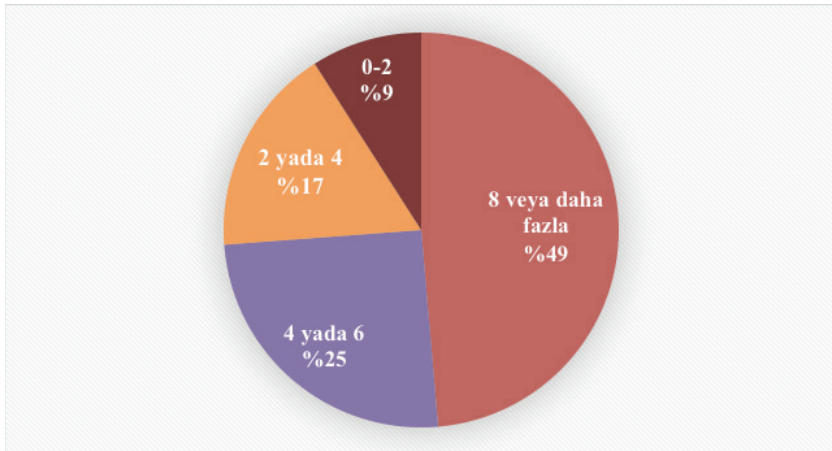
5.3.15. Hangi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yerel Yönetimlerle İşbirliği İçinde Bulunduğu:

Bu soru ankette seçenekli bir soru olarak sunulmamıştır. Açık uçlu soruya verilen cevaplar değerlendirildiğinde; genel eğilim olarak topluluğun bulunduğu şehirdeki belediyeler ile fiziksel engelliler, görme engelliler ve zihin engelliler dernekleri ile işbirliği içinde faaliyetlerin yürütüldüğü belirtilmiştir.

5.3.16. Toplulukların Yılda Kaç Faaliyet Yürüttükleri

Bir yılda 8 ve daha fazla faaliyet yürüten toplulukların oranının %48,28 olduğu görülmektedir. Yürütülen faaliyetlerin nitelikleri bilinmemekle beraber, bu faaliyetler farkındalığı artırıcı, engelli öğrencilerin görüşlerini dikkate alıcı ve erişilebilirliği de temele alan faaliyetler olduğu takdirde, bu sayı üniversitelerde engelliliğe bakış açısını ve üniversitelerin de bu alanda bilinçli çalışmalar yapmasını etkileyecektir.

Grafik 13

5.3.17. Toplulukların Yıl İçindeki Faaliyet Türleri:

Öğrenci topluluklarının faaliyetleri, üniversitelerde çeşitli alanlarda ses getirip birçok noktada değişiklik yaratabilmektedir. “Engellilik alanında faaliyet yürüten öğrenci topluluklarının” da çok farklı faaliyetler yürüttüğü görülmektedir. Bu faaliyetler içinde %70’lik pay ile empati etkinlikleri en büyük orana sahiptir. Birçok empati etkinliğinin engellilikle ilgili sorunlara gerçekçi bir bakış açısı getiremediği gözlemlendiğinden, bu oranın yüksek olması düşündürücüdür. Aynı şekilde, gezi faaliyetleri yürütme ve engelliler için sosyal yardım toplama faaliyetlerinin oranlarının da yüksek olduğu görülmektedir. Bu tür faaliyetlerin farkındalığı artırıcı yönde olmaması, engelliliğe bakış açısını olumsuz etkileyebilmesi ve sorunlara kalıcı çözümler getirememesi gibi sebeplerle, bunların topluluklar tarafından artık terk edilip; farkındalığı artırıcı, hak temelli yaklaşıma dayalı etkinliklerin planlanması ve bu konuda toplulukların daha fazla bilinçlenmesi gerekmektedir. Bunların yanı sıra, engelli öğrencilerin eğitimlerine destek faaliyetleri(ders verme, ders notu/kitap okuma/tarama), okul içi veya dışı konferans, seminer, panel vb. etkinlikler düzenleme gibi engelli öğrencilerin ihtiyaçlarını dikkate alıcı, kalıcı çözümler getirici, üniversite ve çevresinin engellilik anlamında farkındalığını artırıcı faaliyetlere de topluluklarca sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Bu tür faaliyetlere başvurma oranlarının artış göstermesi engelsiz bir üniversiteye giden yol için çok önemli adımlardır.

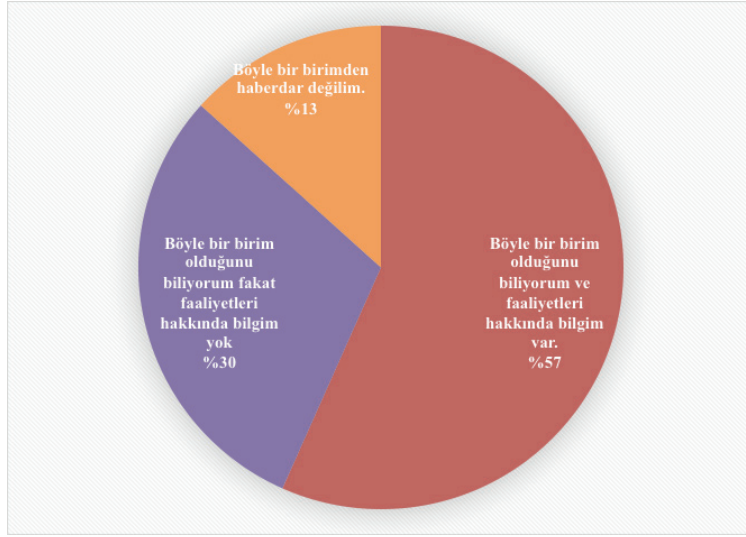
Tablo 39: Değerlendirme anketine katılan öğrenci topluluklarının faaliyet türleri

Yanıt Seçenekleri	Yanıtlar
Empati Etkinlikleri Düzenleme	%70
Üniversite medyası yoluyla farkındalık	%60
Eğitimler düzenleme (işaret dili vb)	%56,6
Engellilerin eğitimlerine destek faaliyetler (ders verme, kitap /ders notu okuma vb)	%50
Okul içi veya dışı engellilik alanı ile ilgili konferans, seminer panel vb düzenleme	%46,6
Gezi faaliyetleri yürütüme	%43,3
Sergiler düzenleme	%40
Engelliler için sosyal yardım toplama	%26,6
Sınavlarda okuyucu bulma	%23,3
Diğer	%20
Konser	%16,6
Spor etkinlikleri düzenleme	%6,6
Toplam yanıt	30

5.3.18. Toplulukların Üniversitelerindeki Engelli Öğrenci Birimi Hakkındaki Bilgileri:

Ankete katılım gösteren toplulukların %56,6’sı üniversitelerinde Engelli Öğrenci Birimi olduğunu bildiklerini ve bu birimin faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmiştir. Bu oranın yüksek olması; toplulukların birim aracılığıyla üniversitelerinde bulunan engelli öğrencilere daha kolay ulaşabilmeleri, birim aracılığıyla doğrudan üniversitelerin engellilik çalışmalarına katılmaları, birimin bilinci yüksek bir topluluk sayesinde daha etkin faaliyetlerde bulunması, toplulukların faaliyetlerinde daha çok desteklenme fırsatı bulabilmeleri gibi pek çok açıdan öneme sahiptir. Ankete katılanların %30’u böyle bir birim olduğunu bildiklerini fakat faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiş; %13,33’ü ise böyle bir birimden haberdar olmadıklarını belirtmiştir. Bu toplulukların daha etkin faaliyetlerde bulunabilmeleri ve engelli öğrencilere daha kolay erişebilmek için, üniversitelerinin Engelli Öğrenci Birimleri hakkında bilgi sahibi olmaları önerilmektedir.

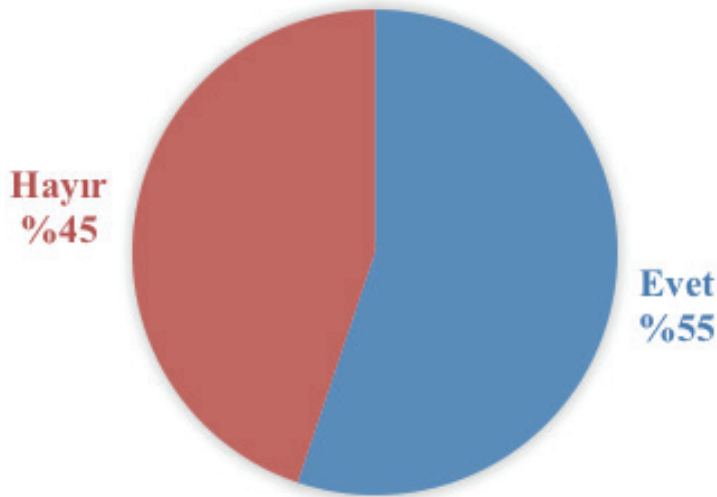
Grafik 14

5.3.19. Toplulukların Engelli Öğrenci Birimleri ile Ortak Faaliyetlerde Bulunmaları:

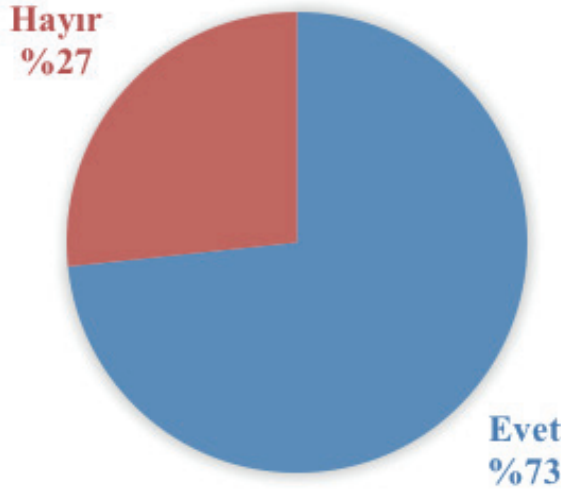
Ankete katılan toplulukların %55,17'si engelli öğrenci birimleriyle ortak faaliyetlerde bulunduğunu, %44,83'ü ise bulunmadığını belirtmiştir. Ortak faaliyetlerde bulunan toplulukların oranlarının yüksek olması, üniversitelerin farkındalığına toplulukların doğrudan katkıda bulunması açısından önemli iken; ortak faaliyetlerde bulunmayan toplulukların oranlarının az olmaması da dikkate değerdir. Birim ile ortak faaliyetlerin yürütülmesi, birime ve topluluğa kayda değer bir birikim, enerji ve bilgi aktarımı sağlayacağından; bu etkileşim, üniversitelerin engellilik alanındaki farkındalığının gelişmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Grafik 15

5.3.20. Toplulukların Üniversitelerinde Bulunan Engelli Öğrencilerin Sorunları Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumları:

Ankete katılan toplulukların %73,33'ünün üniversitelerindeki engelli öğrencilerin sorunları hakkında bilgi sahibi olduğu, %26,67'sinin ise bilgi sahibi olmadığı görülmektedir.

5.3.21. Toplulukların Engelli Öğrencilerin Sorunlarının Çözümünde İzledikleri Yollar:

Toplulukların üniversitelerinde bulunan öğrencilerin sorunları hakkında bilgi sahibi olmaları; bu sorunları faaliyetleri ile dillendirebilmeleri, üniversiteleri bu yönde çalışmalar yapmaya itebilmeleri, faaliyetlerini planlarken bu sorun ve ihtiyaçları dikkate alabilmeleri açısından büyük öneme sahiptir. Bununla birlikte, toplulukların o sorunlar karşısında alacakları tavırlar ve çözüm yolları da önemlidir. Anketteki bu soru seçenekli değildir. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar değerlendirildiğinde; genel eğilimin sorunları belirlemek yerine gelen sorunlar üzerinden çözüm önerileri üretmek veya bir üst makama sorunu iletmek şeklinde olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, toplulukların üniversitelerin genel sorunlarını belirlemek için faaliyetlerde bulunmadıkları ve gelen sorunlara da kalıcı çözümler üretmek amaçlı yaklaşmadıkları görülmektedir. Üniversitelerde bulunan engelli öğrencilerin sorunlarının belirlenmesi ve kalıcı çözümlerin üretilmesi, üniversitelerin farkındalığının da kalıcılılaşmasına katkıda bulunacaktır.

5.3.22. Toplulukların Üniversitelerinin Engellilik Anlamındaki Farkındalığı Hakkında Düşünceleri:

Ankete eklenen bu soru seçenekli değildir. Açık uçlu soruya verilen cevaplar değerlendirildiğinde; genel görüş üniversitelerin engelli farkındalığı konusunda yeterli olmadığı, bazı üniversitelerin ise olumlu anlamda gelişmekte olduğu yönündedir. Toplulukların hak temelli yaklaşıma dayalı olarak çözümler üretmeleri ve faaliyetlerde bulunmaları, üniversitelerin farkındalığını artıracaktır ve engellilik konusundaki bakış açılarını değiştirecektir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

2014-2015 ve 2015-2016 eğitim-öğretim dönemlerinde yayımladığımız iki rapor yoluyla, tarafımızca farklı açılardan üniversitelerin erişilebilirliği konusu incelenmiştir. 2006 yılında yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören engelli öğrencilere yönelik alınması gereken tedbirlere ilişkin yürürlüğe giren yönetmeliğin üzerinden 10 yıl geçmiştir. Bu süre zarfında üniversitelerde engelli öğrenci birimleri kurulmuş, her yıl YÖK nezaretinde Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı düzenlenmiş, bölgesel toplantılar yoluyla birim yetkilileri arasında işbirliği gelişmiş, buna paralel olarak da üniversitelerin erişilebilirliği noktasında önemli adımlar atılmıştır. Gerçekten de geçmişle kıyaslandığında üniversitelerde bilgiye erişim ve fiziksel ulaşılabilirlik konusunda önemli adımların atıldığı söylenebilir. Bu durum, iki yıl üst üste yayınladığımız raporlarda sunulan verilerden de rahatlıkla görülebilir. Ancak halen engelli öğrencilerin idari ve akademik personelin önyargıları, bilgiye ve fiziksel alanlara erişimde yaşadığı güçlükler gibi sorunları tam olarak giderilmiş değildir. Fakat gelinen nokta, ilerleyen yıllar için umudumuzu korumamız gerektiğini göstermektedir. Engelli öğrencilerin bakış açısından incelediğimiz üniversite erişilebilirliği hususunda çözüm ve önerilerimiz ise şu şekilde sıralanmıştır:

- YÖK bünyesinde kurulan Engelli Öğrenci Komisyonu'na ait bilgiler komisyonun internet sitesinde detaylı olarak paylaşılmalı; komisyonda gündeme gelen konularda engelli öğrenci birimleri ve alanda çalışan STK'ların görüşü alınmalıdır. Ayrıca komisyonda engelli öğrencilerin daha fazla temsil edilmesi sağlanarak, sorunların doğrudan muhataplarının katkılarıyla çözümlenmesine dönük adımlar atılmalıdır.
- YÖK tarafından 2006 yılında çıkarılan bir yönetmeliğe göre bütün üniversitelerde engelli öğrenci birimleri kurulması zorunluluğu getirilmiştir. Söz konusu yönetmelikle engelli birimleri bulunmayan üniversiteler bu birimi kurmakla yükümlü olurken; daha sonra yapılan bir değişiklikle Sağlık, Kültür ve Spor Dairesi Başkanlığı altında bulunan engelli birimleri doğrudan Rektörlüğe bağlanmıştır. Ancak halen SKS bünyesinde çalışan birimlerin varlığı bilinmekte, bazı üniversitelerde ise birimler etkin olarak çalışmamaktadır. Teoride kurulan engelli öğrenci birimlerinin aktif olarak görev yapmıyor oluşu ve buna paralel olarak engelli öğrenciye ulaşamaması, tarafımızca engelsiz bir üniversite kurulmasında eksik bir nokta olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla üniversitelerde kurulan engelli öğrenci birimleri kendilerini gerek engelli öğrencilere, gerekse akademik ve idari personele tanıtma konusunda daha fazla faaliyette bulunmalı, engelli öğrenci bir sorunla karşılaştığında çözebileceğine inanacağı bir birimin olduğunu bilmesi sağlanmalıdır. Bunun için de birimler engelli öğrencinin rahatlıkla ulaşabileceği bir yerde bulunmalı ve sürekli olarak temas kurabileceği bir kişi birimde yer almalıdır.
- Engelli öğrenci birimleri, gerçekleştireceği tüm faaliyetleri engelli öğrencilerle birlikte planlamalı, engelli öğrencilerin karar mekanizmalarına dâhil olabilmesi için gerekli tedbirler mutlaka alınmalıdır. Ayrıca; engelli üniversite öğrencilerine yönelik gerçekleştirilen toplantılara engelli öğrencilerin katılımı mutlaka sağlanmalı ve bu toplantılarda engelli öğrencilerin etkin bir şekilde yer alabilmeleri mümkün kılınmalıdır.
- Üniversitelerimizdeki engelli öğrenci birimlerinin asıl görevi; engelli öğrencinin, engelli olmayanlarla eşit şekilde üniversite eğitiminden yararlanabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmak ve öğrencinin mevzuatla güvence altına alınmış hakkını savunmaktır. Bu nedenle, engelli öğrenci birimlerinin, farklı deneyimlere ve uzmanlık alanlarına sahip kişilerden oluşmasına önem verilmelidir. Bunun yanında birimler;

öğrenci toplulukları ve diğer unsurlarla işbirliği içerisinde, içinde acıma ve benzeri duygulardan yoksun etkinlikler gerçekleştirerek, öğrenciler ve idari/akademik personelin engelliliğe yönelik farkındalığını arttıracak etkinliklere imza atabilir.

- Engelli bireylerin eğitimi alanında yaşanan teknolojik gelişmeler sürekli olarak araştırılmalı, bunlardan ihtiyaç duyulan bütçe sağlanarak gereksinim duyulanlar temin edilmeli ve iyi uygulama örnekleri incelenerek nasıl uyarlanabileceği üzerinde durulmalıdır. Geline noktada artık engelli bireylerin neyi yapamayacağı değil, neyi hangi yöntemle yapabileceği bakış açısıyla hareket edilmeli, herhangi bir araştırma yapılmadan bir alanda muafiyet çözüm olarak sunulmamalıdır.
- Engelli öğrencilerin, ihtiyaç duyduğu düzenlemelerin sağlanabilmesi için kişi ya da kurumlarla mücadele etmesine gerek kalmaksızın bu düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. Engelli öğrenci de tıpkı diğer akranları gibi yalnızca akademik başarısını ve bireysel gelişimini düşünmelidir.
- Engelli öğrenci birimleri; engelli öğrenci, idari ve akademik personelinin sorunlarını çözerken üniversiteyi değil, odak noktasındaki hedef kişiyi temsil ettiğini ve hedefinin engelli öğrenci, idari veya akademik personelinin yüksek yararı olduğunu unutmadan çözümleri ve uygulamaları hayata geçirmelidir.

Her yıl düzenlenen Engelsiz Üniversite Çalıştayı'nın engelli öğrencilerin daha erişilebilir ve fırsat eşitliğine dayalı bir hizmet almaları için düzenlendiği hatırd tutulmalı; bu çalıştaylarda mutlaka engelli öğrencilerin fikirlerini aktarabileceği panel ve benzeri oturumlara yer verilmeli; engelli öğrencilerin fikirleri alınmadan yapılacak her düzenlemenin başarısız olmaya mahkûm olacağı unutulmamalıdır.

